

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

DIPLOMOVÁ PRÁCE

RUDOLF JAN NEPOMUK HRABĚ BRUNTÁLSKÝ Z VRBNA
A JEHO ZÁPISKY Z ROKU 1819 (1821-1822)

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marie Ryantová, Csc.

Autor práce: Bc. Renée Rudolfová

Studijní obor: Archivnictví navazující

Ročník: II.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému materiálu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 18. července 2020

podpis studentky

*Věnováno Soně Šebela,
která je jen jedna.*

Poděkování

Především chci poděkovat doc. PhDr. Marii Ryantové, CSc., za odbornou pomoc a podmětné rady při tvorbě této diplomové práce. Velké poděkování patří dalším skvělým lidem, kteří mi dopomohli k tvorbě této práce, jsou to Bc. Zdeněk Šinágl (státní zámek Hořovice), Mgr. Dalibor Velebil (mineralogicko-petrologické oddělení Národního muzea), Mgr. Kateřina Lounová (Národní technické muzeum), Mgr. Jana Petrová (státní zámek Jaroměřice nad Rokytnou), zaměstnanci Akademické knihovny v Českých Budějovicích. Velké poděkování patří mým rodičům, kteří mě po celý můj život podporují a věří ve mne, vždy jsou tady pro mě.

Anotace

Tato diplomová práce se zaměřuje na život Rudolfa Jana Nepomuka hraběte Bruntálského z Vrba (1761-1823) a na část jeho dochovaných zápisků z roku 1819. Práce je rozdělena na čtyři části, v první je věnována pozornost na historii hraběcího rodu Bruntálských z Vrba. Ve druhé části jsou popsána jejich nejvýznamnější rodová sídla, třetí část shrnuje život Rudolfa Jana Nepomuka hraběte Bruntálského z Vrba. Čtvrtá část přináší analýzu a transliterací jeho zápisků.

Abstrakt

The diploma thesis focuses on the life of Rudolf Jan Count of Wr̄bna and Freudenthal (1761-1823) and on part of his surviving notes from 1819. The work is divided into four parts. The first part is dedicated to the history of the House of the Wr̄bna and Freudenthal. The second part describes their principal family seats, the third summarizes the life of Rudolf Jan Nepomuk Count of Wr̄bna and Freudenthal. The last part provides the analysis and transliteration of his notes.

Obsah

Úvod	8
Bruntálští z Vrbna	10
Vznik šlechtického rodu z Vrbna	10
Hrabata Bruntálští z Vrbna.....	14
Česká větev Bruntálských z Vrbna	17
Holešovská větev hrabat Bruntálských z Vrbna	19
Významná sídla pánů z Vrbna	21
Bruntál.....	21
Hořovice.....	24
Holešov	26
Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna.....	29
Osvícený otec.....	29
Vzdělání	31
Železo versus politika	33
Obdivovatel přírody a umění	37
Řády a vyznamenání	39
Hospodář	40
Rodina	41
Evžen Dominik Rudolf.....	42
Rok 1852 – prodej hořovického velkostatku	43
Zápisky Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna.....	45
Cestování na počátku 19. století.....	46
Po boku císaře	48
Vybrané zápisky a poznámky z cest Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna.....	51
Cestopisné poznámky ve formě deníku z Itálie, 2.3.-12.3.1819	52
Deník a cestopisné črty z Dalmácie, 28.4.-15.5.1819	53
Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, 22.2.-23.12.1822	53
Edice	55
Zápisky z Itálie 2.3.-12.3.1819.....	55
Deník z Dalmácie 28.4.-15.5.1819.....	66
Deníkové zápisy z roku 1822 (1820,1821)	79
Závěr	87
Prameny.....	88
Seznam zkratk	96
Seznam obrazových příloh.....	97

Úvod

Byl členem šlechtického rodu, jehož erbovní legenda vypráví o Vrboslavovi, který byl ve službách francouzského krále. Vrboslav zastřelil římského hejtmana Colonna (česky „sloup“). Tato událost je zaznamenána v jejich rodovém erbu pomocí prostřeleného sloupu v klenotu. Legenda se dále zmiňuje o přidání tří lilií ze znaku francouzských králů za věrnou službu.¹ Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna (1761-1823),² právě on byl jedním z představitelů starého šlechtického rodu, u kterého je uváděn jako zakladatel již zmíněný Vrboslav. Povědomí o hraběcím rodu Bruntálských z Vrbna se pomalu vytrácí, totéž platí i o jeho nejvýznamnějších členech. Díky dochovaným pramenům historie rodu není zcela zapomenuta. Významnou součástí archivních pramenů jsou ego dokumenty, které se týkají života konkrétních členů rodu. Zajímavým zdrojem informací je několik deníků a zápisků Rudolfa Jana Nepomuka hraběte Bruntálského z Vrbna. Právě tato osobnost a její osobní záznamy jsou hlavním tématem této práce. Tato diplomová práce si klade tři hlavní cíle, nejprve shrnout historii rodu Bruntálských z Vrbna včetně jejich hlavních rodových sídel, dále se práce zaměří na život Rudolfa Jana Nepomuka hraběte Bruntálského z Vrbna. Závěrečnou částí je analýza se zaměřením na edici osobních záznamů hraběte z roku 1819, a to z Itálie a Dalmácie.

Pramenným základem této práce by správně měl být rodinný archiv Bruntálských z Vrbna, konkrétně tzv. hořovické větve. Naneštěstí Dominik hr. Bruntálský z Vrbna (1811-1876) v roce 1852 dal příkaz k velkému ničení archiválií na zámku v Hořovicích. Příkaz ovšem nebyl zcela splněn. Některé archiválie se podařilo zachránit jejich prodejem. Archiválie, které nebyly určeny ke zničení, se dostaly do Holešova.³ Zde je ovšem mohla potkat další katastrofa, protože v roce 1918 byl dán rozkaz spálit vrbnovský archiv. Avšak i podruhé se objevil někdo, kdo vzácné historické prameny zachránil. Část archiválií byla poslána prof. Gustavu Friedrichovi do Prahy a zbylá část byla zachráněna holešovským historikem prof. Pavlem Kvasničkou, který si vrbnovské archiválie vzal k sobě do úschovy. Rodinný archiv Vrbnů, který se dnes nalézá v Moravském zemském archivu v Brně, je tedy značně zmanipulován. Obsahuje především archiválie majitelů panství Holešova. Největší množství archiválií pochází od šlechtického rodu Bruntálský

¹ MYSLIVEČEK, Milan. *Erbovník, aneb, Kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*. Praha: Horizont, 1997. s. 74.

² Je několik variant jména Bruntálských z Vrbna (viz. kapitola Bruntálští z Vrbna), avšak v této práci se bude užívat varianta podle současného českého pravopisu. Dále zde bude většina jmen uváděna také v české variantě.

³ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 25.

z Vrbna.⁴ Mezi nejcennější archiválie z tohoto fondu patří již zmíněné osobní záznamy Rudolfa Jana Nepomuka hr. Bruntálského z Vrbna. Při zpracování historie rodu je cenným pramenem archivní pomůcka k fondu od Pavla Balcárka z roku 1981. Nezastupitelnou roli pro tutéž kapitolu má i studie od Radka Fukaly, *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna. Slezsko-Moravské vztahy v genealogii rodu*, která byla publikována ve sborníku *Královéhradecko* ve 4. čísle v roce 2007.⁵

Sekundární literatura o osobě Rudolfa Jana Nepomuka hr. Bruntálského z Vrbna vždy hovoří ve velmi podobných souvislostech. Především je označován za průkopníka v oboru železářství. Doposud veškeré odborné práce byly odkázány na jeden pramen, kde je dopodrobna vylíčen život Rudolfa Jana Nepomuka hr. Bruntálského. Jedná se o knihu, kterou napsal jeho blízký spolupracovník a přítel František Josef Gerstner (na jeho osobu bude zaměřena pozornost později). Gerstner po smrti hraběte nejenže napsal do novin *Wiener Zeitung* obsáhlý nekrolog o hraběti,⁶ ale i následně sepsal v roce 1827 jeho životopis pod názvem *Lebensgeschichte Sr. Exzellenz, des hochgebornen Grafen Rudolph von Wrbna und Freudenthal*.⁷ Velmi zajímavými zdroji jsou periodika, a to hlavně ta z 19. století. Články jsou sice psány s odstupem i několik desetiletí, ale nabízejí zajímavý pohled doby na osobu hraběte Bruntálského z Vrbna.⁸ V nedávné době se na Rudolfa Jana Nepomuka hr. Bruntálského z Vrbna ve svých studiích zaměřila především Irena Laboutková. V jejích několika člancích je však hrabě Bruntálský z Vrbna vylíčen především jako představitel počátků průmyslové revoluce a odborník v oboru hutnictví a železářství.⁹ Jak již bylo výše řečeno, tato diplomová práce se pokusí o celistvější a novější pohled na osobu Rudolfa Jana Nepomuka hr. Bruntálského z Vrbna.

⁴ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 26-28.

⁵ FUKALA, Radek. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna. Slezsko-Moravské vztahy v genealogii rodu*. In: *Královéhradecko: historický sborník pro poučenou veřejnost*. 2007, č. 4

⁶ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, kart. 33, inv.č. 264. Nekrolog k úmrtí Rudolfa hr. z Vrbna ze dne 22. května 1823.

⁷ GERSTNER, František Josef. *Lebensgeschichte Sr. Exzellenz, des hochgebornen Grafen Rudolph von Wrbna und Freudenthal*. Prag, 1827.

⁸ Viz. seznam pramenů.

⁹ Jedná se především o následující studie: RASL, Zdeněk - Irena LABOUTKOVÁ. *Přehled dějin českého hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2014., LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: *Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století*. Ostrava, 2008., LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě Vrbna - nejšťastnější horník a hutník své doby*. In: *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2003. roč. 33.

Bruntálští z Vrbna¹⁰

Dnes poněkud badateli opomíjený šlechtický rod již nemá své pokračovatele v mužské linii. Historie kdysi významné hraběcí rodiny, která byla manželskými svazky propojena s těmi nejstaršími a nejvýše postavenými rodinami nejen v Českém království, se uzavřela v sedmdesátých letech 20. století.¹¹ Prozatím nebyla vydána žádná odborná monografie, která by se podrobněji zabývala Bruntálskými z Vrbna. Páni z Vrbna v průběhu staletí zastávali i významné funkce na panovnických dvorech. Dokonce mezi členy této staré rodiny se nalézají i nositelé Řádu zlatého rouna. Na druhou stranu nutno podotknout, že historie a především genealogie prakticky každého, nejen aristokratického rodu je velmi spletitá. Je vždy komplikované se dobrat pomocí archivních pramenů samotných počátků toho daného rodu. Bruntálští z Vrbna nejsou výjimkou. Následující kapitola se tedy zaměří na ty nejvýznamnější představitele rodu. Ovšem nebudeme se primárně zaměřovat pouze na mužské zástupce. Jak již bylo zmíněno, právě díky sňatkům se Bruntálští stali příbuznými velmi vlivných rodů. Složitost genealogie námi sledovaného rodu dokládají i spory mezi historiky. Často se týkají samotného území, ze kterého rod pánů z Vrbna vzešel, respektive vlastně odkud pocházejí.¹²

Vznik šlechtického rodu z Vrbna

Jejich rodnou zemí je s největší pravděpodobností Slezsko. Historikové často uvádějí konkrétně Wierzbno (česky tedy Vrbno), ležící na Svídnicku,¹³ jako ves, od které přijali své rodové jméno. První písemně doložitelné zmínky o prapředku tohoto slezského rodu jsou ze 12. století. Nacházejí se v durynských listinách. Avšak plnohodnotné záznamy, ze kterých lze získat více informací pocházejí až ze 13. století.¹⁴

Pokud se tedy navrátíme na samotný počátek 13. století, v záznamech nalézáme tři zástupce, kteří jsou v listinách označováni přídomkem z Vrbna. V listinách Jindřicha I.

¹⁰ Jméno šlechtického rodu je v pramenech často uváděno v drobných obměnách např. z Vrbna a Bruntálu, z Wrba a z Bruntálu dále a to především se vyskytuje německá podoba Würben und Freudenthal, Wrba von Freudenthal. Předchozí podoby jména nejsou ničím zvláštním, ovšem poněkud šokující variantou je verze rodového jména z konce 19. století (přesněji od 1. března 1898) Vrbna-Kounic-Rietberk-Questenberka a Bruntálu.

¹¹ Mezi opravdu slavné rody, které se spojily s hrabaty z Vrbna, patřili Žerotínové, Kinští, Kounicové a dokonce i Wittelsbachové.

¹² BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 8.

¹³ Wierzbno leží 6 km od města Otmuchów v okrese Nysa (Opolské vojvodství) v Polsku.

¹⁴ FUKALA, Radek. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna. Slezsko-Moravské vztahy v genealogii rodu*. In: Královéhradecko: historický sborník pro poučenou veřejnost. 2007, č. 4, s. 181.

Bradatého¹⁵ jsou konkrétně uváděni jako svědci. Jedná se o rytíře Štefana, Jana, Mikuláše. Taktéž víme, že Mikuláš a Jan byli bratři, Štefan byl zřejmě jejich strýcem.¹⁶ Co lze dále vyvodit z již zmíněných pramenů, je pouze to, že byli významnými osobami na knížecím piastovském dvoře.¹⁷ Téměř nezjistitelní jsou jejich potomci. Byť se nacházejí jisté zmínky v určitých pramenech, historikové si nejsou jisti jejich interpretací. Pouze k rytíři Štefanu z Vrbna lze získat více podrobností. Štefan (v pramenech taktéž označován jako Štefan Magnus), byl dlouholetým a věrným členem knížecí piastovské družiny. Zastával především vojenskou funkci, byl patrně dobrým válečníkem. Což potvrzuje i to, že za své služby byl knížetem Jindřichem I. Bradatým ustanoven kastelán Boleslavce¹⁸ (dnes Bolesławiec) a Němčí¹⁹ (Niemicza). I za následujícího knížete Jindřicha II. Zbožného (či Pobožného)²⁰ zůstal Štefan z Vrbna věrný Piastovcům.²¹ Štefan Magnus měl asi pět synů.²² Někteří z nich jsou špatně doložitelní a opět vyvolávají mezi badateli diskuzi, zda opravdu patří k rodu z Vrbna.²³ Nejdůležitější pro pokračování rodu po meči je Štefan mladší.²⁴

Od Štefana mladšího je velmi snadné se ztratit v rodové posloupnosti. V pramenech se dochovaly velmi matoucí zápisy. Historikové si nejsou jisti, kolik Štefanů z Vrbna po sobě následujících vlastně existovalo a zda se někdy nejedná o tutéž osobu. Po Štefanovi mladším se totiž objevuje další Štefan a zde přichází bod sváru. Není totiž patrné, zda se skutečně jedná o dalšího z pánů z Vrbna nesoucího jméno Štefan, nebo je to stále Štefan mladší. Ať tak či tak, dalšími dědici sledovaného rodu byli bratři Šimon a Jan. S nimi se dostáváme do druhé poloviny 13. století.²⁵ U Jana z Vrbna by bylo v hodné podotknout, že roku 1262 byl dosazen na stolec knížecího rádce. I on byl tedy ve službách Piastovců.

¹⁵ Jindřich I. Bradatý (asi 1165-1238) byl vévodou slezským (1201-1238) a pánem Krakova (1232-1238). Pocházel z dynastie Piastovců.

¹⁶ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 182.

¹⁷ TAMTÉŽ. s. 183.

¹⁸ Město ležící v okrese Bolesławiec (Dolnoslezské vojvodství) v Polsku.

¹⁹ Město ležící v okrese Dzierżoniów (Dolnoslezské vojvodství) v Polsku.

²⁰ Jindřich II. Pobožný (asi 1207-1241) byl vévodou slezským a pánem Krakova (1238-1241). Pocházel z dynastie Piastovců, byl synem Jindřicha I. Bradatého. Oženil se s Annou Přemyslovnou, dcerou Přemysla Otakara I., tedy českého krále.

²¹ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 183.

²² Štefan mladší, Ondřej, František, Jan a Jaxa u kterého si historikové nejsou jisti, zdali je skutečně synem Štefana Magnuse.

²³ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 184.

²⁴ TAMTÉŽ.

²⁵ TAMTÉŽ.

Svoje, ale i rodové postavení Jan z Vrbna povýšil za knížete Jindřicha III. Bílého.²⁶ Nejmladším, zároveň však nejvýznamnějším synem Jana z Vrbna byl Jindřich.²⁷

Jindřich nebyl sice prvním zástupcem rodu pánů z Vrbna, který by se vydal na církevní dráhu, avšak Jindřich z Vrbna se prozatím z hlediska nesvětské kariéry vypracoval nejvýše. V roce 1290 získal ve vratislavské kapitule hodnost kanovníka.²⁸ Po roce 1302 byl dosazen na vratislavský biskupský stolec. Tak jako jeho předci, byl i on v přízni Piastovců.²⁹

Opět na scénu přichází jméno Štefan z Vrbna a s tím i další komplikace pro badatele. V tomto případě by se mělo jednat o bratra Jindřicha z Vrbna. Štefan je na konci 13. století v pramenech uváděn jako podstolní vratislavského knížete Jindřicha IV. Probuse.³⁰ Zmíněný Štefan z Vrbna zemřel po roce 1309. Poté se znovu v listinách setkáváme se jménem Štefan z Vrbna. U něj si nejsme jisti, kdo je jeho otec. V posledních odborných studiích se uvádí Vok z Vrbna, který ovšem se v listinách objevuje s predikátem Šnelvald. Na druhou stranu to může být i syn podstolního vratislavského knížete. Situace je zde opravdu poněkud zmatená. Byť stále v tomto období pracujeme s velmi malým množstvím informací, historikové se domnívají, že právě tento Štefan z Vrbna (ve 14. století) si vzal za manželku některou z rodu pánů z Fulštejna. Tímto sňatkem se Bruntálští dostali na území českých zemí, a to konkrétně do okolí Olomouce a na další místa na Moravě. Z archiválií vystupují ve 14. století další a další jména zástupců námi sledovaného jména. Stále stejným problémem z hlediska genealogie je přesně je seřadit. Právě ve 14. století se měla utvořit větev Bruntálských z Vrbna. Pro historiky je prakticky složité, ne-li nemožné, určit jednu konkrétní osobu, kterou bychom mohli považovat za zakladatele této větve.³¹ A aby toho nebylo málo, na pár desetiletí se predikát z Vrbna neobjevuje vůbec. Nejedná se o vymření rodu, ale následovníci

²⁶ Jindřich III. Bílý (asi 1230-1266) byl vévodou slezským a pánem Vratislavi (1246-1266). Pocházel z dynastie Piastovců a jeho rodiči byli Anna Přemyslovna a Jindřich II. Pobožný.

²⁷ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 185.

²⁸ Zde je nutno dovysvětlit, že po celou dobu působení na biskupském vratislavském stolci nebylo vše optimistické. Biskup Jindřich I. z Vrbna byl i diplomatem, což mu mnohokrát zkomplikovalo životní dráhu. Dokonce byl papežem Klimentem V. exkomunikován a zbaven stolce. Následně byl nucen žít ve vyhnanství v Avignonu až do roku 1314, kdy se již mohl navrátit do Slezska. Viz. FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 185.

²⁹ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 185-186.

³⁰ TAMTÉŽ. s. 187.

Jindřich IV. Probus (asi 1258-1290) byl vévodou slezským a pánem Vratislavi (1270-1290) a pánem Krakova (1288-1290). Pocházel z dynastie Piastovců, jeho otcem byl Jindřich III. Bílého.

³¹ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 188.

používali přízviska podle míst, kde žili, nebo podle lokace, která jim patřila. Raději se tedy přesuneme v čase do poloviny 15. století, kde je bádání méně komplikované.³²

Hynčák II. (po roce 1390-1445) již opět používal predikát z Vrbna.³³ Také víme, že byl vojensky velmi činný. Dokonce se zúčastnil bojů za husitských válek, kde hájil katolickou stranu. Historikové se domnívají, že u Hynčáka II. lze spatřovat zájem o rozšíření rodového majetku na Opavsku. Zde vlastnili Bruntálští nejvíce pozemků a upevňovali tím své postavení. Dokonce výše uvedený získal od přemyslovského knížete Arnošta Opavského do zástavy Hlučín (město poblíž od Opavy).³⁴ Význam Hynčáka II. z Vrbna dokazují i jeho četná svědectví na různých listinách.³⁵ V posilování rodového jména pokračovali i jeho synové Štefan, Bernard, Jan.³⁶

V polovině 15. století Štefan vydal dlužní úpisy Bernardovi Bírkovu z Násile (strýc Štefana, Bernarda a Jana z Vrbna). Tím se započala další kapitola tohoto rodu. Bernard Bírka z Násile se totiž zadlužil a byl nucen svým synovcům předat majetek v podobě zástavního bruntálského panství v čele s městem Bruntálem.³⁷ Rodová linie pokračovala díky synům Jana z Vrbna.³⁸

V průběhu válek mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem připadl Bernardovi, Hynkovi a Mikulášovi nelehký úkol, a to hájit majetky rodu pánů z Vrbna. Jejich otec Jan z Vrbna byl v podobné situaci při počátku výše zmíněného konfliktu, přiklonil se na stranu Matyáše Korvína, díky tomu modernizoval město Bruntál, kde trvale sídlil.³⁹ Hlavním úkolem jeho synů bylo udržet a natrvalo získat zástavní bruntálské panství do rodového majetku. To se podařilo až po smrti Matyáše Korvína. Roku 1506 se Bruntálští stali majiteli bruntálského panství a tím se hlavním rodovým sídlem stalo město Bruntál.⁴⁰ Od té doby šlechtický rod z Vrbna používá predikátu Bruntálští.⁴¹

³² FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 188.

³³ Jeho manželkou byla Žofie Birková z Násilé.

³⁴ Arnošt Opavský (asi 1415-asi 1464) syn Přemysla I. Opavského a Kateřiny z Minstrberka. Vládl na Opavsku v letech 1433-1457 a na Minstrbersku v letech 1452-1456.

³⁵ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 189.

³⁶ TAMTÉŽ. s. 190.

³⁷ Město Bruntál dnes leží v Moravskoslezském kraji.

³⁸ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 190.

³⁹ TAMTÉŽ.

⁴⁰ Synové Jana z Vrbna se od roku 1506 stali i majiteli následujících statků: hrad Bruntál i s mýtem i mlýny, Horní a Dolní Václavov, Světlá pod Pradědem, Staré Město, Stará Véska, Nová Véska, Žrnice, Jelení Loučka.

⁴¹ FUKALA, R. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna*. In: Královéhradecko, 2007, č. 4, s. 191.

Hrabata Bruntálští z Vrbna

Ke členům tohoto šlechtického rodu je dochováno od 16. století naštěstí více pramenů. Tím je i snadnější cesta pro badatele, aby utvořili podrobnější obraz ke každému představiteli rodu.

Hynek z Vrbna je dalším představitelem Bruntálských z Vrbna, kterému budeme více věnovat pozornost. Hynek se roku 1529 stal zemským hejtmanem knížectví opavského.⁴² Téhož roku, na zemském sněmu v Olomouci, mu byl potvrzen původ jeho šlechtické rodiny, přesněji řečeno, že pochází ze starého rodu.⁴³ Rok 1529 v případě Hynka Bruntálského z Vrbna je celkově zajímavý. Nepočítaje výše uvedené události, téhož roku mu zemřel jeho starší bratr Bernard, se kterým se dělil o vlastnictví Bruntálského panství. Hynek se pak musel rozdělit o správu panství se syny svého zesnulého bratra, a to Štěpánem, Janem a Albrechtem. Ovšem po smrti samotného Hynka, tedy kolem roku 1543, byla správa rodového majetku rozdělena nejen mezi jeho synovce po bratru Bernardovi, ale i mezi syna jeho mladšího bratra Mikuláše, a to Bartoloměje. Po roce 1543 toto kvarteto bratrů a bratranců vlastní mimo jiné i rodové sídlo Bruntál.⁴⁴

Z tohoto svazku společníků nejdéle žil Bernardův syn Jan. Jan si vzal za manželku Johanku ze Žerotína, byl roku 1547 povýšen do hraběcího stavu, a tím se započala psát historie hrabat Bruntálských z Vrbna. Po roce 1553 se stal Jan (někdy uváděn jako Jan starší) jediným vlastníkem města Bruntál a celého rodového majetku. Jan měl tři syny - Hynka, Bernarda, a Štěpána. Nejvýznamnějším byl prvně jmenovaný.⁴⁵

Hynek hrabě Bruntálský z Vrbna vlastnil panství Branná (dříve Kolštejn) a Velká Bystřice. Získal i panství Helfštejn, mezi léty 1590-1593 zastával úřad moravského zemského hejtmana.⁴⁶ Hynek měl tři syny, Štěpána, Jana a Jiřího.⁴⁷ Právě za těchto jeho synů začíná pozvolný úpadek významu hrabat Bruntálských z Vrbna. Majetek rodu postupně spravoval Štěpán, následně převzal pomyslné žezlo jeho bratr Jan.⁴⁸

V 17. století propuklo stavovské povstání, které zasáhlo nejen České království. České stavovské povstání ovlivnilo i dění na Opavsku, tedy i události v krnovském knížectví.

⁴² *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 26. díl., Praha: J. Otto, 1907. s. 1017.

⁴³ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 9.

⁴⁴ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Muzeum v Bruntále, 1998. s. 10.

⁴⁵ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 9.

⁴⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Muzeum v Bruntále, 1998. s. 12.

⁴⁷ TAMTĚŽ.

⁴⁸ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 10.

Vleklé spory slezské šlechty s císařským dvorem vyústily v konflikt, který jak v Českém království, tak v Moravském markrabství rozdělil šlechtu na dvě skupiny. Tedy katolickou, tím pádem prohabsburskou a na protestanskou, proti císaři. „*Za mnohé konflikty, které zmítaly knížectvím, nesla odpovědnost konzervativní panská skupina vedená Pertoltem Tvorkovským z Kravař. Nejen že byla země nábožensky a společensky rozdělena, ale krize mezi vyššími stavy a opavskými radními měla neblahý vliv na styky s Moravou a Slezskem. [...] Události na území krnovského knížectví dávaly tušit, že opavské zemské úředníky čekají nemalé potíže. [...] Slezské vedení dalo hned na počátku povstání důrazně najevo, že očekává jako projev vděčnosti za pomoc na českém bojišti podporu Prahy v opavské otázce.*“⁴⁹ Avšak poslední výše citovaná věta se nikdy nestala skutečností a tím započaly další sváry. Jan Bruntálský z Vrbna musel v roce 1620 řešit nastalou bouřlivou situaci, protože zastával hejtmanský úřad. Jan hrabě Bruntálský z Vrbna († asi 1638) se tak historie rodu zapsal poněkud neslavně, sice byl zemským opavským hejtmanem, jenže zároveň stál v čele povstalecké slezské šlechty. Po porážce stavovského povstání byl nucen uprchnout ze země, kde by byl odsouzen k smrti. Předčasně smrti unikl díky omilostnění.⁵⁰ Ještě za jeho života se o rodový majetek staral jeho syn Bernard, který bohužel zemřel roku 1613 a neměl žádné potomky. Poté se správy ujal druhý Janův syn Hynek.⁵¹ Ten naneštěstí zemřel rok po svém bratru.⁵² Sice měl syna Karla, rovněž zemřel ve velmi mladém věku a bezdětný. Jan tedy přežil oba své dědice.⁵³ Další rodová linie začíná u Jiřího hr. Bruntálského z Vrbna († asi 1625), který byl strýcem Hynka († 1614) a Bernarda († 1613). Jiří hrabě Bruntálský z Vrbna se taktéž zúčastnil stavovského povstání. Zastával funkci komořího arcivévody Maxmiliána. V roce 1596 byl jmenován krajským hejtmanem v Olomouci. Za stavovského povstání mu byl přidělen titul defensor stavů, protože stál v čele ozbrojené moci moravských a slezských stavů.⁵⁴ Po porážce povstání byl souzen a odsouzen k trestu smrti, ale zemřel před

⁴⁹ ANTONÍN, Robert - JIRÁSEK, Zdeněk - FUKALA, Radek. *Slezsko v dějinách českého státu*. Díl II., Slezská univerzita v Opavě: NLN, 2012. s. 84-87.

⁵⁰ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 10.

⁵¹ Jeho manželkou byla Bohunka ze Žerotína (1590-1636) nejstarší dcera Karla staršího ze Žerotína (1564-1636). Po smrti Karla st. ze Žerotína nastala situace, kdy jeho pozůstalost přešla prostřednictvím jeho vnuka na pány Bruntálské z Vrbna. Významný archiv připadl Karlu Bruntálskému z Vrbna, ten však svého slavného předka přežil pouze o dvě léta. Přesto se i poté v rodinném archivu pánů Bruntálských z Vrbna nacházelo po určité době několik důležitých žerotínských písemností.

⁵² KOLEKTIV. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 26. díl. Praha: J. Otto, 1907. s. 1017

⁵³ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 11.

⁵⁴ TAMTÉŽ.

provedením exekuce ve vězení asi po roce 1622.⁵⁵ Jiří měl pouze jednoho syna Jana Jiřího, který se dal na církevní kariéru. Zemřel roku 1664 a s ním vymřela hlavní větev rodu Bruntálských z Vrbna.⁵⁶

Jak již to tak bývá u velkých rodů, jsou rozvětveny do různých rodových linií. Pokud tedy některá větev zanikla, vždy tu byla další, která nesla rodové jméno. Na druhou stranu i v našem případě byly rodové linie, které zanikly velmi záhy. Těm se zde nebudeme věnovat. V nadcházející kapitole se blíže seznámíme s hlavními představiteli české větve Bruntálských z Vrbna. Předtím nám následující řádky představí, i když ne podrobně, jednotlivé členy další větve rodu Bruntálských z Vrbna.

Slezská tzv. dobroslavická větev rodu Bruntálských z Vrbna se sama o sobě dělila díky mnoha synům Štěpána († 1567). Ten se svojí druhou manželkou Martou ze Žerotína měl šest synů: Bartoloměje († 1604), Karla († 1593), Viléma⁵⁷ († 1579), Bernarda († 1619), Albrechta († 1594) a Jana ml. († 1592). Za zakladatele slezské větve je často považován Albrecht.⁵⁸

Albrecht měl syna Štěpána († 1618). Štěpán měl z manželství s Annou z Oppersdorfu dva syny, Jiřího Štěpána ml. († 1682) a Jana Bernarda. Jiří Štěpán ml. Bruntálský z Vrbna byl další významnou osobností z rodu pánů z Vrbna. V roce 1645 jako podplukovník se podílel na obraně města Brna, když bylo obléháno Švédy. Roku 1652 byl povýšen společně se svým bratrem Janem Bernardem dostavu dědičných říšských hrabat. Význam Jiřího Štěpána potvrzuje i fakt, že v roce 1659 byl jmenován Karlem Eusebiem z Liechtensteina místodržícím v opavském knížectví. Výčet jeho funkcí dále pokračuje, v roce 1664 byl nejvyšším zemským komořím. Prakticky do konce svého života postupně vystřídal nejvyšší funkce na Moravě. Dále také byl v roce 1667 prozatímním zemským hejtmanem. Zemřel jako polní maršál a generál poručík.⁵⁹ Jeho syn Jan Václav Vojtěch Bruntálský z Vrbna byl zemským hejtmanem v Lehnici.⁶⁰ Se svojí manželkou Marií Augustou princeznou z Fürstenberka měl dvě dcery a jednoho syna, Karla Václava.

⁵⁵ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl II., N-Ž. Argo, 2010. s. 472.

⁵⁶ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 11-12.

⁵⁷ V pramenech též někdy uváděn jako Václav.

⁵⁸ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 12.

⁵⁹ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 11-12.

⁶⁰ Město ležící v okrese Legnica (Dolnoslezské vojvodství) v Polsku.

Ten však roku 1757 zemřel v bitvě u Wroclavi,⁶¹ s ním vymřela i dobroslavická větev Bruntálských z Vrbna.⁶²

Česká větev Bruntálských z Vrbna

Jan ml. z Vrbna, bratr výše zmíněného Albrechta († 1594) je považován za zakladatele české větve Bruntálských z Vrbna. Jan ml. († 1592) zastával úřad hejtmana zemského opavského knížectví. Jeho synem byl Václav († 1649), který byl roku 1624 povýšen do dědičného hraběcího stavu. Tento akt byl dvakrát potvrzen jak císařem Ferdinandem II., tak i císařem Ferdinandem III. Václav hrabě Bruntálský z Vrbna těšil se přízni samotného císaře a snažil se opět rozšířit rodové pozemky. Byl pánem mimo jiné na Hlučíně a především Fulneku⁶³ (město ležící nedaleko od Opavy). Právě Fulnek byl po delší čas považován za rodové sídlo hrabat Bruntálských z Vrbna.⁶⁴ Václav byl císařským tajným radou a komořím, dále vyženil panství Velká Střelná,⁶⁵ které si následně udrželi páni z Vrbna ve vlastnictví až do vymření rodu.⁶⁶

Další generací námi sledovaného rodu byl syn předchozího, Jan František hrabě Bruntálský z Vrbna († 1705). Ten se v roce 1700 stal nejvyšším českým kancléřem. Nutno zde zmínit, že se stal prvním držitelem řádu Zlatého rouna ve svém rodě. Byl dvakrát ženat. Právě oba sňatky jsou pro další rodový vývoj zásadní. Jan František za svoji první manželku pojal Terezií Františku Maxmiliánu hraběnkou z Martinic, tedy dceru Bernarda Ignáce hraběte z Martinic. Bernard Ignác hrabě z Martinic byl českým místodržícím, pánem na Smečně a Hořovicích. Jan František však roku 1671 ovdověl a rok poté si vzal za manželku sestru své zesnulé chotě. Zajímavé taktéž je, že následně od ní odkoupil roku 1690 Hořovice, Komárov⁶⁷ a Bezdědice.⁶⁸ Obě prvně zmíněná panství se velmi silně zapsala do historie hrabat Bruntálských z Vrbna. Významné jsou především Hořovice, které se staly dalším rodovým sídlem.⁶⁹

⁶¹ Bitva u Vratislavi konala se 22. listopadu 1757 a byla součástí tzv. sedmileté prusko-rakouské války.

⁶² BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 13.

⁶³ Páni Bruntálští z Vrbna vlastnili Fulnek v letech 1622-1788.

⁶⁴ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 13-14.

⁶⁵ Již zaniklá obec, která se nacházela v dnešním Olomouckém kraji, 28 km od Olomouce.

⁶⁶ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 14.

⁶⁷ Město ležící ve Středočeském kraji. Komárov je známý těžbou železné rudy. V Komárově je výroba železa doložena již v 11. století. Železárna s velkou pravděpodobností existovala na konci 15. století, ale písemné prameny o její existenci jsou z roku 1510. Velký rozvoj hutnictví nastal za pánů z Vrbna po roce 1685.

⁶⁸ Bezdědice, dnes vesnice, která je součástí města Hostomice ležící ve Středočeském kraji.

⁶⁹ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 14.

Díky mnoha potomkům Jana Františka se rod rozdělil do dalších linií. Pro naše bádání je ovšem nejdůležitější hořovická větev rodu, proto se právě jí budeme věnovat. Hořovické panství a pozemky k němu náležející přešly na Jana Norberta Vojtěcha hraběte Bruntálského z Vrbna († 1729), tedy syna Jana Františka. Jan Norbert Vojtěch byl rytířem řádu Zlatého rouna a nejvyšším dvorním maršálem. Oženil se s Marií Aloisií Štěpánkou hraběnkou Kinskou.⁷⁰ Měli spolu dva syny.⁷¹

Hořovické panství převzal nejstarší syn Jana Norberta Vojtěcha, tedy Evžen Norbert Václav (1728-1789).⁷² Ten taktéž pokračoval v rodové tradici a zaujímal významné posty ve státní správě. Mimo jiné byl nejvyšším dvorním maršálkem a i jemu se poštěstilo být rytířem řádu Zlatého rouna. Do historie hraběcího rodu se především zapsal tím, že počestil rodové jméno, z Würben na z Vrbna. Následující generace používají pouze českou verzi z Vrbna. Po smrti Evžena Norberta Václava hr. Bruntálského z Vrbna nastoupil na pomyslný rodový trůn jeho syn Rudolf Jan Nepomuk (1761-1823). Ten si vzal za manželku Marii Terezii Kaunitz (1763-1803).⁷³

Dalším a tedy univerzálním dědicem rodového majetku hořovické větve hrabat Bruntálských z Vrbna se stal syn Rudolfa Jana Nepomuka, Evžen Dominik Rudolf (1786-1848).⁷⁴ Evžen si vzal za manželku Marii Barboru hr. Erdödy (1793-1858). Marie Barbora se po smrti svého otce Karla Erdödyho v roce 1833 stala majitelkou panství Holešov⁷⁵ a Rymic (vesnice ležící na východní Moravě).⁷⁶ Díky tomu se holešovské panství dostalo do majetku Bruntálských z Vrbna. Dle tradice majetek převzal nejstarší syn Dominik Ondřej Rudolf (1811-1876). Dominik byl taktéž posledním majitelem panství Hořovice. Roku 1852 nejen tento rodový majetek prodal. Jeho rozprodej rodových majetků zapříčinil, že jedinými sídly v držbě hrabat Bruntálských z Vrbna zůstaly Holešov a Velká Střelná. Dominik Ondřej Rudolf zemřel bez potomků. Zbylý rodový majetek spravoval jeho bratr Rudolf Karel Evžen (1813-1883).⁷⁷

⁷⁰ Marie Aloisie Štěpánka hr. Bruntálská z Vrbna roz. hraběnka Kinská se v roce 1737 opět provdala z Rudolfa hr. Chotka.

⁷¹ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 15.

⁷² Jméno Eugen (Evžen) získal po svém kmotrovi princovi Evženovi Savojském (1663-1736).

⁷³ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 16.

⁷⁴ K jeho osobě bude více uvedeno v jedné z následujících kapitol.

⁷⁵ Město ležící ve Zlínském kraji. Holešov byl posledním rodovým sídlem hrabat Bruntálských z Vrbna.

⁷⁶ POKLUDA, Zdeněk. *Čtyři pokolení rodu Vrbnů*. In: Holešov ve spirálách času. 2018. s. 141.

⁷⁷ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 17-18.

Holešovská větev hrabat Bruntálských z Vrba

Rudolf Karel Evžen sídlil na holešovském panství. S ním se opět Bruntálští dostali na Moravu. Byl to vynikající hospodář a správce svého panství. Jako jeho předci, tak i on zastával četné funkce ve správě monarchie. Především zastával post c. k. nejvyššího komořího. Taktéž byl držitelem řádu Zlatého rouna. Ani on neměl legitimní potomky,⁷⁸ proto rodový majetek měl získat jeho bratranec Rudolf (1831-1893)⁷⁹ a následně jeho syn Rudolf Kristián Vilém (1864-1927), jenž majetek nakonec dostal přímo Rudolf Kristián Vilém. U Rudolfa Kristiána Viléma je především zajímavý jeho druhý sňatek s bavorskou princeznou Elvírou Alexandrou Marií (1868-1943). Rudolf Kristián Vilém byl velmi zajímavou osobností. Přes vzdálené rodové vazby se po dlouhá léta soudil o různé majetky, především o panství Jaroměřice nad Rokytnou.⁸⁰ Spor se vlekl dlouhá léta, nakonec dopadl pro Rudolfa Kristiána Viléma velmi výhodně. V roce 1898 se nechal přejmenovat a začal používat predikáty Vrba-Kounic-Rittberg-Questenberg-Bruntálský.⁸¹

Rodový majetek byl následně rozdělen tak, že Jaroměřice nad Rokytnou připadly druhé manželce Rudolfa Kristiána Viléma Elvíře. Na syny z prvního manželství zbylo následující: panství Velká Střelná převzal mladší syn Alfons a majitelem Holešova se stal starší syn, tedy Rudolf Ludvík Ferdinand (1892-1936).⁸² Ten ovšem neměl žádné

⁷⁸ „Přestože Rudolf zůstal až do své smrti svobodný, měl nemanželského syna, a tato skutečnost velmi osudově zasáhla do dějin rodů Wrbnů i Kaunitzů. Celý problém je ale dodnes bohužel zahalen řadou nevyjasněných otázek a jediným přímým pramenem dokládajícím původ dítěte, pozdějšího barona Carla Freudenthala (1861–1941), je několikastránkové memorandum jeho syna Rudolfa (1886–1955).[...] Hrabě Rudolf Wrba se ale nesnažil jen o legitimizaci svého syna, jeho cílem bylo Carlovo plné začlenění mezi rakouskou aristokracii a přijetí do rodiny hrabat Wrba-Freudenthal. Z tohoto důvodu také rozehrál snad největší hru svého života, která měla jeho levobočkovi zajistit patřičné společenské postavení a zbytku rodiny pak místo v řadách nejbohatší rakouské aristokracie.“ Cit. ŽUPANIČ, Jan. *Vznik rodu Wrba-Kaunitz. Skrytá historie šlechtického rodu*. In: JUDr. Václav Kounic a jeho doba. Brno, 2009. s. 237-257.

⁷⁹ Jak již bylo řečeno, Rudolf Karel Evžen neměl legitimního potomka, nejvhodnějším kandidátem byl jeho bratranec. Jenomže jeho manželský svazek byl nerovný, což se Rudolfovi Karlovi Evženovi nelíbilo. Nicméně hodlal ustoupit a majetek přepsat na syna svého bratrance Rudolfa. Měl pochopitelně podmínku. Jeho nemanželský syn Carl Freudenthal se musí oženit s dcerou Rudolfa (1831-1893) Agathou (1862-1921). Tak se také stalo, jejich potomci nesli predikát Wrba-Freudenthal.

⁸⁰ „Z Carlova manželství s Agathou Wrbnovou se narodily tři děti – dvojčata Karl (1886–1952) a Rudolf (1886–1955) a dcera Marie Marguerite (1894–1981). [...] Karl mladší se nikdy neoženil a zemřel svobodný roku 1952 v Purkersdorfu u Vídně. Rod tak pokračoval potomky jeho bratra Rudolfa, jehož manželkou se v květnu 1918 stala Harriet, svobodná paní Parishová ze Senftenbergu (1894–1944). Dědicem majetku a rodového jména se stal nejmladší potomek tohoto páru, syn dipl. Ing. Johannes Karl (*1934). Od roku 1966 je ženatý s Angelou hraběnkou Gudenusovou (*1944) a má šest dětí – pět dcer a syna Ing. Rudolfa (*1969), současného správce statku Immendorf, 42 který se roku 2002 v Berlíně-Reinickendorfu oženil s Annou Marií Schnebel-Hagedornovou (*1965)“ Cit. ŽUPANIČ, Jan. *Vznik rodu Wrba-Kaunitz. Skrytá historie šlechtického rodu*. In: JUDr. Václav Kounic a jeho doba. Brno, 2009. s. 247-248.

⁸¹ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrba Holešov 1482-1957*. 1981, s. 19-20.

⁸² TAMTÉŽ. s. 21.

potomky a rodové sídlo Holešov po jeho smrti opatrovala jeho manželka Barbora Wiedemannová (1892-1962), která nebyla ze šlechtického rodu, čili byl to morganatický svazek. Avšak další vývoj holešovského velkostatku byl složitý stejně jako dějiny 20. století samotného.⁸³ Proto toto téma bude rozvedeno v samostatné kapitole. Závěrem této kapitoly nutno podotknout, že posledním členem hrabat Bruntálských z Vrbna byl výše zmíněný Alfons. Ten roku 1972 zahynul při požáru svého domu v Mnichově a sním i zanikla po staletí dlouhá tradice toho významného hraběcího rodu.⁸⁴

⁸³ TAMTÉŽ. s. 22.

⁸⁴ TAMTÉŽ. s. 23.

Významná sídla pánů z Vrbna

V průběhu staletí byli Bruntálští z Vrbna majiteli mnoha pozemků. U některých se zapsali více do historie a u některých míst je již dávno zapomenuta stopa bývalých vlastníků. Tato kapitola si bere za úkol ve zkratce představit hlavní tři rodová sídla a život hrabat Bruntálských. Jmenovitě se bude jednat o bývalá panství Bruntál, Hořovice a Holešov. Jsou to právě tyto města, která i do dnešních dnů vypovídají o historii právě hrabat Bruntálských z Vrbna.

Bruntál

I když páni z Vrbna vlastnili mnoho dalších sídel před Bruntálem, právě toto místo se zásadním způsobem zapsalo jak do historie sledovaného rodu, tak i do historie Bruntálska samotného. Bruntál jako město patří k nejstarším písemně doloženým městům na našem území. Je totiž zmíněn ve známé listině pro Uničov z roku 1223. Taktéž je známo, že město Bruntál bylo sice součástí Opavského knížectví, ale díky statusu zeměpanského horního města dlouhou dobu nebylo součástí samostatného panství.⁸⁵ Bruntál byl hornické město. Je dobré zde uvést zásadní informaci o tom, že právě vhodné území pro těžbu drahých kovů mohlo za samotný vznik města.⁸⁶ Majiteli Bruntálu byla především markrabata moravská, pak opavská a krnovská knížata. Celé Bruntálsko se často rozdělovalo mezi více vlastníků.⁸⁷ Žádní z uvedených majitelů nečinili z Bruntálu své hlavní panské sídlo. Nelze se tedy divit, že Bruntál postrádal tvrz či hrad. Držba Bruntálu potažmo celého Bruntálska se začala stabilizovat v 15. století. V důsledku nedostatku financí byla krnovská knížata nucena panství bruntálské dát do zástavy.⁸⁸

Prvním šlechtickým držitelem panství byl zřejmě Bernard Bírka z Násilé. Byl to majitel hradu Vartnova a své sídlo měl i na hradě Fürstenwald. Od poloviny 15. století je uváděn jako držitel Bruntálu. Zástava panství byla s velkou pravděpodobností dočasná. Bernard Bírka z Násilé tedy neměl žádnou motivaci vystavět své další sídlo v nově drženém panství. K nezájmu o podíl na rozvoji Bruntálského panství přispěl i zisk hradu Vikštejna. Následně se pak Bernard Bírka z Násilé stal hejtmanem Opavského knížectví. Bernardova pozornost se zaměřovala jiným směrem než na Bruntál. Neměl ani dostatek financí na

⁸⁵ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. s. 5.

⁸⁶ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl A-G. Praha: Libri, 1996. s. 353.

⁸⁷ TAMTĚŽ. s. 349.

⁸⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. s. 7.

zajištění chodu všech svých pozemků. Proto se rozhodl panství bruntálské postoupit svým příbuzným, pánům z Vrbna.⁸⁹

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole této práce, víme, že zástavu v podobě Bruntálského panství získali potomci Žofie (též Ofka) Bírkové z Násilé, tedy sestry Bernarda Bírky z Násilé. Dle dochovaných písemností víme, že od roku 1476 je vlastníkem Bruntálu Jan z Vrbna.⁹⁰ Avšak podle jiných pramenů je zástava ve vlastnictví Jana z Vrbna již od roku 1466. Tak či tak, právě za Jana došlo k výstavbě hradu v Bruntálu.⁹¹ „Hrad byl zbudován na půdorysu kruhové výseče, jejíž oblouk tvořila dvakrát lomená vysoká hradba s cimbuřím a vchodem do hradu. Od města ji odděloval hluboký a široký příkop, překlenutý mostem na pilířích, jenž byl před vchodem do hradu padací.“⁹² Jan z Vrbna po dostavění bruntálského hradu si jej zvolil za rodové sídlo a právě od hradu Bruntál byl odvozen a i po další generace rodu užíván predikát Bruntálský.⁹³

Dlouhé spory a válčení mezi Matyášem Korvínem a Jiřím z Poděbrad (po smrti Jiřího spor s Vladislavem Jagellonským) znamenaly prakticky pro veškerou šlechtu českých zemí občas velké vlastnické změny majetků. Záleželo to vždy na tom, na čí stranu se zrovna přikláněli. Závěr 15. století znamenal i pro pány Bruntálské z Vrbna dočasnou ztrátu panství bruntálského.⁹⁴ Až po roce 1490, tedy po smrti Matyáše Korvína, se situace začala postupně obracet ve prospěch Bruntálských. Krnovská kněžna Barbora (z rodu opavských Přemyslovců) získala nazpět Krnovské knížectví. Následně v roce 1496 potvrdila zástavu Bruntálu na dalších deset let pánům z Vrbna. Konečně pak v roce 1506 byla opět kněžnou Barborou předána dědičná držba bruntálského panství právě pánům Bruntálským z Vrbna.⁹⁵ Vlastníky se stali synové tehdy již zesnulého Jana z Vrbna.⁹⁶

Panství bylo rozděleno mezi Bernarda, Hynka a Mikuláše. Roku 1516 krnovský kníže Jiří ze Šelenberka propustil bratry Bernarda a Hynka a jejich bruntálské zboží z poddanství.⁹⁷ Pozemky byly velmi zpustlé po předchozích válkách. Zároveň hrad Bruntál prošel velkou přestavbou. „[...] byl zbudován druhý jednopatrový palác, přiléhající k severnímu křídlu

⁸⁹ TAMTÉŽ.

⁹⁰ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. s. 7.

⁹¹ TAMTÉŽ. s. 8.

⁹² TAMTÉŽ.

⁹³ TAMTÉŽ.

⁹⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl A-G. Praha: Libri, 1996. s. 349.

⁹⁵ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. s. 8.

⁹⁶ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl A-G. Praha: Libri, 1996. s. 349.

⁹⁷ TAMTÉŽ.

hradeb[...] podél severní strany hradu byl vyhlouben příkop, krytým předsunutým opevněním s baštami.⁹⁸ Všichni tři bratři započali s velkou hospodářskou obnovou panství bruntálského. Každý na své části panství vynakládal veškeré úsilí, aby se Bruntálsko opět po letech válek vzchopilo.⁹⁹ Taktéž se snažili vymoci vymazání bruntálského panství ze zemských desek krnovských a o zápis do zemských desek opavských. Přes veškerou snahu se jim to legální cestou nezdařilo. Učinili tak v roce 1524 bez jakýchkoliv povolení, čímž si znepřátelili krnovská knížata z rodu Hohenzollernů.¹⁰⁰

Po smrti Bernarda, Hynka a Mikuláše se starali o rodový majetek jejich synové. Zajímavou výpovědí o dění na Bruntálsku je rok 1556. Tehdy se vzbourilo celé město Bruntál proti pánům z Vrbna a to vzhledem k tomu, že Jan starší Bruntálský z Vrbna († asi 1559), který byl již hejtmanem knížectví opavského, zvýšil robotu.¹⁰¹ Za Jana staršího Bruntálského z Vrbna hrad Bruntál byl renovován.¹⁰² Teprve však až další člen pánů Bruntálských a nositel jednoho z tradičních jmen Hynek započal s přestavbou hradu na renesanční zámek. Také po smrti Hynka v roce 1596 v přestavbě pokračovali jeho synové, zároveň tentýž Hynek nechal roku 1584 vystavět nový špitál.¹⁰³ Století 16. bylo ve znamení náboženských reforem, které se taktéž dotkly podoby Bruntálu. Ve druhé polovině 16. století se Bruntálští z Vrbna stali luterány. Proto nechal posledně zmíněný Hynek vydat roku 1592 pro panství bruntálské luterský církevní řád. Ohledně víry je také dobré zmínit, že další člen rodu Jan Bruntálský z Vrbna († asi 1638) se na panství roku 1617 marně snažil rozšířit povědomí o kalvinismu.¹⁰⁴

Taktéž víme o dalších významných stavbách, které nechali Bruntálští na svém panství vystavět. Zásadní byla výstavba fojtství a dostavba městských hradeb. Nesmíme opomenout již zmíněnou výstavbu špitálu. Pivovar se sladovnou byly nedílnou součástí ekonomiky panství. Taktéž páni Bruntálští pravidelně modernizovali kostel Nanebevzetí Panny Marie, který přestavovali podle aktuálních architektonických slohů.¹⁰⁵

⁹⁸ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. s. 9.

⁹⁹ TAMTÉŽ.

¹⁰⁰ TAMTÉŽ. s. 10.

¹⁰¹ TAMTÉŽ.

¹⁰² TAMTÉŽ. s. 11.

¹⁰³ TAMTÉŽ. s. 13.

¹⁰⁴ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl A-G. Praha: Libri, 1996. s. 350.

¹⁰⁵ TAMTÉŽ.

Pochopitelně stále se těžilo v tamních dolech, což byl nejzásadnější výdělek pro chod celého Bruntálského panství.¹⁰⁶

Ani bruntálské panství nebylo ušetřeno drancování za třicetileté války. První katastrofou bylo dobytí dánským vojskem v roce 1626 a následně zde rabovali v letech 1645 a 1648 švédští vojáci. Tyto události byly jen pomyslnou tečkou za dlouholetými majiteli Bruntálska. Pravidelná drancování pozemků pánů Bruntálských z Vrbna přinesla finanční problémy a konec vlastnických práv rodového sídla. Roku 1621 bylo Janu mladšímu Bruntálskému z Vrbna († po roce 1642) panství bruntálské konfiskováno. Jan byl posledním majitel bruntálského panství z rodu Bruntálských z Vrbna.¹⁰⁷

Hořovice

Hořovice jsou dnes především známy jako místo, kde se narodil český král Jiří z Poděbrad. Tato historie však není důležitá pro tuto práci. První zmínky o Hořovicích jsou již ze 13. století, ale město jako takové bylo založeno někdy na počátku 14. století pány ze Žirotína. Město bylo tak i jako jiná města sužováno častými požáry. Ty zapříčinily zničení mnoha důležitých písemností. Majitelé Hořovic a přilehlých usedlostí se velmi často měnili.¹⁰⁸ Vzhledem k tomu, že v první polovině 17. století hrabata Bruntálští z Vrbna přišla o své rodové sídlo, i když nadále vlastnila několik dalších pozemků, tak nakonec si za své další rodové sídlo zvolila Hořovice.¹⁰⁹

Z první kapitoly již víme, že páni z Vrbna vyženili Hořovické panství. Posledními majiteli před Bruntálskými byli Martinicové. Martinicové vlastnili Hořovice od roku 1622. Byl to především Bernard Ignác Bořita z Martinic, který se zasloužil o rozvoj celého panství. Hořovice však nebyly jeho hlavním sídlem. Neměl tedy důvod pro výstavbu reprezentativního zámku. Pobýval na tzv. starém zámku, což byla stavba s pozůstatky starého gotického hradu. Z Bernarda přešlo Hořovické panství na jeho dceru Terezii Františku, provdanou za Jana Františka hraběte Bruntálského z Vrbna. Zde manželé od roku 1690 žili a snažili se o rozvoj celého panství hořovického.¹¹⁰

¹⁰⁶ ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. s. 12.

¹⁰⁷ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl A-G. Praha: Libri, 1996. s. 349.

¹⁰⁸ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl H-Kole. Praha: Libri, 1997. s. 213.

¹⁰⁹ TAMTĚŽ.

¹¹⁰ KNÍŽEK, Libor. *Hořovice zámek*. Libice nad Cidlinou, 2011. s. 3-4.

Jan František Bruntálský z Vrbna byl hlavním iniciátorem stavby nového rodového sídla, tedy vhodného reprezentativního zámku v Hořovicích. Zámek byl dokončen ještě za života Jana Františka. V novém zámku bylo mnoho chodeb a místností a nabízel lepší komfort k obývání. Nesměla chybět ani kaple či velký sál. V areálu zámku vznikly dokonce dvě zámecké zahrady se štěpnicí. Zámek byl vystavěn ve vrcholném barokním stylu.¹¹¹

Syn Jana Františka započal s výstavbou dalších křídel rodového zámku. Bohužel Jan Norbert Vojtěch zemřel a v jeho práci pokračovala jeho manželka Aloisie, která se po dobu nezletilosti jejich syna Evžena Norberta Václava starala i o správu rodového majetku.¹¹² Po dosažení plnoletosti pracoval na stálé modernizaci zámku a rozvoji panství právě Evžen Norbert Václav. V 18. století tak byly Hořovice svědkem velkých stavebních prací na rodovém sídle hrabat Bruntálských z Vrbna. Půdorys zámku dostal podobu písmene *H*, který je patrný na zámku do dnes. Zahrady byly přeměněny v park, ve kterém jsou dominantní kamenné sochy z dílny Matyáše Bernarda Brauna.¹¹³

Na Evžena Norberta Václava navázal jeho syn Rudolf Jan Nepomuk, který nejenže nechal přestavět zámecký park v botanický park, především dal pokyn k přestavbě interiéru samotného zámku. Zlomovou přestavbou v zámku bylo zrušení velkého barokního sálu, namísto něj vznikla schodišťová hala. Rudolf Jan Nepomuk taktéž nechal přímo v Hořovicích roku 1811 zbudovat rodovou hrobku v empírovém slohu.¹¹⁴ Dalším činům, které vykonal Rudolf Jan Nepomuk, bude věnována samostatná kapitola v této práci.

Bohužel po smrti Rudolfa v roce 1823 sice jeho syn Evžen Dominik (1786-1848) dokázal navázat na práci svého otce, ale syn Evžena Dominika, Dominik Ondřej Rudolf (1811- 1876) nedokázal rodový majetek udržet bez dluhů. Devatenácté století znamenalo zkázu pro majetek hrabat Bruntálských z Vrbna. Vše, co vybudovali jeho předci, Dominik Ondřej Rudolf byl nucen v roce 1852 prodat. Po pánech z Vrbna se na Hořovickém panství usadil Friedrich Wilhelm kníže z Hanau. Hrabata Bruntálští z Vrbna byla opět bez rodového sídla.¹¹⁵

¹¹¹ HORYNA, Mojmir. *Zámek Hořovice*. Praha, 1996. s. 3-5.

¹¹² TAMTÉŽ. 5.

¹¹³ KNÍŽEK, Libor. *Hořovice zámek*. Libice nad Cidlinou, 2011. s. 6.

¹¹⁴ TAMTÉŽ. s. 7.

¹¹⁵ TAMTÉŽ. s. 8.

Holešov

Holešov je město ležící v Podbeskydské pahorkatině. První písemné zmínky o existenci Holešova pocházejí již z 12. století. Konkrétně se uvádí, že roku 1141 patřil Holešov proboštství sv. Václava v Olomouci. Mezi nejvýznamnější majitele panství holešovského patřili od první poloviny 14. století Šternberkové. Ti vlastnili Holešovsko skoro do konce 16. století. Následně se páni Holešovského panství často měnili. Mezi významné rody, které vlastnily Holešov, dále patřili páni ze Žerotína, Lobkovicové, Rottalové či Nádasdyové a Erdödyové. Úplně posledními vlastníky byli Bruntálští z Vrbna.¹¹⁶

Roku 1833 umřel Karel Erdödy, otec Marie Barbory provdané Bruntálské z Vrbna. Jejím manželem byl Evžen Dominik Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna, se kterým se právě roku 1833 stala majitelkou panství holešovského. *„Zděděné panství bylo dost rozsáhlé a výnosné. Barbora Vrbnová je přebírala bez průtahů nebo komplikací, avšak s určitou formální výjimkou: malou část města Holešova nemohla převzít, protože to nebyl dědičný (aloidní) šlechtický majetek, ale léno olomouckého arcibiskupství. Platila zásada, že léno nemůže držet žena, a tak pro tuto malou lenní část Holešova musel být vyhledán vhodný držitel. Proběhlo to tak, že Barbořin bratr Kajetán Erdödy se zvláštním prohlášením vzdal nároků na léno ve prospěch Barbořina manžela Evžena z Vrbna [...].“*¹¹⁷ Hraběnka Barbora Bruntálská z Vrbna však dobře věděla, po zkušenostech z Hořovic, jaký je její manžel hospodář. Proto roku 1843 nechala ustanovit správcem Holešovského panství, které bylo rozsahem pozemků velmi podobné právě Hořovickému panství, svého syna Rudolfa Eugena (1813-1883). A roku 1846 se Rudolf Eugen stal vlastníkem holešovského panství. Časem se ukázalo, že to byla dobrá volba.¹¹⁸

Noví majitelé panství převzali jak urbanisticky tak i ekonomicky velmi dobře zavedené panství. Neměli ani problém se svým novým rodovým sídlem v podobě holešovského zámku. Pokud bychom vyzdvihli několik nejdůležitějších staveb pro chod panství, byl zde pivovar, mlýn, masné krámy, cihelna, ale i důležitý špitál. V Holešově bylo velké židovské ghetto, které je v písemných pramenech zmiňováno od 16. století, ale historikové se domnívají, že Židé zde ve městě žili již dříve. Kromě katolických kostelů a hřbitovů či kláštera se proto v Holešově nacházely dvě synagogy (dnes existuje

¹¹⁶ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl H-Kole. Praha: Libri, 1997. s. 117.

¹¹⁷ KOLEKTIV. *Holešov ve spirálách času*. Brno, 2018. s. 141.

¹¹⁸ TAMTÉŽ. s. 142.

pouze jedna z 16. století) a židovský hřbitov. Židé netvořili okrajovou součást obyvatel holešovského panství. Pokud bychom porovnali počet obyvatel Holešova z roku 1834, zjistíme, že katolíků bylo ve městě 5 145 a židů bylo evidováno 1 576.¹¹⁹

Rudolf Eugen Bruntálský z Vrbna se po celou dobu svého života snažil o stálý rozvoj holešovského panství, byl to pravděpodobně on, kdo dal pokyn k výstavbě cukrovaru v Rymicích v roce 1841, tedy ještě za života svých rodičů. Také ve 40. letech 19. století nechal přestavět nádvoří holešovského zámku. S příchodem revolučního roku 1848 se vše změnilo. Byť hrabě Rudolf neztratil majetek, přišel o mnoho výhod, které vycházely z jeho šlechtického postavení. Holešovští měšťané přestali být poddanými. Nutno zmínit, že díky svému majetku byl hrabě Rudolf Bruntálský z Vrbna v okolí nejbohatší a právě to mu na dlouhá desetiletí zaručovalo na Holešovsku jistý vliv.¹²⁰ Jeho hospodářský talent se projevil i ve správě císařských majetků. Rudolf měl velmi pestrou kariéru. Nejen, že všechny je ho tituly a funkce znamenaly pro samotný rod hrabat Bruntálských z Vrbna prestiž, ale díky nim na významu stoupl i Holešov. Rudolf se snažil i o kulturní rozmach, pořádal na holešovském zámku nejen divadelní či hudební představení.¹²¹ I přes politické změny, které v monarchii nastaly, se velmi zajímal o rozvoj Holešova. Když byla na začátku 80. let 19. století založena akciová společnost všetulského cukrovaru, podílel se na jeho správě. Byl předsedou správní rady. Rudolf byl tedy velmi aktivní ve veřejném dění do posledních let svého života.¹²²

Rudolf Karel Evžen hrabě Bruntálský z Vrbna neměl legitimní potomky a proto, jak již bylo v první kapitole zmíněno, dědicem rodového majetku na Holešovsku se stal syn jeho bratranec se stejným křestním jménem. Rudolf Kristián z Vrbna (1864-1927) se správy majetku ujal v roce 1883. Nezávisle na něm prošel Holešov na konci 19. století urbanistickou proměnou, taktéž byla vystavěna pro infrastrukturu města velmi důležitá železniční trať.¹²³ Rudolf Kristián navázal na práci svého strýce. Jedinou zásadní změnou v jeho hospodaření byl pronájem zemědělské půdy.¹²⁴ Zlom nastal poté, co se Rudolf Kristián podruhé oženil. Sňatek s bavorskou princeznou Elvírou znamenal život na ještě vyšší úrovni. Kromě nově nabytých majetků se časem ukázalo, že Rudolf Kristián

¹¹⁹ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl H-Kole. Praha: Libri, 1997. s. 115-119.

¹²⁰ KOLEKTIV. *Holešov ve spirálách času*. Brno, 2018. s. 143.

¹²¹ KOLEKTIV. *Holešov ve spirálách času*. Brno, 2018. s. 144.

¹²² TAMTÉŽ. s. 145.

¹²³ KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. díl H-Kole. Praha: Libri, 1997. s. 115-119.

¹²⁴ KOLEKTIV. *Holešov ve spirálách času*. Brno, 2018. s. 149.

nezvládl rozumně hospodařit, za letité soudní spory byl nucen platit advokátům a hraběcí život taktéž nebyl laciný. Navíc s počátkem 20. století přišla světová válka. Holešovský zámek se změnil z části na lazaret. Se vznikem Československé republiky se pochopitelně vše změnilo. Ztráta hraběcího titulu, prestiže, části majetku, znamenala pro všechny šlechtice nový život. Majitelem Holešovského zámku byl prostý občan Rudolf Kristián Vrbna (Wrbna). Své návyky Rudolf Kristián s Elvírou nehodlali měnit, i když nevlástnili již tak velké množství pozemků, stále měli značně rozsáhlý majetek. Ten se jim v nově vzniklém státě dařilo svoji nešetrností rychle zmenšovat. Když v roce 1927 zemřel Rudolf Kristián Vrbna, jeho syn Rudolf Ludvík Ferdinand (1892-1936) po něm zdědil zadlužený rodový majetek.¹²⁵

Rudolfu Ludvíkovi Ferdinandovi (dále jen Rudolf) bylo od počátku jasné, že je nutno se velmi uskromnit. Na zámku začaly velké změny nejen v oblasti personálu. Velká část pozemků byla pronajímána. Rudolf si taktéž zneprátelil část své rodiny v čele s matkou Elvírou. Oženil se proti jejich vůli s Barborou Wiedemannovou z nearistokratické rodiny. Oba na sňatek čekali velmi dlouho, kvůli nesouhlasu jeho otce. Rudolf se snažil udržet správu rodového majetku, jak jen to šlo. Bohužel tragická nehoda zapříčinila jeho předčasné úmrtí. Rudolf s Barborou neměli potomky, a tak se po smrti Rudolfa roku 1936 majitelkou upadajících rodových majetků stala Barbora. V závislosti na událostech ve 20. století byl Barboře bohužel přisouzen osud zažít úplný rozpad rodové slávy.¹²⁶

Zkázu už jen potvrdila druhá světová válka a rok 1941, kdy byl holešovský velkostatek dán do nucené správy a zámek se stal sídlem protektorátní policie. Po válce ONV Holešov zavedl dne 15. května 1945 národní správu u velkostatku, která trvala do 15. října 1945, kdy se následně majetku ujala majitelka. Avšak v Holešově byla opětovně zavedena národní správa dne 20. září 1948 výměrem ZNV v Brně č. j. 11 563/VII/44/1948. Ale to již byl veškerý majetek Barbory Vrbnové (Wrbnové) oficiálně zkonfiskován.¹²⁷ Poválečná léta byla nejhorší. Barboře byl postupně zabaven veškerý majetek. Protože chránila majetek do posledních sil, byla poslána do vězení. Z původních třech let strávila ve vězení rok a půl, i to se ovšem podepsalo na jejím zdravotním stavu. Po návratu do Holešova žila u své sestry. Zemřela v nemocnici roku 1962 a s ní se uzavřela i jedna velká rodová historie.¹²⁸

¹²⁵ TAMTÉŽ. s. 151-152.

¹²⁶ KOLEKTIV. *Holešov ve spirálách času*. Brno, 2018. s. 153.

¹²⁷ RUDOLFOVÁ, Renée. *Dějiny okresního archivu Holešov do roku 1960*. Pardubice, 2017. s. 12-13.

¹²⁸ KOLEKTIV. *Holešov ve spirálách času*. Brno, 2018. s. 154.

Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna

Hořovice, kdysi rodové sídlo hrabat Bruntálských z Vrbna. Dnes však ve zdejší zámku naleznete jen velmi málo odkazů na tyto bývalé majitele. Kromě několika obrazů různých členů rodu Bruntálských z Vrbna se v jedné z místností nachází velký portrét Rudolfa Jana Nepomuka hraběte Bruntálského z Vrbna. Tento obraz je jeho zřejmě nejznámější podobiznou. Zmíněný portrét nám sice sděluje, jak Rudolf Jan Nepomuk vypadal, ale o jeho životě nevyovídá. Tato kapitola se pokusí pomocí dostupných pramenů shrnout nejen jeho život, ale i jeho nejbližších příbuzných.

Osvícený otec

Janu Norbertu Vojtěchovi¹²⁹ hraběti Bruntálskému z Vrbna (1683-1729) a jeho choti Marii Aloisii Štěpánce hraběnce Kinské (1707- 1786) se roku 1728 narodil jejich prvorozený syn Evžen Norbert Václav. První křestní jméno není náhodné, při křtu mu byl za kmotra princ Evžen Savojský (1663-1736). O rok později se narodil druhý syn Václav Norbert Vojtěch, jenže záhy po této významné rodinné události Jan Norbert Vojtěch zemřel. Marie Aloisie Štěpánka se rázem stala dvojnásobnou matkou a vdovou. Musela se též sama starat o rodový majetek a bylo tedy otázkou času, kdy se Marie Aloisie Štěpánka opět provdá. Jejím druhým manžele se roku 1737 stal Rudolf hrabě Chotek (1706-1779).¹³⁰ Rudolf hrabě Chotek byl majitelem panství Veltrusy v Čechách a Myslibořice na Moravě. Také byl ve službách vídeňského dvora tedy přímo u Františka Štěpána Lotrinského a Marie Terezie.¹³¹ Marie Aloisie Štěpánka sama spravovala do plnoletosti svého nejstaršího syna rodový majetek po svém zesnulém manželovi.¹³²

Po dosažení plnoletosti měl Evžen Norbert Václav na co navazovat. Jeho otec byl nejvyšším dvorním maršálem a nositelem řádu Zlatého rouna. Studia mladého hraběte byla jistě ovlivněna osvícenstvím. Lze tak soudit nejen dle jeho správy rodového majetku. Evžen Norbert Václav byl velmi vzdělaný člověk, po celý svůj život se zajímal o různá odvětví vědy. Nabyté znalosti se snažil uplatnit právě na svém panství. Dokázal velmi efektivně hospodařit, jeho majetek narůstal. V roce 1776 přikoupil k vrbnovskému

¹²⁹ V pramenech je podoba jeho jména různá, často se v nich vyskytuje jako Eugen, nebo Eugen Václav, existuje i varianta Eugen Václav Josef.

¹³⁰ Z toho svazku se narodila pouze dcera Marie Quidobalda Brigita (1738-1810). Rudolf hr. Chotek neměl mužského dědice, proto po jeho smrti majetek připadl jeho synovci Janu Rudolfu Chotkovi (1748-1824).

¹³¹ KOLEKTIV. *Členové rodu*. Veltrusy. [cit. 2020-21-2].

URL:< http://www.veltrusy.net/hrabata- chotkove/clenove-rodu/cs_CZ-14069.html >.

¹³² HORYNA, Mojmir. *Zámek Hořovice*. Praha, 1996. s. 6.

majetku Velké Heraltice, o které kdysi jeho předci přišli.¹³³ Evžen Norbert Václav se velmi dobře uplatnil ve státní správě. Tato kariéra mu vynesla posty tajného rady a komořího, nejvyššího dvorního maršála, ale významným mezníkem bylo, když se stal nositelem řádu Zlatého rouna. Zajímal se nejen o politické dění, ale hlavně o literaturu a chemii. Evžen Norbert Václav byl českým vlastencem a podporoval tisk českých knih. Roku 1787 přispěl nemalou částkou na vydání slavistického díla Josefa Dobrovského (1753-1829).¹³⁴ Je známo, že Evžen Norbert Václav skutečně mluvil velmi dobře česky a v pražských vlasteneckých kruzích byl oblíben. V literatuře ho nejvíce zajímaly knihy o české historii. Sám byl vlastníkem rozsáhlé knihovny, která svými významnými tituly přiváděla na hořovický zámek mnoho učenců. Častým hostem a čtenářem v Hořovicích byl i Gelasius Dobner (1719-1790). Ten si zde mnoho starých tisků nejen půjčoval k prostudování, ale některé si i pečlivě opisoval.¹³⁵ Nadšen byl Evžen Norbert Václav i z chemie. Často podporoval učence právě z tohoto oboru, tehdy stále chápaného jako alchymie. Experimenty v tomto oboru se pravidelně konaly v jeho pražském domě. Právě proto je Evžen Norbert Václav v jednom z mnoha pramenů uváděn jako „hlava pražských alchymistů“.¹³⁶ V návaznosti na tuto zajímavou vědu se snažil využít přírodního bohatství i na svém panství. V roce 1784 v komárenských dolech se zaměřoval mimo jiné i na výrobu rtuti.¹³⁷ Byl velmi podnikavý, vymyslel jak využít vytěženou železnou rudu v komárenských železárnách. Do majetku hraběte Bruntálského z Vrba náležela i obec Tihava, kde založil plechový hamr. „Z černého a bílého plechu vyráběli pak plechaři, specialisté povolání ze Saska, různé druhy zboží. Největším obchodním úspěch měly jejich plechové lžíce signované vrbnovským znakem.“¹³⁸ Vzdělání a jeho schopnosti mu přinesly titul čestný předseda Královské české společnosti nauk,¹³⁹ kterým byl zvolen 4. prosince 1784.¹⁴⁰

¹³³ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrba Holešov 1482-1957*. 1981, s. 16.

¹³⁴ HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Svazek 1., Praha, 1921. s. 166.

¹³⁵ TAMTÉŽ. s. 147.

¹³⁶ BAUŠE, Bohumil. Z dějin chemie v Čechách. In: *Vesmír* 32, 1903, č. 8, 1903. s. 54.

¹³⁷ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrba Holešov 1482-1957*. 1981, s. 16.

¹³⁸ MATOUŠKOVÁ, Anna. Aristokrat v roli podnikatele. In: *Minulost Berounska I*. 1998. s. 45.

¹³⁹ V 18. století se nejen mezi šlechtou, ale i učenci objevila diskuze o potřebě vzniku odborné vědecké společnosti, která by se snažila zmapovat především přírodní nerostné bohatství v Českém království. Zájmy o nové objevy na poli vědy měly i praktický důvod a to nejen pro šlechtu samotnou, ale i pro habsburskou monarchii. Bylo zapotřebí nalézt nové suroviny pro hospodářské účely. Vědci a to i z řad šlechty se v letech 1769-1774 sdružily do Soukromé učené společnosti. V roce 1789 vznikla veřejná Česká společnost nauk a ta se v roce 1790 se přejmenovala na Královskou českou společnost nauk.

¹⁴⁰ KOLEKTIV. *Královská česká společnost nauk – seznam členů 1784-1884*. Praha, 1884. s. 36.

Evžen Norbert Václav se roku 1754 oženil s Marií Terezií hraběnkou Kollonitzovou z Kollegrádu (1733-1802).¹⁴¹ Jejich manželství bylo velmi plodné, narodili se jim čtyři synové a osm dcer. Z jejich dcer se nejvíce do historie zapsala Eleonora Marie Anna (1757-1827), ta se totiž roku 1780 provdala za Antonína Václava hr. Vratislava z Mitrovic. Ten byl majitelem panství Kost, jenže zděděný, již zadlužený majetek, nedokázal spravovat. Vzhledem k nastalým skutečnostem, Eleonora Marie Anna požádala svého otce o pomoc. Po soudním rozhodnutí Evžen Norbert Václav uhradil za zetě dluhy a po dobu šesti let fakticky sám spravoval panství Kost.¹⁴² Nástupcem Evžena Norberta Václava byl jeho prvorozený syn Rudolf Jan Nepomuk. Ke konci života Evžena Norberta Václava lze z pramenů nejlépe vysledovat, že Rudolf Jan Nepomuk byl od raného mládí vychováván k obrazu svého otce, aby pokračoval v jeho práci. Evžen Norbert Václav hrabě Bruntálský z Vrbna zemřel 23. května 1789. Toho dne si do svých paměti zapsal milčický rychtář František J. Vavák, že zemřel muž „vzdělaný a ušlechtilý“.¹⁴³

Vzdělání

Když se 23. července 1761 narodil v hraběcí rodině Bruntálských z Vrbna prvorozený syn, dostal hned osm jmen. Celé jméno novorozence znělo Rudolf Jan Nepomuk Václav Vojtěch Josef Jodocus Liborius (dále jen Rudolf).¹⁴⁴ Vzhledem k údělu prvorozených synů bylo jasné, kterým směrem se bude životní cesta hraběte Rudolfa ubírat. Z pramenů není jasné, kdy poprvé Rudolf přijel na rodové sídlo do Hořovic, ví se totiž, že se narodil ve Vídni. Vzděláván byl již od raného věku. Jeho otec se mu snažil předat veškeré znalosti, které budou potřeba při správě rodového majetku. Časem Rudolf dostal učitele Ignáce Antonína Borna.¹⁴⁵ Jeho učitel byl přední přírodovědec a báňský odborník. Vzhledem k tomu, že rodovým majetkem byly komárenské doly, je jisté, že mladý hrabě

¹⁴¹ Kollonitzové z Kollegrádu byl původně starý chorvatský šlechtický rod, ale v 16. století přesídlili do Štýrska.

¹⁴² RICHTER, Karel. *Sága rodu Kinských*. 2008. s. 131.

¹⁴³ SKOPEC, Jindřich (ed.). *Paměti Františka J. Vaváka z 1770-1816*. část druhá. Praha, 1912. s. 74.

¹⁴⁴ KOLEKTIV. Rudolf, Graf von Wrbna und Freudenthal. [cit. 2020-21-2].

URL:<<https://www.geni.com/people/Rudolf-Graf-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000015506321120>>.

¹⁴⁵ Ignáz Antonín Born (1742-1791) se narodil v dnešním Rumunsku. Jeho rodina podnikala v rozvíjejícím se báňském průmyslu. Brzy se stal sirotkem a již v devíti letech byl poslán na studium do Vídně. Při studiu byl výrazně ovlivněn Osvícenstvím. Ve studiích pokračoval i v Praze kdy v letech 1763-1766 byl posluchačem Jana Tadeáše Peithnera, tehdy to byl první kurs báňských věd na vysokých školách v habsburské monarchii. Po studiích se vypracoval až na přísedícího Úřadu nejvyššího horního a mincmistra Království českého v Praze s titulem guberniální a báňský rada. Podporoval vznik pozdější Královské české společnosti nauk, byl členem zednářské lóže a stal se i jejím velmistrem.

musel rozumět metalurgii, tedy báňskému průmyslu především. Mladý hrabě nemusel předstírat zájem o tyto nutné znalosti. Jeho učitel byl i dobrým podnikatelem. Born předal mladému hraběti i tyto vědomosti. Born se snažil nadchnout mladého hraběte v oblasti botaniky a mineralogie, ta u Rudolfa vzbudila největší zájem. Rudolf nadšeně sbíral minerály a pod odborným vedením učitele Borna vznikla jejich pozoruhodná sbírka.¹⁴⁶ Rudolf byl svým otcem zasvěcen i do humanitních oborů. Otec byl českým vlastencem a zařídil, aby i jeho nástupce, uměl mluvit česky. Obeznamil ho i s českou literaturou a českou historií. Hrabě Rudolf studoval také filozofii i právo.¹⁴⁷ Nevíme sice, jestli mladý hrabě získal i hudební vzdělání, nicméně na hořovickém zámku se často konaly koncerty. Rudolfův otec byl i mecenášem některých hudebníků. Vzdělání se mladému hraběti dostalo opravdu komplexní. Když mu bylo jednadvacet let, rozhodl se pokračovat ve studii báňské vědy.¹⁴⁸ Odjel na tříleté studium do Banské Štiavnice, kde byla báňská akademie *Kaiserliche königliche Bergacademie*.¹⁴⁹ Při studiích navštěvoval různé doly a zajímal se o jejich práci, také cestoval po Dolních Uhrách.¹⁵⁰ V rámci svého vzdělávání se nebál ani vyzkoušet si „černou práci“ přímo v dolech. Při své praxi si prošel prakticky všemi odděleními, v dole pracoval osm hodin denně. V roce 1785 se Rudolf vrátil na zámek do Hořovic a ihned se chtěl aktivně zapojit do správy panství a modernizace hospodářství rodového majetku. U svého otce vymohl svolení, aby mohl doly v Komárově spravovat sám, Rudolf právě zde chtěl uplatnit své znalosti.¹⁵¹ Obecně vzato můžeme zmíněný rok 1785 považovat za významný mezník v životě mladého hraběte Bruntálského z Vrbna. Téhož roku se musel zhostit svých povinností u císařského vídeňského dvora, které byly předurčeny jeho stavovským postavením, a proto vstoupil do služeb dvorské komory. Další významnou událostí, která se stala v roce 1785, bylo uzavření sňatku s o dva roky mladší Marií Terezií Aloisií hraběnkou

¹⁴⁶ HANUŠ, Josef. Národní museum a naše obrození. Svazek 1., Praha, 1921. s. 260.

¹⁴⁷ Tamtéž. s. 147.

¹⁴⁸ Od vlády Marie Terezie bylo podnikání v železářství na vzestupu. Následně Josef II. vydal 29. prosince 1782 patent, kterým uvolnil obchod s kujným železem a železným zbožím, ne však se surovým železem. Této situace využilo mnoho podnikavých šlechticů. viz. PŘIBIL, P. Historie těžby v Banské Štiavnici. In: *Zborník Slovenského banského múzea*. roč. XII, 1985. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1985. s. 23.

¹⁴⁹ V roce 1763 vznikla v Banské Štiavnici první baňská škola s titulem akademie. Byla jedinou báňskou akademií pro celou habsburskou monarchii. Téhož roku Marie Terezie zavedla výuku montánních věd i na pražské univerzitě.

¹⁵⁰ LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 130-131.

¹⁵¹ KOLEKTIV. *Budovatel moderního českého hutnictví*. In: Národní práce, Praha, 1944 (16.2). s. 8.

Kaunitz- Rittbergovou.¹⁵² Je obdivuhodné, jak mladý hrabě Rudolf zvládal tolik povinností. Velmi brzy se jeho kariéra u vídeňského dvora začala slibně rozvíjet. Práce odvedená pro dvorskou komoru byla oceněna a Rudolf byl jmenován dvorním sekretářem montánního úřadu. Byť ho práce u císařského dvora časově omezovala, na rozvoj komárenských železáren rozhodně nezapomněl.¹⁵³

Železo versus politika

Hrabě Rudolf měl dlouho dobu touhu zmodernizovat a zefektivnit chod a výrobu komárenských železáren. Proto si roku 1792 na hořovický zámek pozval svého přítele ze studií Václava Rosenbauma (1753-1833).¹⁵⁴ Rosenbaum byl vynikajícím odborníkem na železářský průmysl a stal se ředitelem vrbnovských železáren.¹⁵⁵ Komárenské železářny byly svědkem nových experimentů ve slévárenském odvětví. Traduje se, že hrabě Rudolf skutečně osobně s Václavem Rosenbaumem prováděl pokusy v železárnách, protože dělníci zprvu k novinkám neměli důvěru.¹⁵⁶ Rudolf společně s Rosenbaumem uskutečnili mnoho pokusů s železnou rudou. Započali s tehdy novou technologií lití do pískových forem. Do té doby totiž používali postup, při kterém se lilo do hlíny.¹⁵⁷ Rok po příchodu Rosenbauma do Hořovic si podnikavý hrabě pozval dalšího znalce. František Josef Gerstner (1756-1832), dnes známý jako fyzik a průkopník železnice, dopomohl majiteli komárenských železáren k modernizaci vysokých pecí.¹⁵⁸

¹⁵² LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 131.

¹⁵³ TAMTÉŽ.

¹⁵⁴ „Václav Rosenbaum byl syn jáchymovského horníka. Studoval na hornické akademii v Bánské Štiavnici, kde se seznámil s majitelem hořovického panství hrabětem Rudolfem z Vrbna. Ten ho pozval jako přítele a odborníka na své panství. V r. 1792 se stal ředitelem hutí hořovického panství. Spoluprací obou mužů došlo k velkému rozmachu železáren v Komárově. Dokonce byl povýšen do rytířského stavu. Rosenbaum je pohřben na hřbitově v Hořovicích.“ cit. HRABÁK, Václav. Václav rytíř Rosenbaum. Podbrdské noviny. roč. 3, 1995. č. 14, s. 2. Rosenbaum navázal s hrabětem Rudolfem i přátelský vztah. Dokonce se nechal pohřbit u vchodu rodinné hrobky hrabat Bruntálských z Vrbna.

¹⁵⁵ HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Svazek 1., Praha, 1921. s. 260.

¹⁵⁶ „Hutní úředníci (=technici) a dělníci konající kvalifikovanou práci při hutích byli placenými zaměstnanci velkostatku, pouze pomocné úkony (například dovoz surovin) konali poddaní v rámci své robotní povinnosti. Vedoucím technicko - ekonomickým úředníkem hutě byl šichtmistr, druhým v pořadí kůlmistr, který odpovídal za hospodaření s palivem.“ Více k počátkům hutnictví: RASL, Zdeněk - Irena LABOUTKOVÁ. *Přehled dějin českého hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2014. ISBN 978-80-7037-246-3.

¹⁵⁷ KOLEKTIV. *Budovatel moderního českého hutnictví*. In: Národní práce, Praha, 1944 (16.2). s. 8.

¹⁵⁸ V Chomutově v roce 1863 odhalili pamětní desku na rodném domě Františka Josefa Gerstnera, která připomínala všechny úspěchy, kterých tamější rodák dosáhl. František Josef rytíř Gerstner Dr Phil. byl c. a k. guberniálním radou, stavebním ředitelem, organizátor a první ředitel technického učiliště. Více k osobnosti Františka Josefa Gerstnera v STREIT, Jiří. *F.J. Gerstner*. Praha: Orbis, 1947.

Vynalezl vysokopecní dmýchadlo, které po velmi dobrém uplatnění inspirovalo mnoho evropských zemí. Revoluční poznatky a vynálezy začaly pomalu být známy i v ostatních zemích, nejen habsburské monarchie. Roku 1800 byly vrbnovské železářny poctěny návštěvou významného hosta. Tím hostem byl Fridrich Wilhelm hrabě Reeden (1752- 1815), který byl ředitelem pruských důlních a hutních podniků. Hrabě Reeden byl nadšen provozem vrbnovských železáren.¹⁵⁹ Není divu, protože „*vrbnovské železářny na počátku 19. století vyráběly téměř 30 % veškerého objemu železa v Českých zemích, a stály tak v této době na špičce jak z hlediska kvantity, tak kvality.*“¹⁶⁰ Hrabě Reeden Hořovice ještě několikrát navštívil. František Josef Gerstner právě o návštěvách hraběte Reedena referoval v dopise Janu Rudolfovi hraběti Chotkovi z Chotkova a Vojína (1748-1824): „*Jelikož hrabě Reeden i tamější královští úředníci navštívili několikrát Hořovice, měli příležitost prostudovati tamější tavící pece i nový mechanismus dmyhadla, jež jsem tam postavil. Poznali jejich výhody a zavedli tuto pec i u nich pod jménem pece hořovické a mým mechanismem zlepšili ještě chod anglických válcových dmyhadel. Vzhledem k tomu všemu byl ke mně hrabě Reeden velmi laskav a přikázal svým úředníkům, aby mi umožnili volný přístup do všech podniků a nahlédnouti do účtů. Tak jsem se mohl blíže seznámiti s novinkami, zavedenými tam Angličany, k čemuž by se mi v Anglii stěží naskytla příležitost. Budu proto tuto cestu vždycky považovati za velmi šťastnou událost svého života a zůstanu provždy díky zavázán Vaší Excelenci i hraběti z Vrbna, že mi byla umožněna. Doufám, že mi nové technické učiliště pražské poskytne příležitost, seznámit vlast s takto učiněnými poznatky a odevzdat je do rukou šťastného genia budoucnosti.*“¹⁶¹ Věhlasné byly i samotné výrobky z komárenských železáren, které získaly mnohá ocenění. Především komárenská umělecká litina byla velmi oblíbená.¹⁶² Podnikavý hrabě Rudolf se zaměřil na výrobu umělecké litiny, která rychle proslavila jméno hrabat Bruntálských z Vrbna i v jiných než politických kruzích.¹⁶³ Díky důvěře hraběte Rudolfa dokázal ředitel komárenských železáren mnoho zásadních objevů, které byly důležité pro rozvoj železářského průmyslu

¹⁵⁹ LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 133.

¹⁶⁰ FRYAUFOVÁ, Kateřina. O provozu vrbnovských železáren v Komárově – Bergmannova zpráva z roku 1816. In: *Minulostí Berounska* 15. 2012. s. 179.

¹⁶¹ STREIT, Jirí. *F.J. Gerstner*. Praha: Orbis, 1947. s. 21.

¹⁶² FRYAUFOVÁ, Kateřina. O provozu vrbnovských železáren v Komárově – Bergmannova zpráva z roku 1816. In: *Minulostí Berounska* 15. 2012. s. 179.

¹⁶³ LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 132-133.

v českých zemích. Rudolf chtěl výrobu stále posouvat kupředu, na konci 18. století právě v českých zemích narůstala konkurence. S pokusy se pokračovalo nadále, protože s počátkem 19. století bylo totiž zapotřebí nového impulzu. Hrabě si na hořovické panství roku 1802 pozval Alexandra Nicolause Scherera (1772-1824), významného chemika, který poté spolupracoval na nových experimentech v komárenských železárnách po tři léta.¹⁶⁴ Hrabě Rudolf ovšem taktéž sledoval i vývoj strojního průmyslu. Ještě za svého studia v Banské Štiavnici byl fascinován novým vynálezem Jamese Watta, který si roku 1784 nechal patentovat dvojčinný parní stroj. Na počátku 19. století přicházely první parní stroje na kontinent, byl to právě podnikavý hrabě Rudolf, který si objednal z Anglie tuto novinku na své panství jako první v habsburské monarchii. Psal se rok 1806, když tato stále novinka byla dovezena do pražského polytechnického ústavu, kde jej sestavil František Josef Gerstner.¹⁶⁵ Sloužil zde jako učební pomůcka až do roku 1834.¹⁶⁶ Zajímavostí je, že několik součástí pro sestavení parního stroje bylo vyrobeno přímo v komárenských železárnách. Hrabě Rudolf byl parním strojem nadšen a chtěl jej využít právě ve svých železárnách. Potřeboval k sestavení prvního parního stroje konstruktéra, tedy zdatného mechanika, který by mu jeho přání vyplnil. V roce 1815 byl tedy do Hořovic pozván Josef František Brunich.¹⁶⁷ Hrabě jej jmenoval ředitelem strojních zařízení hutí. Zkonstruování parního stroje se Brunichovi podařilo v roce 1818. Ihned se tento parní stroj začal používat k čerpání důlních vod. Hrabě Bruntálský z Vrnbna tak opět dopomohl k dalšímu prvenství, protože na jeho panství byl sestaven opravdu první parní

¹⁶⁴ SOMMER BATĚK, Alexandr. *Kapitoly z dějin chemie*. In Triumf techniky. č. 1, 1927. s. 70.

¹⁶⁵ Pražský polytechnický ústav vznikl za velké snahy právě Františka Josefa Gerstnera a především za nejen finanční podpory Rudolfa hr. z Vrnbna. V roce 1803 bylo schváleno založení pražské polytechniky a již v roce 1806 byla otevřena. Josef František Gerstner se následně stal jejím prvním ředitelem a zároveň profesorem. I když nově vzniklá instituce byla oficiálně nazvána Královským českým stavovským technickým učilištěm v Praze, vžilo se spíše označení pražský polytechnický institut či pražská polytechnika. Toto učiliště bylo první polytechnikou nejen v Českých zemích, ale i na světě. Studentům bylo zde poskytnuto vzdělání pro potřeby hospodářství. viz. LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrnbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 134.

¹⁶⁶ KOLEKTIV. *Božkův parovůz*. In: Lidové noviny. 1940 (17.9.). s. 3.

¹⁶⁷ Josef František Brunich (údaje o narození a úmrtí nejsou známy) vystudoval Polytechniku v Praze, kde byl žákem u Františka Josefa Gerstnera. Často spolupracoval s Josefem Božkem (1782-1835), který byl jako on mechanik a konstruktér. Josef Božek byl přijat Gerstnerem na pražskou polytechniku jako mechanik. Božek se zaměřoval na užití parního stroje pro pohon vozu na silnici a lodi. Právě Brunich s Božkem navázali na práci Františka Josefa Gerstnera. Především se zaměřovali na sestavování parních strojů. viz. KRAUS, Ivo. *Dějiny technických věd a vynálezů v českých zemích*. Praha: Academia, 2004. s. 146.

stroj od českého konstruktéra, užitý v hutnictví na území českých zemí.¹⁶⁸ Jak již bylo řečeno, komárenské železářny se mimo jiné zaměřovaly na výrobu umělecké litiny, proto bylo nutné zaměstnávat modeléra. Ten navrhoval právě vzhled umělecké litiny např. okrasné talíře, či šperky. Roku 1821 se modelérem stal Dominik Zafouk (1797- 1876).¹⁶⁹ Jeho práce jsou dodnes k vidění v muzeích.¹⁷⁰ Z roku 1816 se dochovala zpráva od královského důlního dozorce Bergmanna, který osobně navštívil železářny. Díky této zprávě se můžeme dozvědět, jak vrbnovské železářny skutečně fungovaly. Ze zprávy je například patrné, z jakých součástí se železářny hraběte Bruntálského z Vrba skládaly: „5 vysokých pecí, z nich 4 v Komárově a 1 v Jincích; 13 zkujňovacích výhní, z nichž je 10 v Komárově, 3 se nacházejí v Jincích; 2 protahovací výhně v Komárově; 4 hamry na tyčové železo, z nichž dva jsou v Komárově a dva v Jincích; 2 drátové stolice v Komárově a v Hořovicích; 1 hamr na výrobu plechu vedle Hořovice a 1 k tomu patřící domek na výrobu pro cínování v Komárově; 1 rotační řezací linka (řezací válcovna) v Komárově; 1 výroba lžic v Hořovicích a na stejném místě domek pro cínování a konečně jedna výrobní hřebíků. Kromě toho se v Hořovicích nachází ještě jedna dílna na výrobu zboží z pocínovaného plechu, pak množství dílen pro obrábění kovů a výrobu hřebíků [...]“¹⁷¹ Úspěchy Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba byly trnem v oku i dalším podnikatelům v železářském průmyslu z řad šlechty. Například Hugo Franz starohrabě Salm (1776-1836) se snažil předejít hraběte Rudolfa nejen ve slévárenském průmyslu. To se mu však plně podařilo až po smrti Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba.¹⁷²

V roce 1789 zemřel otec hraběte Rudolfa, a tak kromě správy komárenských železáren připadla hraběti Rudolfovi starost o veškerý rodový majetek. Vše, co bylo výše zmíněno, hrabě Rudolf zvládal vykonávat zcela sám, navíc paralelně zastával postupně různé

¹⁶⁸ LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrba – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 134.

¹⁶⁹ Dominik Zafouk se narodil v Komárově. Jeho otec byl slévačský mistr ve vrbnovských železářnách. Mladý Dominik byl oblíben u hraběte Evžena Bruntálského z Vrba. Hrabě mu umožnil studie ve Vídni. Po návratu pracoval v komárenských železářnách jako modelér, sochař, rytec. Často hrabě Evžen sám nakreslil návrhy výrobků, následně pak se Zafoukem spolupracoval na jejich zhotovení. I přes úspěchy na mezinárodní úrovni, kterých Dominik Zafouk dosáhl díky svým výrobkům z umělecké litiny, zůstal až do konce svého života věrný Hořovicím a komárenským železářnám. Viz. FRYŠ, Josef. *120 osobností Podbrdská*. Plzeň: Starý most, 2017. s. 151.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ. s. 133.

¹⁷¹ FRYAUFOVÁ, Kateřina. O provozu vrbnovských železáren v Komárově – Bergmannova zpráva z roku 1816. In: *Mínulostí Berounska* 15. 2012. s. 183.

¹⁷² SEDLÁŘOVÁ, Jitka. *Hugo Franz Salm: průkopník průmyslové revoluce: železářský magnát - mecenáš - sběratel - lidumil : 1776-1836*. Kroměříž, 2016. s. 27.

významné posty u císařského dvora ve Vídni. V pramenech se často vyskytuje informace, že státní službu nejdříve u císaře Leopolda II. a následně u císaře Františka II. (I.) nevykonával příliš rád. Pokud se však podíváme, čeho všeho dosáhl ve službě pro monarchii, zjistíme, že tvrdit to s jistotou nelze. Již zde byla zmíněna práce u dvorské komory, kde byl Rudolf jmenován roku 1785 dvorním sekretářem montánního úřadu. Karierní postup na sebe nenechal dlouho čekat a o tři roky později byl jmenován horním radou. Znalosti, které získal při správě svého panství a při práci v komárenských železárnách, se mu v tomto úřadě hodily. Byl odborníkem na správném místě. Nebylo tedy překvapením, když v roce 1790 byl hrabě Rudolf Bruntálský z Vrbna jmenován dvorním radou u dvorské komory pro mince a doly. Tento úřad vykonával až do roku 1801, tehdy byl dosazen na post viceprezidenta dvorního montánního úřadu. Další rok zastával dokonce místo viceprezidenta dvorské komise pro stavbu kanálu Odra-Dunaj. Výčet funkcí majitele hořovického panství pokračuje. Na počátku 19. století v letech 1806-1809 se stal zemským dvorským komisařem ve Vídni. V té době již byl nejvyšším komořím a od roku 1808 také nositelem řádu Zlatého rouna.¹⁷³ Díky tomuto řádu se přidal ke svým předkům, kteří také byli dekorováni tímto slavným vyznamenáním. Císař František II. (I.) si talentovaného hraběte Bruntálského z Vrbna velmi považoval. Rudolf se stal jeho nejbližším společníkem při významných státních událostech.¹⁷⁴ Za svého života Rudolf získal ještě další vyznamenání. Řádům a vztahu k císaři Františku II. (I.) bude věnovaná samostatná kapitola.

Obdivovatel přírody a umění

Hrabě Rudolf od raného mládí byl fascinován mineralogií, a jak již bylo výše řečeno, byl i sběratelem minerálů. Jeho záliba v nerostech ho doprovázela i při diplomatických cestách, ve svých zápiscích z cest se často o nich zmiňuje. Dominik Zafouk (1797-1876) zápiscích neopoměl ani popsat krajinu ve které se nacházel.¹⁷⁵ Jeho sbírka minerálů byla naprosto unikátní svým obsahem a množstvím. Není tedy divu, že hrabě Rudolf sbírku pravidelně ukazoval svým návštěvám na hořovickém zámku. Tím se sbírka stala mezi šlechtou a odbornými učiteli známou. Sbírkou byla tak rozsáhlá, že se jednalo o jednu

¹⁷³ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 16-17.

¹⁷⁴ LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: *Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století*. Ostrava, 2008. s. 131.

¹⁷⁵ MZA Brno, RA Vrbnů Holešov, kart.32, inv.č. 255. *Deník a cestopisné črty z Dalmácie* (28.4 - 15.5. 1819).

z největších soukromých sbírek minerálů. Ovšem obdiv hraběte Rudolfa nepatřil pouze horninám. Na svém panství si nechal zařídit i botanickou zahradu, ve které byly velmi vzácné dřeviny.¹⁷⁶ Po svém otci Rudolf zdědil velkou knihovnu, kterou sám Rudolf o mnoho dalších knih rozšířil. Jednalo se jak o knihy s ekonomickou či botanickou tematikou, ale i s tématy čistě humanitními. Pravidelně se nechal informovat o knižních novinkách.¹⁷⁷ Jeho knihovna čítala přes 12 tisíc svazků. Na zámku měl ve speciálním kabinetu pochopitelně vystavené i výrobky ze svých železáren. Z výše uvedeného vyplývá, že Rudolf byl velmi ovlivněn svým otcem a v mnohém jej následoval. Především se z Rudolfa stal mecenáš, rád podporoval vznik odborné literatury. Například za jeho přispění vyšla první rakouská geognosie.¹⁷⁸ Rudolf hrabě Bruntálský z Vrtna si svými odbornými znalostmi zasloužil řádné členství v Královské české společnosti nauk, stal se jím 14. června 1797. Zde vykonal opravdu mnohé pro českou vědu a její výzkum. Právě za své zásluhy byl jmenován 7. září 1804 čestným předsedou této významné společnosti.¹⁷⁹ Členství v ní ho dostalo do okruhu lidí stejného zájmu. Jejich snažení patřilo rozvoji vědy v českých zemích. Mnoho členů z Královské české společnosti nauk bylo také u zrodu Vlasteneckého muzea v roce 1818. Tito lidé se spojili a založili Společnost Vlasteneckého muzea, která si ve 20. letech 19. století vzala prozatímně na starosti správu muzea. Samotní členové, vesměs šlechtici, věnovali své sbírky muzeu. Hrabě Rudolf jakožto člen této společnosti věnoval v roce 1823 Vlastivědnému muzeu právě sbírku svých minerálů.¹⁸⁰ Pochopitelně tak jak i mnoho jiných přispěl finančně, a to částkou 2 000 zlatých.¹⁸¹

Rudolf byl nejen podporovatelem a obdivovatelem vědy, ale i hudby. Byl členem spolku pro podporu hudebního umění. Například se v Itálii zúčastnil koncertu hudebního skladatele Gioacchina Rossiniho (1792-1868). Psal se rok 1822 a sláva toho nadaného, především operního skladatele, byla na vzestupu.¹⁸² Hrabě Rudolf dopomohl ke kvalitnímu vzdělání našim dnes již poněkud opomíjeným hudebníkům. Jednalo se

¹⁷⁶ HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Svazek 1., Praha, 1921. s. 261.

¹⁷⁷ MZA Brno, RA Vrtnů Holešov, kart.33, inv.č. 262. Soupis nově vyšlých knih o ekonomice a botanice z roku 1823.

¹⁷⁸ HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Svazek 1., Praha, 1921. s. 261.

¹⁷⁹ KOLEKTIV. *Královská česká společnost nauk – seznam členů 1784-1884*. Praha, 1884. s. 36.

¹⁸⁰ TUČEK, Karel. Kapitoly z dějin mineralogicko-petrologického oddělení v Národním muzeu v Praze. In: *Časopis Národního muzea v Praze (řada přírodovědná)*. 1978. č. 1-4. s. 11.

¹⁸¹ NEBESKÝ, Václav Bolemír. *Dějiny Musea království českého*. V Praze: Nákladem Musea království českého, 1868. s. 13.

¹⁸² MZA Brno, RA Vrtnů Holešov, kart.33, inv.č. 259. Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku 22.2-23.12. 1822 (mj. o koncertech Rossiniho v Itálii).

o Antonína a Josefa Slavíka. Antonín Slavík (1782-1853) byl talentovaným hudebníkem narozeným v Hořovicích, kde také nastoupil roku 1800 jako tzv. produčitel hudby. Antonín byl nadaný především ve hře na housle a varhany. Díky hře na varhany v kostele sv. Jiljí (jedná se o kostel ve Velké Vísce na panství hrabat Bruntálských z Vrba, dnes děkanský kostel v Hořovicích) si ho všiml hrabě Rudolf a umožnil mu studie ve Vídni. Dokonce se traduje, že hrabě nechal Antonína ubytovat ve vídeňském vrbovském paláci.¹⁸³ Následně Antonínovi zajistil místo učitele hudby na svém jineckém statku. Jeden ze tří Antonínových synů, Josef, předčil svého otce.¹⁸⁴ Josef Slavík (1806-1833) byl velmi nadaným houslistou a dodnes je uznáván hudebníky. Jeho hudební počátky taktéž podporoval hrabě Rudolf. Následně patronát nad Josefem Slavíkem převzal syn hraběte Bruntálského z Vrba.¹⁸⁵ Hudba na zámku nebyla ničím neobvyklým, hrabě Rudolf měl vlastní zámecké smyčcové kvarteto, které pravidelně koncertovalo pro hosty hrabat Bruntálských z Vrba.¹⁸⁶

Řády a vyznamenání

Rudolf hrabě Bruntálský z Vrba byl nositelem několika řádů a dokonce u jednoho řádu byl přítomen jako jeho spolutvůrce. Prvního vysokého ocenění se hraběti Rudolfovi dostalo roku 1806, kdy mu byl císařem Františkem II. (I.) udělen Velkokříž řádu sv. Štěpána. Tento řád se uděloval předním státním hodnostářům, diplomatům, vysokým státním úředníkům a právníkům ve státních a dvorských službách. Tedy byl to nevojenský řád. Zajímavé je, že tento řád patřil mezi uherské řády, cizinci je dostávali velice mimořádně.¹⁸⁷ To jen potvrzuje význam osoby hraběte Rudolfa pro celou habsburskou monarchii. Hned dva roky poté se stal držitelem snad nejslavnějšího řádu dodnes. Řád Zlatého rouna býval udělován katolickým aristokratům za mimořádné zásluhy o panovnickou dynastii (tedy o Habsburky) a stát.¹⁸⁸ Za napoleonských válek, 18. října 1813 zvítězila rakouská armáda v bitvě u Lipska nad Napoleonem Bonapartem. Součástí samotné armády byla tzv. Noblegarda, která byla složená z 38 českých šlechticů. Císař František II. (I.) chtěl poděkovat právě těmto českým šlechticům. Hrabě Rudolf byl

¹⁸³ MENCL. J.B. Rodina Slavíků. In: Dalibor-hudební časopis s měsíční notovou přílohou. 1859 (10.11.), č. 32. s. 1-2.

¹⁸⁴ KOLEKTIV. *Český Paganini Josef Slavík*. In: Dalibor – časopis pro všechny obory hudebního. roč. 5., č. 19 a 20. 1883. s. 182.

¹⁸⁵ KLÍMA, Stanislav. *Josef Slavík, život a dílo velkého českého houslisty*. Praha, 1956. s. 8.

¹⁸⁶ TAMTÉŽ.

¹⁸⁷ KOLAČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*. Praha, 2006. s. 93.

¹⁸⁸ TAMTÉŽ. s. 76.

pověřen dohledem nad všemi císařskými gardami, proto ho císař požádal jako nejvyššího komořího o návrh zvláštního vyznamenání. Tak vzniklo první oficiální vyznamenání na úrovni řádu, které bylo výhradně určeno Českému království. Jednalo se o Český šlechtický kříž, který je dodnes nejvzácnějším vyznamenáním, protože se dochovalo málo exemplářů. Hrabě Rudolf návrh císaři odevzdal v roce 1814 a sám se následně stal jeho nositelem.¹⁸⁹ V roce 1816 hrabě Rudolf obdržel od císaře Františka II. (I.) řád Železné koruny, který se uděloval za zásluhy o říši a panovníka, přednostně pak v italských provinciích. Jednalo se o vojenské ocenění.¹⁹⁰ Tři roky před svou smrtí se hrabě Bruntálský stal rytířem řádu svatého Jiřího. Jmenoval ho a řád mu udělil Ludvík arcivévoda rakouský a vévoda z Parmy. Tento řád se získával za zásluhy v boji proti Osmanské říši.¹⁹¹ Z výše uvedeného vyplývá oddanost k službě k císaři a samotné monarchii. Opět zde byla vyvrácena informace, která se často vyskytuje v pramenech, že tedy hrabě Rudolf se spíše zajímal o své železářny a služba u dvora ho příliš nezajímala.¹⁹²

Hospodář

Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna byl majitelem Hořovic, Komárova s Podluhy, Velké Střelné, Velkých Heraltic a také roku 1805 koupil statek Jince s Bezdědicemi.¹⁹³ Snažil se své pozemky co nejvíce využít pro jejich rozvoj v hospodářství. Byl to zdatný ekonom a podnikatel, přesně věděl, co je zapotřebí pro výdělečnost rodového majetku. Na Komárovsku byla dlouholetá tradice těžby dřeva a výroby dřevěného uhlí, jenže nedocházelo k průběžnému opětovnému zalesňování krajiny. Vzhledem k tomu vznikaly louky, paseky, pole na místo lesů a dřevo se muselo draze nakupovat. Až teprve na začátku 19. století zavedl hrabě Rudolf řízené lesní hospodářství. Situace se zlepšila, proto se všechno vytěžené dřevo mohlo zužitkovat v komárenských železárnách, dokonce se i někdy dřevo prodávalo.¹⁹⁴ Hrabě se také zajímal o ovocnářství a především o chov ovcí. Poradil si i s problémem odvodnění mokřin na svém panství. Své podnikatelské

¹⁸⁹ TAMTÉŽ. s. 208.

¹⁹⁰ TAMTÉŽ. s. 113.

¹⁹¹ TAMTÉŽ. s. 59.

¹⁹² KOLEKTIV. *Budovatel moderního českého hutnictví*. In: Národní práce, Praha, 1944 (16.2). s. 8.

¹⁹³ V pramenech bývají uváděny tři rozdílné letopočty a to rok 1804, 1805 a 1806. Rok 1804 je uveřejněn v KOLEKTIV. *Český Paganini Josef Slavík*. In: Dalibor – časopis pro všechny obory hudebního. roč. 5., č. 19 a 20. 1883. s. 182. Rok 1805 BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 72., KOLEKTIV. Svěrenecký velkostatek hořovický. In: Národní listy. 1872 (7. 8.). s. 2 Rok 1806 uvádí ŠTEPÁNKOVÁ, Marie. *Velkostatek Hořovice 1509-1948 (1951)*. Praha, 1979.

s. 4.

¹⁹⁴ FRYAUFOVÁ, Kateřina. O provozu vrbnovských železáren v Komárovi – Bergmannova zpráva z roku 1816. In: *Minulost Berounska* 15. 2012. s. 172.

zkušenosti uplatnil i při založení řepného cukrovaru v Hořovicích v roce 1801, který byl jedním z prvních v českých zemích. Byl v provozu pouze do roku 1805.¹⁹⁵ Nelze říci, že by v průběhu správy vrbnovského majetku hrabětem Rudolfem nastal někdy zásadní pokles výnosů z jeho panství. Je jasné, že především neúrodné roky 1805 a 1816 znamenaly pro hraběte těžkosti navíc, ale co ztratil v hospodářství, získal ve svých podnikatelských činnostech.¹⁹⁶ Je pravdou, že roku 1814 byl nucen kvůli finančním problémům prodat v Praze Vrbnovský palác v dnešní Loretánské ulici.¹⁹⁷ I tak se snažil udržet rodový majetek svým dědicům co v nejlepším stavu.

Rodina

Vše, co Rudolf hrabě Bruntálský z Vrba konal, činil hlavně pro zajištění své rodiny. Se svojí manželkou Marií Terezií Aloisií hraběnkou Kaunitz-Rittbergovou (1763-1803) měl celkem devět dětí. Naneštěstí se ne všichni dožili dospělosti. Rok po svatbě, tedy roku 1786, se narodil dědic rodového majetku hrabat Bruntálských z Vrba, Evžen Dominik Rudolf († 1848). Když byly malému hraběti Evženovi dva roky, narodil se mu bratr Dominik Rudolf Evžen († 1870). Třetím potomkem byla dcera Terezie (1789-1874). Rodina se rozrůstala každým rokem o dalšího člena. Roku 1790 se narodila další dcera Leopolda, ta bohužel zemřela následujícího roku. Sourozenecké trio se dočkalo další sestry roku 1792. Tehdy přišla na svět Marie Antonie, ale i ta zemřela za dva roky po svém narození. Roku 1793 se narodila opět dcera Marie Ludmila († 1813). Rok po smrti Marie Antonie se narodil další syn Ladislav († 1849). Poslední dcera Františka Marie († 1866) se narodila roku 1799. Nejmladším potomkem Rudolfa a Marie Terezie se stal syn Rudolf (1802-1874), rok po jeho porodu Marie Terezie Aloisie hraběnka Bruntálská z Vrba zemřela.¹⁹⁸ Starost o sedm dětí připadla už jen na otce. Rudolf hrabě Bruntálský z Vrba musel zajistit všem kvalitní vzdělání a navíc svým dcerám vhodné sňatky. Nejvíce pozornosti získal prvorozený syn a dědic nejen hořovického panství.

¹⁹⁵ LORENCOVÁ, Ivana – LABOUTKOVÁ, Irena. *Rudolf hrabě z Vrba – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*. In: Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století. Ostrava, 2008. s. 134.

¹⁹⁶ HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Svazek 1., Praha, 1921. s. 260.

¹⁹⁷ KOLEKTIV. Vrbnovský palác. Památkový katalog.[cit. 2020-21-2].

URL:<<https://www.pamatkovykatalog.cz/vrbnovsky-palac-15574346>>.

¹⁹⁸ BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrba Holešov 1482-1957*. 1981, s. 17-18.

Evžen Dominik Rudolf

Prvorozený syn hraběte Rudolfa neměl zrovna jednoduché dětství. Od raného věku byl připravován pro budoucí správu rodového majetku a službu u císařského vídeňského dvora. V 17 letech mu zemřela matka, otec plně převzal jeho další výchovu. Evžen získal od svého otce pochopitelně znalosti z mineralogie, hutnictví, hospodářství a ekonomické znalosti důležité pro chod panství. Rudolf byl velmi zaneprázdňen prací u dvorské komory, a když přišly problémy státnického rázu, byl nucen zplnoletnit svého dědice. Po vypuknutí napoleonských válek (1803-1815) hrabě Rudolf již nedokázal plně samostatně spravovat majetek, proto byl Evžen od roku 1809 prohlášen správcem hořovického panství. Navíc se musel postarat o své mladší sourozence.¹⁹⁹ Evžen měl velmi podobné vzdělání jako jeho otec a za otcovy nepřítomnosti dělal vše tak, jak by to zřejmě hrabě Rudolf učinil sám. Evžen se stal hlavním spolupracovníkem svého otce v komárenských železárnách. Evžen hr. Bruntálský z Vrbna se roku 1810 oženil s Marií Barborou hraběnkou Erdödy (1793-1858) a díky tomuto sňatku se hrabata Bruntálská z Vrbna stala od roku 1811 majiteli Holešova. Evžen s Marií Barborou měli spolu tři syny a čtyři dcery. Nejstarší byl Dominik (1811-1876), druhorozená byla Terezie (1812-1890), další rok k nim přibyl Rudolf (1813-1883), trojici sourozenců doplnily Karolína (1815-1843) s Františkou (1816-1892) a Arnoškou (1819-1907). Jako poslední se narodil Evžen (1822-1880).²⁰⁰ Hrabě Evžen s otcem stále konzultoval správu panství a především železáren. Kromě správy panství byl Evžen zaměstnán ve službě u císařského vojska a zde se stal gardistou.²⁰¹ Především ale zastával vysoké funkce, například byl horním radou, nejvyšším komořím a tajným radou či nejvyšším štolbou na císařském dvoře.²⁰² Podobně jak jeho otec měl i on různé záliby. V mnohém se otci velmi podobal a jak již bylo výše řečeno, převzal záštitu nad talentovaným houslistou Josefem Slavíkem. Přesněji od roku 1817 se stal Evžen mecenášem nadaného jineckého rodáka. Díky přimluvě hraběte Evžena se Josef Slavík dostal na pražskou konservatoř, na které hrabě Slavíkovi dokonce zaplatil celé studium. Hrabě Evžen se přičinil, aby Slavík získal místo u císařské dvorní kapely ve Vídni. To se povedlo roku 1829.²⁰³ Evžen byl po vzoru svého otce nadšeným sběratelem minerálů. Svoji sbírku také daroval Vlasteneckému

¹⁹⁹ MATOUŠKOVÁ, Anna. Aristokrat v roli podnikatele. In: *Minulostí Berounska I.* 1998. s. 53.

²⁰⁰ POKLUDA, Zdeněk. Čtyři pokolení rodu Vrbnů. In: *Holešov ve spirálách času.* 2018. s. 144.

²⁰¹ MĚŘIČKA, Václav. Český šlechtický kříž a sním spojená moje historie. In: *Numismatické listy*, roč. 51, 1996. č. 3. s. 70.

²⁰² BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957.* 1981, s. 18.

²⁰³ KOLEKTIV. Pomník Josefa Slavíka v Pešti. In *Světlozor.* 1872 (16.2). s. 82.

muzeu v Praze.²⁰⁴ Pochopitelně i Evžen přispěl muzeu i finanční částkou, a to ve výši 1 500 zlatých.²⁰⁵ V hlavním městě českých zemí se v roce 1829 konala průmyslová výstava, byly zde zastoupeny i umělecké výrobky z komárenských železáren. Hrabě Vrbna si z výstavy odnesl zlatou státní cenu za výrobky svého dlouholetého zaměstnance. Porota byla uchválena uměním modeléra Dominika Zafouka.²⁰⁶ V roce 1832 odkoupil hrabě Evžen Velkou Střelnou, která patřila moravské větvi rodu Bruntálských z Vrbna.²⁰⁷ Podporoval železářský průmysl. Dokonce byl u zrodu výstavby druhé dráhy pro parní stroje v českých zemích.²⁰⁸ V hospodářství se zaměřil především na chov ovcí, v roce 1845 jich měl dokonce 12 000.²⁰⁹ I když byl dobrým nástupcem svého otce, nikdy ho nepředčil v žádném z oborů, které byly pro oba tak typické. Po získání Holešova se finanční situace hraběte Evžena začala zhoršovat. Vzhledem k tomu, že jedno panství se nacházelo v Čechách a druhé na Moravě, bylo náročné starat se o dvě velká panství. Evžen hrabě Bruntálský z Vrbna byl v roce 1848 přítomen revolučním událostem ve Vídni a tehdy také zemřel. Dodnes nejsou známy příčiny jeho úmrtí.²¹⁰ Dalším dědicem majetku hrabat Bruntálských z Vrbna se stal Dominik, tedy nejstarší syn Evžena.

Rok 1852 – prodej hořovického velkostatku

Dominik hrabě Bruntálský z Vrbna (1811-1876) se stal po náhlé smrti svého otce roku 1848 správcem rodového majetku. Dominik však nezdědil po svém otci ani posvém dědovi žádnou z jejich vlastností. Především se věnoval vojenské kariéře. Krátce řečeno brzy poté, co převzal dědičný majetek, Dominik nedokázal hořovické panství po finanční stránce udržet.²¹¹ Když však prodával roku 1852 Hořovice a Jince knížeti Friedrichovi Wilhelmu I. z Hanau (1802-1875), nechal zničit skoro vše, co připomínalo na panství

²⁰⁴ TUČEK, Karel. Kapitoly z dějin mineralogicko-petrologického oddělení v Národním muzeu v Praze. In: Časopis Národního muzea v Praze (řada přírodovědná). 1978. č. 1- 4. s. 11.

²⁰⁵ NEBESKÝ, Václav Bolemír. *Dějiny Musea království českého*. V Praze: Nákladem Musea království českého, 1868. s. 13.

²⁰⁶ PŮLPÁN, Rudolf. Dominik Zafouk. In: Slévárenství. roč. 2, 1954 (leden 1954). č. 1. s. 27-28.

²⁰⁷ KUČA, Karel. Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. díl. V-Ž. Praha: Libri, 2011. s. 150.

²⁰⁸ POLÁNEK, Karel. Z dějin dopravnictví. In: Epocha. roč. 12, 1906-1907. s. 136.

²⁰⁹ KAUSEK, Antonín. Úryvky z dějin hospodářského zvířectva. In: Zemědělský archiv – časopis věnovaný vědě a praxi výroby zemědělské. roč. 13, 1922. č. 5-6. s. 300.

²¹⁰ MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl II., N-Ž. Argo, 2010. s. 473.

²¹¹ LABOUTKOVÁ, Irena. Rudolf hrabě Vrbna - nejšťastnější horník a hutník své doby. In: Z dějin hutnictví. Praha: Národní technické muzeum, 2003. roč. 33. s. 90-96.

jeho předky. Zničil nejen velkou část rodového archivu, ale i tolik cennou knihovnu.²¹² Knihovna obsahovala svazky i po pánech ze Žerotína. Podle Bohumíra Lífky byla knihovna roztroušena jak na Moravu, tak i do Slezska. Konkrétně by se mělo jednat o Bludov a Vrbno.²¹³ Z informací, které byly přímo na hořovickém zámku poskytnuty autorce této práce, vyplývá, že se nedochoval ani inventář dnes již zaniklé knihovny. Od roku 1690 až do roku 1852 byla majiteli hořovického panství hrabata Bruntálští z Vrbna. Všichni se nesmazatelně zapsali do historie nejen hořovického zámku.

²¹² SOA Praha. Velkostatek Hořovice. kart. 29., inv.č. 187. Kupní smlouva na velkostatek Hořovice-Jince (opis 1852).

²¹³ LIFKA, Bohumír. Zámecká knihovna v Hořovicích. In: Hořovice - státní zámek, město a okolí. 1954. s.10.

Zápisky Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna

Ego dokumenty jsou nejen v poslední době velmi oblíbeným tématem u historiků a čtenářů z laické veřejnosti. Jisté popularity se dočkaly především deníky. Zachycují totiž nejen obraz dané doby, ale i pisatele samotného. Nebylo to sice pravidlem, ale na počátku 19. století muži si na rozdíl od žen psali spíše cestopisné deníky než každodenní záznamy z běžného dne. Jako každý ego dokument, tak i cestopisné deníky skýtají badatelům potažmo čtenářům mnoho nesnází. Cestopisné záznamy byly někdy psány s odstupem času, což ovlivňovalo pisatele, který mohl chybně věc zaznamenat či ji vidět zkresleněji, než kdyby záznam učinil ihned po události. Vynechme samotnou pisatelovu zaujatost, ta je všudypřítomná prakticky u každého dokumentu. Musí se vždy počítat s tím, že daná situace byla popsána ze subjektivního pohledu pisatele. Dalším problémem tohoto typu ego dokumentů jsou názvy míst, a to je zřejmě největší problém, který badatelům komplikuje práci. Města nebo místa obecně se pochopitelně postupem času mění, především jejich názvy. Také se stává, že pisatel zaznamenal název nepřesně, což ještě více komplikuje jeho dnešní určení. To vše, ale neubírá na významu těchto pramenů, které přispívají k pochopení konkrétní doby.²¹⁴

V Moravském zemském archivu v Brně je uložen Rodinný archiv Vrbnů, ve kterém se nachází celkem sedm deníků Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna.²¹⁵ Mezi nejstarší dochované deníky hraběte Rudolfa patří ty z roku 1819. V první řadě to jsou cestopisné poznámky z Itálie a Dalmácie, právě na tyto záznamy bude zaměřena pozornost v následujících kapitolách.²¹⁶ Z téhož roku se dochoval hospodářský deník. U tohoto deníku nutno poznamenat, že v inventáři archivní pomůcky je špatně označen. Hospodářský deník je uveden pod názvem *Deník převážně o hospodářských záležitostech panství Hořovice, Komořany (doly, chov ovcí) a Velké Heraltice, 31.5. - 16.6., 28.8. - 15.10.1819.*²¹⁷ Chybně jsou zde jmenovány Komořany, pochopitelně se jedná o Komárov. Z roku 1820 se dochoval cestopisný deník s velkým množstvím

²¹⁴ Více k tématice osobních pramenů např. HRDLIČKA, Jiří.(ed.).*Jan Nikodém MAŘAN BOHDANECKÝ Z HODKOVA. Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova.* České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2003. s.15-21.

²¹⁵ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, 1482-1957

²¹⁶ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, inv.č. 254, kart. 32. Cestopisné poznámky ve formě deníku z Itálie. 2.3.-12.3.1819., inv.č. 255, kart. 33, Deník a cestopisné črty z Dalmácie, 28.4. -15.5.1819, inv.č. 256, kart. 33.

²¹⁷ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, Deník převážně o hospodářských záležitostech panství Hořovice, Komárov (doly, chov ovcí) a Velké Heraltice, 31.5.- 16.6., 28.8. -15.10.1819, inv.č. 257, kart. 33.

biografických poznámek.²¹⁸ Tento deník je ze všech sedmi dochovaných deníků hraběte Rudolfa nejrozsáhlejší. Přesně čítá 318 folií. Další biografické deníky z let 1821 a 1822 jsou především ve formě pravidelných či občasných zápisků, ve kterých se taktéž vyskytují cestopisné poznámky.²¹⁹ Některé se nedochovaly kompletní nebo nejsou datovány. Posledním deníkovým záznamem jsou dvě folia s cestopisnými poznámkami z Innsbrucku.²²⁰ Tento záznam není originál, ale pouhý přepis, tedy kopie z roku 1823. Cesta samotná však byla uskutečněna v roce 1822. To lze doložit díky dochovanému itineráři cesty, z něhož lze vyčíst konkrétní dny i místa, kde Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna pobýval.²²¹ Bohužel ten, kdo zhotovil přepis záznamu, zapsal špatný rok, tedy rok 1823 místo správného roku 1822. Tato chyba byla následně přenesena i do archivní pomůcky. Podstatné však je, že záznam ani nemohl vzniknout 28. prosince 1823, protože Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna zemřel 30. ledna 1823.²²² Vzhledem k tomu, že cestopisné poznámky nejsou v samotné archivní sbírce uspořádány chronologicky, a po bližším zjištění jsou často chybně datovány, je pro jejich hlubší a přesnější analýzu zapotřebí delšího období pro bádání. Proto si následující část práce bere za úkol blíže analyzovat určitý výběr těchto ego dokumentů. Bude se jednat o cestopisné zápisky především z Itálie a Dalmácie z roku 1819. Nejdříve však musí být uveden celistvější kontext vzniku samotných zápisků, na úplný závěr bude uvedena samotná edice daných archiválií.

Cestování na počátku 19. století

Hrabě Rudolf ve svých zápiscích z cest nezaznamenal příliš mnoho detailů o svém způsobu cestování, proto nebude od věci se na cestování podívat z obecnějšího pohledu. Dnes sice máme mnohem pohodlnější dopravní prostředky než před dvěma lety, samotná cesta odkudkoliv na jakékoliv místo je pochopitelně rychlejší. Co se ale z cestování nevytratilo, je příprava na cestování jako takové. Člověk si vždy musel promyslet, jak se dopraví na místo, kolik ho to bude stát apod. Ať cestoval kupec či císař, vždy je na cestách

²¹⁸ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, 2.5.- 21.12.1820, inv.č. 258, kart. 33

²¹⁹ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, 2.1.-10.11.1821, inv.č. 259, kart. 33, Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, (mj. o koncertech Rossiniho v Itálii), 22.2.-23.12.1822,

²²⁰ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, kart. 33, inv. č. 260. Zlomek biografického deníku (list z cesty do Innsbrucku z 28.12.) 1823.

²²¹ MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, kart. 33, inv.č. 259, fol. 183. Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, (mj. o koncertech Rossiniho v Itálii), 22.2.-23.12.1822.

²²² BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Páni z Vrbna Holešov 1482-1957*. 1981, s. 74.

mohl potkat stejný problém, špatné počasí. Následující kapitola se zaměří na stručný popis cestování na počátku 19. století.

„K cestování vždy patřily tři nevyhnutelné komponenty: dopravní cesty, dopravní prostředky a dopravní instituce. Staletý vývoj těchto tří komponent byl na přelomu 18. a 19. století završen.“²²³ Až do 19. století nebylo cestování pro každého vhodné, nejen kvůli zdoluhavému a fyzicky namáhavému způsobu, ale především cestování bylo drahé. Navíc bylo i nebezpečné, na cestách hrozilo i přepadení od loupežných skupin. Proto bylo zapotřebí dobrého důvodu, aby se člověk vydal na cestu. Především cestovali muži, u kterých to jejich povolání vyžadovalo. Jednalo se o cesty diplomatické, obchodní, či misijní. Cestovali taktéž studenti a tovaryši. Ještě na počátku 19. století bychom napočítali velmi málo cest za jiným účelem, to se měnilo až v průběhu předminulého století.²²⁴ Citovaná věta na začátku odstavce se zmiňuje o významu dopravních cest, ty byly velmi důležité. Ještě ve druhé polovině 18. století platilo co silnice, to jiná kvalita, většinou v tom horším slova smyslu. Silnice neměly pevný podklad, vedly suššími místy a vyššími polohami terénu. Hlavní problém se ukazoval za deštivého počasí, totiž cesty neměly odtoky a silnice se rázem proměnily v zabahněné koryto.²²⁵ Sice byla nařízena výstavba nových silnic a to ještě v první polovině 18. století, jenomže pro nedostatek financí, které chyběly z důvodu častých válečných konfliktů, práce na dopravních komunikacích stagnovala. Silnice byly v kompetencích státní správy. Konkrétně se o výstavbu a udržování říšských silnic staralo silniční ředitelství. Počet nových silnic narůstal až po napoleonských válkách především ve 20. až 40. letech 19. století.²²⁶ Dopravní prostředky na počátku 19. století se příliš nelišily od předchozích let. Většina lidí cestovala pochopitelně pěšky, je pravdou, že se jednalo o chudé lidi, nicméně s osvícenstvím přišlo do módy pěší cestování. „*Chůze je nejčestnější a nejpřirozenější vlastností člověka*“²²⁷ I přes popularitu cestování pěšky, využívali se stále koně. Cestování koňmo bylo nejspolehlivějším a nejrychlejším prostředkem přepravy na vzdálená místa. Jestliže někdo nevládnul koně, mohl si jej za účelem cesty vypůjčit.

²²³ HLAVAČKA, Milan. Všední den ve středoevropských cestách 1750-1850. In: *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1997. Acta Universitatis Purkynianae. s. 338.

²²⁴ ENGLOVÁ, Jana. Proměny cestování na počátku 19. stol. ve světle zpráv cestovatelů ze Saska do Čech. In: *Cesty a cestování v životě společnosti*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1997. Acta Universitatis Purkynianae. s. 360.

²²⁵ HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků: všední den na středoevropských cestách*. Praha: Argo, 1996. s. 14.

²²⁶ TAMTÉŽ. s. 23.-24.

²²⁷ TAMTÉŽ. s. 29.

Což opět činí cestování koňmo způsobem dopravy jen pro ty, kteří si to mohli dovolit. Pokud však cestovali ženy, děti, starci a nemocní, využívali zásadně vozy nebo kočáry.²²⁸ Podoba kočárů se pochopitelně vyvíjela. S počátkem 19. století se výrobci vozů nechali inspirovat konstrukcí anglických kočárů, které měly ocelová eliptická péra, ty byly umístěny přímo pod nápravy kočárů. To zapříčinilo zpevnění celé korby, která se následně při jízdě přestala kymáčet. Také by bylo vhodné zde uvést rozdíl mezi vozem a kočárem. „*Jestliže karoserie byla zcela bezprostředně napojena na podvozek, hovoříme o vozu či povozu. Jestliže však korba byla zavěšena v řemení, či seděla na pružinách nebo listových perech, hovoříme o kočáru.*“²²⁹ Cestování bylo velmi nákladné, člověk musel mít u sebe peníze jak na dopravu (tedy koně či dostavník), tak i ubytování a stravu.²³⁰

Nejvyššího komfortu se pochopitelně dostalo těm nejvyšším vrstvám. Císař s doprovodem cestoval velice často, ale pouze on si mohl dovolit okázalost i v cestování. Císař cestoval v kočáře s doprovodem, který jel většinou koňmo. Čím významnější cesta, tím více osob ode dvora císaře doprovázelo. Cesty byly dopodrobna naplánované, s předstihem vždy jela pověřená osoba, aby všechno zkontrolovala. Byla určena místa pro přepřažení koňského spřežení. Přenocování většinou bylo dohodnuté u tamějších významných šlechtických rodin, ty často byly v příbuzenském vztahu s císařem. Ve velkých městech byly paláce a vily pro tyto císařské návštěvy samozřejmostí. Pokud se císař blížil k danému městu, kde měl ohlášen příjezd, vyčkal před hradbami na příjezd oficiálního státního kočáru, jenž se dostavil i s delegací, která ho měla slavnostně uvést do města, a následně proběhlo oficiální přivítání.²³¹

Po boku císaře

„...*postava střední velikosti sice, avšak neobyčejně hubená, nad kterou strmí vejčitá hlava s párem velikých modrých očí, zdánlivě otevřených, kdyby nebylo jejich zrádného pomrkávání, dlouhých a propadlých tváří, jež vám připadají, že přenechaly všechno maso bradě a páru silných rtů, ukazujících čas od času dobromyslnou shovívavost, zatímco celá hlava chvílemi přikyvuje v zakaboněné nevlídnosti.*“²³² Takto kdysi popsal císaře

²²⁸ TAMTÉŽ. s. 34.

²²⁹ TAMTÉŽ. s. 36.

²³⁰ TAMTÉŽ. s. 107.

²³¹ SCHREIBER, Georg. *Habsburkové na cestách*. Praha: Melantrich, 1997. s. 141-144.

²³² SEALSFIELD, Charles. *Rakousko, jaké je*. Odeon, 1992. s. 114-115.

Františka II. (I.) (1768-1835), spisovatel Karl Postl (1793-1864).²³³ O císaři Františkovi II. (I.) se na rozdíl od jeho předchůdců a následovníků málo píše. Tento trochu opomíjený český král měl zásadní vliv na kariérní růst Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba. Poslední císař Svaté říše římské národa německého za svoji vládu dokázal mnohé věci. Počátek jeho vlády v roce 1792 byl ve znamení neustálých konfliktů, které dokonce i vyústily ve ztrátu území. Například ztratil vliv ve své rodné Itálii, naopak získal Dalmácii, o kterou ale časem opět přišel. Zvláštní je, že pokud se podíváme na publikované české odborné články o císaři Františkovi II. (I.), pravidelně se dozvídáme informace o válkách s Napoleonem, o Vídeňském kongrese či o vzniku Svaté aliance. Pochopitelně toto jsou jednoznačně významné milníky vlády prvního rakouského císaře, ale o osobě Františka II. (I.) mnoho nevypovídají. Byl to panovník ve velmi bouřlivé době plných změn.

Císař Josef II. (1741-1790) neměl legitimní potomky, jeho nástupcem se stal jeho mladší bratr velkovévoda Petr Leopold (1747-1792) a následně i František.²³⁴ Když si Josef II. uvědomil, že následně budou vládnout právě bratrovi potomci, vynaložil veškeré své síly do vhodné výchovy svých dvou nejstarších synovců, Ferdinanda²³⁵ a především do Františka, který byl nejstarší. Oba dostali několik učitelů, kteří byli vybráni jak královnou Marií Terezií (1717-1780), tak Josefem II. a podíleli se na výuce přímo ve Florencii.²³⁶ Svoji rodnou Florencii opustil František v roce 1784 na příkaz císaře Josefa II., kdy odjel do Vídně a pod přímým dohledem svého strýce se učil vládnout. Zde již na něj čekala nevěsta - württemberská princezna Alžběta Vilemína (1767- 1790).²³⁷ František se svou první ženou nestihl strávit příliš mnoho času. Jejich dobře organizované námluvy byly přerušeny požadavkem císaře Josefa II. aby se František vydal okusit vojenský život. V průběhu let 1786-1787 tak František navštívil vojenské tábory nejen v Uhrách, ale i na Moravě a v Čechách. Mezitím, když se synovec

²³³ Karl Postl (1793-1864) byl Němec pocházející z Moravy, ve velmi mladém věku se stal sekretářem v Řádu křižovníků s červenou hvězdou. S rostoucím nárůstem pronásledování osob v rakouském mocnářství, které měly humanistické či zednářské názory, rozhodl se Karl Postl odejít z řádu. Následně utekl za hranice monarchie a v roce 1823 odcestoval do Spojených států amerických. Změnil si identitu, jeho švýcarský pas byl na jméno Charles Sidons. V roce 1826 Karl Postl získal americké občanství a přijal jméno Charles Sealsfield. Následně se vydal na cestu Evropou a začal sepsávat své zážitky a hlavně názory a postřehy. Stal se z něj spisovatel. Teprve až po jeho smrti se zjistila jeho pravá identita.

²³⁴ Petr Leopold (1747-1792) velkovévoda toskánský měl za manželku Marii Ludoviku Španělskou (1745- 1792), spolu měli celkem 16. dětí.

²³⁵ Ferdinand III. Toskánský (1769-1824) rakouský arcivévoda a toskánský velkovévoda.

²³⁶ UHLÍŘ, Dušan. Cesta toskánského prince za císařskou korunou. Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. Praha, 2011. roč. 22. č. 7-8. s. 163-164.

²³⁷ TAMTĚŽ. s. 165-166. První manželka württemberská princezna Alžběta Vilemína (1767-1790) zemřela krátce po porodu prvního potomka, dcery, která dostala jméno Luisa Alžběta (1790 - 1791).

císaře zdokonaloval ve vojenských schopnostech, Rusko bylo ve válce s Osmanskou říší. Rakousko bylo spojencem Ruska, bylo tedy jasné, že brzy ho bude do války následovat. Svatba Františka s Alžbětou Vilemínou se konala 6.1.1788 a Rakousko vstoupilo do války 9.2.1788. František musel neprodleně vyrazit k armádě na Balkán.²³⁸ Celá tato nastalá situace již naznačovala vládu budoucího císaře Františka II. (I.), který se chopil vlády po náhlé smrti jeho otce. V roce 1790, dva roky před nastoupením na císařský stolec se podruhé oženil, budoucí císařovnou se stala jeho neapolská sestřenice Marie Terezie (1772-1801).²³⁹

Již v raném mládí se u Františka vyvinula obliba a nadšení k sběratelství obrazů. Velmi rád navštěvoval divadla a plesy. V pozdějším věku naprosto propadl své největší vášni botanice. Rostliny a zahradnictví jako takové mu byly opravdu celoživotním koníčkem, ke kterému si našel cestu zcela sám.²⁴⁰ Císař František II. (I.) ve svém volném čase nejraději trávil čas v rodinném kruhu na zámku v Laxenburgu, kde žil skromně spíše po měšťanském způsobu, byl velmi šetrný a nerad utrácel. Císař si nepotrpěl ani na ceremonie. Na druhou stranu byl velmi pracovitý, ale neměl rád novoty.²⁴¹

Není zatím zcela jasné, kdy přesně se Rudolf hrabě Bruntálský z Vrba poprvé setkal tváří v tvář s císařem Františkem II. (I.). Co však určit lze, je začátek jejich blízké spolupráce. Jak bylo již výše uvedeno, hrabě Rudolf zastával postupem času více dvorských úřadů, ale až v roce 1806, kdy se stal nejvyšším komořím,²⁴² započal pracovat po boku císaře. Tento zprvu pracovní vztah se během let proměnil v přátelství. Hrabě Rudolf měl s císařem mnoho společného. Nejvíce je spojovaly přírodní a humanitní vědy. Snadné je si představit jejich rozpravy o botanice a o umění. To, že se hrabě Bruntálský z Vrba stal i císařovým důvěrníkem a doprovázel ho i na jeho pravidelných vyjížděkách v kočáře, potvrzuje ve své knize *Rakousko, jaké je*, již zmíněný Karl Postl následovně: „*Kdybyste ho viděli jet v jeho staromódním zeleném kočárku taženém párem koní,*

²³⁸ UHLÍŘ, Dušan. Cesta toskánského prince za císařskou korunou. Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. Praha, 2011. roč. 22. č. 7-8. s. 168-169.

²³⁹ Marie Terezie (1772-1801) porodila dvanáct potomků a při porodu třináctého zemřela. František byl následně ženat ještě dvakrát, tyto sňatky zůstaly bez potomků. Třetí ženou se stala Marie Ludovika (1787- 1816) z rodu Modena d'Este. Čtvrtá manželka byla Karolina Augusta Bavorská (1792- 1873).

²⁴⁰ UHLÍŘ, Dušan. Cesta toskánského prince za císařskou korunou. Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. Praha, 2011. roč. 22. č. 7-8. s. 168.

²⁴¹ RYANTOVÁ, Marie - VOREL, Petr. *Čeští králové*. Praha: Paseka, 2008. Historická paměť. s. 516-517.

²⁴² Nejvyšší dvorský komoří měl za povinnosti starat se o osobní věci císaře. Od péče šatů, šperků přes dohled nad uměleckými a přírodovědeckými sbírkovými předměty až po správu dvorní knihovny. Rudolf hr. Bruntálský z Vrba tento úřad vykonával v letech 1806-1823.

oblečeného v hnědém obnošeném plášti a stejně obnošeném klobouku, jak přátelsky kyne nalevo a napravo, nebo jak bodře promlouvá se svým vrchním komořím hrabětem Vrbnou, považovali byste za vyloučené, že je v něm skryta byť jen trocha pýchy.“²⁴³ Není tedy divu, že hrabě Rudolf následoval císaře Františka II. (I.) i na diplomatické cesty do zahraničí. Přátelství vydrželo až do smrti Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna. Císař již velmi vážně nemocného hraběte navštívil a snažil se jej přivést na jiné myšlenky. Poté, co v ranních hodinách 30.1.1823 hrabě Rudolf ve svých 62 letech zemřel na plicní chorobu, císař byl velmi zarmoucen nad ztrátou přítele. František Gerstner, který jak již bylo výše uvedeno, hraběte Rudolfa velmi dobře znal, po smrti hraběte sepsal jeho životopis a celou předešlou situaci popsal následovně: „*Die Nachricht vom Tode des Grafen bewirkte die tiefeste Trauer unter allen Ständen, und ward als ein allgemeines Unglück beweinet. Der Kaiser rief höchst bewegt aus: „Ich habe meinen besten Freund verloren!“ Nach der Einsegnung in der Hofkirche der P.P. Augustiner, wurde der Leichnam in die Gruft der Väter nach Horžowitz abgeführt.*“²⁴⁴ Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna byl 6.2.1823 uložen do rodinné hrobky v Hořovicích, kterou nechal sám vystavět.²⁴⁵

Vybrané zápisky a poznámky z cest Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna

V této závěrečné kapitole bude zaměřena pozornost na již zmiňované zápisky Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna. Základní otázka je, jak správně pojmenovat tyto písemné prameny. V jedné z předešlých kapitol byly vyjmenovány veškeré dochované ego dokumenty hraběte Rudolfa. Taktéž byly vylíčeny hlavní problémy těchto pramenů. V úvodu této práce si autorka mimo jiné dala za úkol zjistit, o jaké ego dokumenty se doopravdy jedná. Nutno zde podotknout, že nebylo cílem dané prameny doslovně překládat, nejedná se o německou lingvistickou práci. K této problematice je zapotřebí odborník na historickou němčinu či s ním spolupracovat. Po mnoha překážkách se autorka rozhodla provést transliteraci vybraných pramenů s mnohými prvky vědecké edice. Jak provést správně vědeckou edici, která obsahuje cizí jazyk, je stále diskutované

²⁴³ SEALSFIELD, Charles. *Rakousko, jaké je*. Odeon, 1992. s. 134.

²⁴⁴ GERSTNER, František Josef. *Lebensgeschichte Sr. Exzellenz, des hochgebornen Grafen Rudolph von Vrbna und Freudenthal*. Prag, s. 58-89.

²⁴⁵ LABOUTKOVÁ, Irena. Rudolf hrabě Vrbna - nešťastnější horník a hutník své doby. In: *Z dějin hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2003. roč. 33. s. 95.

téma.²⁴⁶ Práci pochopitelně komplikuje porozumění jazyku jako takovému. Pokud se jedná o edici například lékařské příručky, je patrné, že je zapotřebí odborník na historii medicíny. Jednodušeji řečeno, aby vědecká edice byla kvalitně zpracována, je zapotřebí několika odborníků.²⁴⁷ Proto se autorka této práce především zaměřila na paleografickou stránku daných archivních pramenů. Zápisky obsahují dlouhá souvětí, která komplikují porozumnění textu, i přes to se autorka rozhodla nezasahovat do interpunkce.

Pro zpracování byly vybrány z fondu G 361 Rodinný archiv Vrbnů (1482-1957), následující ego dokumenty: *Cestopisné poznámky ve formě deníku z Itálie, 2.3.-12.3.1819.*, *Deník a cestopisné črty z Dalmácie, 28.4.-15.5.1819*, *Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, (mj. o koncertech Rossiniho v Itálii), 22.2.-23.12.1822*. Z posledně uvedeného pramene bylo na ukázkou vybráno 11 folií. Nutno zde zmínit dva hlavní zdroje pro identifikaci míst a osob. Pro určení lokace byly využity internetové stránky *mapy.cz* a pro identifikaci osob stránky *biography.hiu.cas*.

Cestopisné poznámky ve formě deníku z Itálie, 2.3.-12.3.1819

Byť je tento pramen uveden v inventáři výše uvedeného fondu jako deník, po bližším prohlédnutí pramenů zjistíme, že se jedná o 12 folií, z čehož 4 folia jsou dopisy adresované Dr. Schindlöckerovi. Přesněji se jedná o dva dopisy, první je datován 2. března 1819 a druhý dopis je ze 4. března 1819. Na konci obou dopisů je za podpisem hraběte Rudolfa připsána zkratka *m. p.* tedy manu propria (vlastní rukou). V úvodu dopisu ze 4. března 1819 je poznámka *Copia*. Otázkou je, zdali se jedná o koncepty dopisů, které byly odeslány. Zodpovězení otázek komplikuje nedostatek informací k osobě Dr. Schindlöckera. Po výše uvedených čtyřech foliích následují další 2 folia s datací 10. března 1819 a zbylých 6 folií bez datace. Formou se jednotlivá folia liší především díky dvěma dopisům, avšak obsahem se všechna týkají popisu cest po Itálii. Text je psán německy v kurentu, je velmi pravděpodobné, že text je psán jednou osobou. Zajímavé by bylo udělat expertizu ručního písma, protože záznamy z pozdějších let, které jsou také podepsané hrabětem Rudolfem s přidanou formulí *m. p.*, jsou na první pohled rozdílné.

²⁴⁶ Více: ŠTOVÍČEK, Ivan. Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002. ISBN 80-86466-00-0.

²⁴⁷ Více k problematice edic: Sborník archivních prací. Praha: Ministerstvo vnitra, 2018. roč. 68, č. 2. ISSN 0036-5246.

Po obsahové stránce je text zaměřen na zajímavosti z cest po Itálii. Rudolf hrabě Bruntálský z Vrba se ve svých zápiscích převážně věnuje popisům navštívených míst a zajímavých pamětihodností. Často též přirovnává nově poznaná místa k těm, která již znal. Také líčí různé oficiální či neoficiální návštěvy, které prožil po boku císaře Františka II. (I.). Nejzajímavější jsou jeho postřehy ohledně nerostů a hornin obecně. Velmi působivá je pasáž o výstupu na Vesuv na oslech, kterou hrabě Rudolf popsal až dobrodružně. Často také vzpomíná na svoji rodinu. Celkově zápisky působí jako retrospektivní vyprávění konkrétní osobě.

Deník a cestopisné črty z Dalmácie, 28.4.-15.5.1819

Na rozdíl od předchozích záznamů, se v tomto případě jedná o na sebe plynule navazujících 14 folií. V inventáři je sice zaznamenáno 15 folií, jedno folio je však nepopsané a tvoří složku pro jednotlivá folia. Text začíná na foliu 2 a končí na versu 14. folia. Jednotlivé záznamy začínají uvedením data, nebo je pouze použito slovo *Heute* (dnes). Pokud byla u zápisků z Itálie položena otázka, zdali se skutečně jedná o deník, zde je ihned jasné, že to je ego dokument tohoto typu. Ovšem je tu velká pravděpodobnost, že se jedná o cestovní zprávu, která vznikla až po návratu z cest. Všechna folia taktéž byla psána jednou osobou. I v tomto případě je písmo jiné než zápisky hraběte Rudolfa z pozdějších let. Jakákoliv zeměpisná místa, ať už se jednalo přímo o města či řeky, byla zapsána v italštině a to navíc z dnešního pohledu s častými gramatickými chybami, což ztížilo a mnohdy znemožnilo identifikaci daného místa. Až na tyto výjimky je text psán v němčině a kurentem.

Hrabě Rudolf i v tomto případě se ve svých poznámkách z cesty po Dalmácii zaměřil na historické, kulturní a především přírodní zajímavosti. Postřehy taktéž popisují seznámení s významnými osobnostmi té doby. Zde stojí za vyzdvižení setkání hraběte Rudolfa s přírodovědcem a hospodářem Ivanem Luka Garanjinem (1764-1841). Hrabě Rudolf byl nadšen z nových poznatků v oblasti chovu ovcí či nových exotických rostlin.

Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, 22.2.-23.12.1822

Z hlediska badatelského jsou tyto prameny ze všech tří vybraných ego dokumentů zřejmě nejatraktivnější. Svým množstvím folií mnohonásobně převyšují výše uvedené záznamy. Kompletní počet je 219 folií. Po obsahové stránce tedy nabízí více informací než zápisky z Itálie 1819 nebo deník z Dalmácie 1819. Autorka této práce původně zamýšlela

zpracovat pouze tyto cestopisné biografické poznámky z roku 1822, avšak v průběhu bádání se vyskytlo mnoho problémů. Po bližším prostudování jednotlivých folií bylo zjištěno, že označení těchto folií je pouze lichými čísly nebo je chybná foliace. Ovšem je zapotřebí důkladnějšího rozboru. Další věc, která ovšem není překážkou, je velké množství typů rukopisů. I laickému badateli je na první pohled patrné, že text muselo psát několik písařů. Pokud se na zápisy podíváme podrobněji, zjistíme, že ve většině případů je každý zápis za koncem textu označen iniciálami Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba, které jsou následovány slovem *Copia*. Jen malé množství je podepsáno hrabětem Rudolfem s přidáním latinské poznámky „vlastní rukou“. Zásadní komplikací však je občasný výskyt chybného datování. Z textu samotného pak vyplývá zásadní informace, že hrabě Rudolf byl zvyklý své zápisky někomu diktovat. Podrobnější důvody proč se tak rozhodl však nezděluje. V inventáři je tento archivní celek zařazen do roku 1822 a v samotných záznamech, které jsou skoro ve všech případech uváděny pod přesným datem, je skutečně napsán rok 1822. Autorka však jednotlivá data ověřila v Historické chronologii²⁴⁸ a zjistila, že některé zápisy nebyly zaznamenány v roce 1822, ale v roce 1820 nebo 1821. Je zde ale velká pravděpodobnost, a k té se autorka této práce přiklání, že vzhledem k tomu, jelikož se ve velkém množství jedná o kopie, daný písař zaznamenal chybný letopočet. K několika originálním zápisům lze i přiřadit kopii. Otázkou tedy je, proč hrabě Rudolf potřeboval kopie svých deníkových zápisů. Dále je otázkou, jestli dal sám hrabě Rudolf pokyn k vytvoření kopií a s jakým časovým odstupem vlastně vznikly. Pro odpovědi je pochopitelně zapotřebí podrobnější a odborná analýza zmíněných zápisů. Výčet problému autorce znemožnil zaměřit se pouze na tyto záznamy. V tomto případě se jedná o nsvázané deníky, některé zápisy jsou označeny typickým nápisem *Journal*. Pro ukázkou bylo vybráno náhodně po sobě jdoucích 11 folií. Text je psán německy kurentem.

Vybraná folia měla vzniknout v Itálii ve Veroně. Obsahem se dotýkají rodinných i politických záležitostí. O rodině a především o svých dětech psal s láskou, hlavně zaznamenával zajímavé události, co se v rodině udály. Hrabě Rudolf zaznamenal své názory na aktuální problémy nebo si poznamenal běžné denní události. Kromě hospodářských poznámek, jsou velmi zajímavé informace o setkání hraběte Rudolfa s hlavními představiteli tehdejší politické scény.

²⁴⁸ BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-024-1.

Edice

Ediční poznámka

Nadcházející stránky patří již samotným pramenům, které byly popsány výše. Texty budou v chronologickém seřazení. Nástin problémů u edičního zpracování byl předestřen v předchozích kapitolách. V poznámkovém aparátu jsou uvedeny pouze ta místa a osoby, které se podařilo identifikovat. Autorka se řídila pravidly podle Ivana Šťovíčka, která jsou uvedena v knize *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*.²⁴⁹ Použité grafické značky: [...] - hranaté závorky značí nečitelnost textu, počet teček znamená počet nečitelných písmen, [?] - označení nejistého čtení. V edici byla použita transliterace textu, tudíž veškerá velká písmena či interpunkce jsou přeně přepsány tak jak bylo zapsáno v rukopise. Také byly zanechány pořadové číslovky ve zkráceném tvaru, pokud však byly v textu použity zkrácené tvary slov, byly rozepsány v hranaté závorce. V textu byly zachovány i závorky, tak jak je pisatel zaznamenal. Často byly použity kulaté závorky a šikmé s dvojtečkou /: ... :/. Dále se často objevuje =, i v tomto případě byl zachován původní tvar.

Zápisky z Itálie 2.3.-12.3.1819

[fol. 1r] Rovigo²⁵⁰ am 2te März

Liebster Schnidlöcker!²⁵¹

Da wir uns im[m]er wehr und wehr entfernen, kom[m]en mir auch die Briefe später zu; dieser Anstand und jener, daß die Post nicht täglich nach Wien abgeht, 7 [?] ziehet die Folge nach sich, daß meine Briefe seltener meinen lieben Angehörigen zu kom[m]en, Soegen Sie ihnen dieses und Zeilen Sie ihnen diese Nachricht auch folgendes als Journal meiner Reise Ihnen allen, als auch meinen von Wien abwesenden lieben Söhnen Eugen²⁵² und Dominik²⁵³ mit, dam ich schrieb zwar an Eugen den mit felgenden Brief, aber blos

²⁴⁹ ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti: příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.-20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002. ISBN 80-86466-00-0.

²⁵⁰ Rovigo je město v Itálii, vzdálené 47 km od Padovy. Rovigo je taktéž hlavním městem provincie Benátsko.

²⁵¹ Dr.Schnidlöcker byl právníkem hrabat Bruntálských z Vrbna, také se podílel na správě rodinného majetku. Dr. Schnidlöcker byl od roku 1818 ve vedení železářských chutí v Hořovicích a Jincích. Dochovalo se písemné pověření na tento post od hraběte Rudolfa. Viz. MZA Brno, G 361 Rodinný archiv Vrbnů, 1482-1957, inv.č. 246, kart. 31. Více informací k této osobě se nepodařilo zjistit.

²⁵² Evžen Dominik hrabě Bruntálský z Vrbna (1786-1848) syn Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna.

²⁵³ Dominik Rudolf Evžen hrabě Bruntálský z Vrbna (1788-1870) syn Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna.

in Geschäften um nicht doppelt zu schreiben, und da ich mich darauf verlaße, daß Sie meine Journals Nachrichten auch im[m]er meinen abwesenden lieben Angehörigen und den H[err] Gafrats Leidemann mit Zeilen. Gestern verliesen wir Rav[e]na um 8 Uhr früh und fuhren auf der Strasse nach Rovigo bis zu dem Schloße Catagio,²⁵⁴ wo I[hre] I[hre] M[ajestät] M[ajestät] die durchlauch e[t cetera] Erz[erzogin] Caroline²⁵⁵ die Gräfin Lazanský²⁵⁶ und Cavriani, die Frey[in] Hohenegg, G[ra]f Wurmbrand²⁵⁷ und ich anhielten S[eine] K[aiserliche] Hoheit der V[ice] König hatte sich mit Grafe S[an]t Julice schon früher dahin begeben, S[eine] K[aiserliche] Hoheit Erzherz[og]s Franz Herzog Modena²⁵⁸ erwartete bereits dort I[hre] I[hre] M[ajestät] M[ajestät] mit seinem ObersthofMaister Qualen G[ra]f Gviciordi. Dieses Schloss ist sehr merkwürdig, und obwohlen ich es bereits auf meiner erstern Reise nach Italien gesehen hatte, war ich doch froh solches zu wiederhallen. Es war dies Eingenthnun [?] einer uralten Famillie Namens Opizzi,²⁵⁹ welche zum Hause Este²⁶⁰ zu gehören behauptete und man sagt daß der letzte der Famili Opizzi um diesen Satz zu bekaüftigen, den Erzherzog Primas zu seinen Erben einzusetzen sich entschloß welcher die ganze Erbschaft seiner G[ra]f Bruder dem dermaflin werk Herzog von Modena hinterließ. Das Schloss Catagio ist ein wellkommen [fol. 1v] erhaltenes Ritterschloss, daß romantisch am einem Hügel liegt, im welchen im abern Stocke schöne Apartements vorgerichtet sind, es enthielt aber zug leich alle Samlungen die dier [?]. Famillie Oppizi im[m]erfort vermehrte, in dem ersten Zim[m]er befinden sich alle möglichen ältesten und neuesten um skalischen Instrumente dann ist dort vorhanden eine sehr zahlreihe Bibliothek, ein Archiv mit sehr vielen Manuscripter, ein Saal mit prächtigen Kupferstichen, eine Ristkam[m]er, in der sich wenigstens 30 schöne Ritterlichen ganze Harnische, worunter 3 ganz mit goldene Verzierungen ein gelegte, von welcher 2 ins besondere der schönsten der [?] Ambraster Sammlung nichts nachgeben, und die dritte Ritter-Ristung mit der complete Pfend rüstung versehen ist, sehr viele alte durch aus mit prächtigen Verzierungen von Elsfenbein eingelegtem

²⁵⁴ Zámek Catajo je 20 km jižně od města Padova v Itálii.

²⁵⁵ Arcivévodkyně Karolína Ferdinanda Habsbursko-Lotrinská (1801-1832), dcera Františka II. (I.), císaře římského a rakouského, krále českého a uherského.

²⁵⁶ Terezie hraběnka Lažanská roz. Bretfeldová z Kronenburgu (1779-1833) manželka Prokopa II. hraběte Lažanského (1771-1823), který zastával post dvorského kancléře jak pro české země, tak i pro Halič.

²⁵⁷ Heinrich Wilhelm Gundaccar hrabě Wurmbrand-Stuppach (1762-1847) více informací se nepodařilo dohledat.

²⁵⁸ František IV. Modenský (1779 – 1846) byl rakouský arcivévoda, v letech 1814 až 1846 modenským a reggijským vévodou.

²⁵⁹ Zřejmě se jedná o významnou hraběcí italskou rodinu Oppizzoni.

²⁶⁰ Knížecí rod d'Este je jedním z nejstarších rodů v itálii. Rod je příbuzensky spojen s císařským habsbursko-lotrinským rodem.

Stutzen, eine groste Anzahl von Pistollen dar ältesten und neuesten Art Militär Gewöhr und alle andere Arten von Wappen von Pfeil bögen und Palestern befinden, ein beträchtliches Museum von mehreren hundert Gegenständen an alten und neuen Kunststuken, Glossern, Statuen Sarchophager, Götgen, Lampen Instrumente der Alten, Säulen von prächtigen Steinen und [?] welches alls schön geordnet, und besonders gut verwahret, schone alte Bilder, aus welchen der Herzog eine Kapelle nach g[r]iechischer Art zusammen setzen lässt, naturhistorische Sammlung ist besonders im Sache der Mineralogie sehr schwach, und die prächtige Münz-Sammlung ist noch in Wien, wohin man Sie der Furcht, dass sich [fol. 2r] die Franzosen dieselbe zueignen dürften, brachte, diese Sam[m]lung wen[n] won sie beÿ schaffen wollte, würde vile Tausend Gulden kosten übrigens ist das Schloss von Catagio auch durch dessen antique Bau[.]rt interessant, viele Gemächer und kurz und lange Treppen desselben sind in Felsen aus gehaut, die Brücke von denselben ist in 2 sehr Lohe [?] Bögen gespannt, und am dem selben liegt ein [...] rgarten, in welchen sich wanig Bäume, aber leylaufich [?] 50 Stink Tam Wildpret befinden; Von dort fuhren wir bis an die Etsch,²⁶¹ und [..]ho inter diesen Fluss über eine aus lauter großen Schiffen zusammengesetzte Schöne Brücke. Am andern Ufer, welches die Gränze der Pr[...] ing atosiva [?] von der Rovigo den Hauptort ist, aus macht, waren Triumph Pferten auf gefähret, und eine Menge jubelder Menschen versammelt. Die Straßen sind zwar Chanhe [?] wäßig, aber nur von Sand und Erde aufgeführt, und das die Tage stark [?] geregnet hatte, schitten die Rader sehr tief ein, die [..]owieg olesiva [?] liegt sehe tief, und in dem traurigen Verhältniste, daß die Flüße weit höher laufen, a [?] das Land ist weil man im[m]er der Überschwem[mu]ng durch beyderseitige Ufer = dāme, die jetzt schon sehr hoch sind abzuhalten trachtete, und das Fluß[.]et sich hiedurch versandte und erhöte. Die rovirg [?] alesive [?] ist ungemein fruchtbar, man rechnet, daß sie in mittlern Jahren eilfmafl den Bedarf ihrer Einwohner liefert [?], die Enwohner sind sehr gut, und gaben jederzeit mit S[eine] M[ajestät] besondere Beweise ihrer Anhängliskeit. Die Stadt Rovigo ist nicht groß, und dach giebt es in deselben mehren große Pallöste mit schönen [..]acaden. Jener des Grafen Agetini [?] [fol. 2v] den S[eine] M[ajestät] bewohnen gebe in Wien keniem Hause den alten Liechtensteinischen allein aus genomen etwas noch. Gestern Abends war die Stadt zum guten Theil, und an manchen Ort recht schön illuminiert. S[eine] M[ajestät] der Kaiser haben eine Haif[.]keit ohne der mindessen Bedeutung, und ohne aller Alteration ziegen

²⁶¹ Die Etsch (česky Adiže) je řeka protékající severní Itálií, mimo jiné i městem Verona.

aber heute nicht aus, um zu schonen, werden aler dafür morgen hier verbleiben und alles ansehen,hingegen einen Tag in Bologna [?] abrechen und sich dort nur einen Tag aufhalten. Ich habe hier gute Zeiten, das ist so gut als sie für mich in der Trem[m]uch wan der Meinigen und auf einer Reise seÿn können, es gab hier wenig Plaz geißer, ich habe viele Auhe, und Zeit an die meingen zu schreben, welches ich hier mit durch gegenwärtigen Brief an Sie am besten erzwecke, da Sie salden allen den meinigen mit Zeilen werden. Ich habe der mahlen blos ein Brief an G[ra]f Liderven zu leant Worten Melden Sie ihm meine verbindlichste Empfehlung, allen meinen lieben Amgehorigen aber alles erdenkliche Schöne, und leben Sie recht wohl e[t] c[e]t[ra].

R[udolph] G[ra]f Wrbna
m[anu] p[ropria]

[fol. 3r] Copia

Ferara²⁶² am 7te März 1819

Liebster Schindlöcker!

Gestern begleitete ich früh S[ein]e Majestät Vormittags als allerhochst dieselben mehrere Kasernen, Amtsgebäude und endlich eine Kirche die Rotunda genant in Rovigo in Augenscheid nahmen. Diese Kirche ist von einer ganz eichenen Form, nämlich jener eins O [?] Aogors, sie ist mit einen breiten Säulengang von außen ganz umgeben. Im Innern ist sie ganz an allen Wänden mit Bildern, von denen mehrere schön sind; bedeckt, und in einer ansehnlichen Höhe steht an jeder Wand eine dunkle Broncinte Statue eines eines Heiligen, diesers war von allen, was wir sahen das einzige nebst den Facaden [?], einiger Palläste merkwürdig; Abends giengen I[hre] M[ajestät] die Kaiserin zu Fuß in der Stadt die Illuminationen besonders jener der Verkaufs Gewölber zu sehen, die in Italien auf eine Art vorgerichtet werden, die einen sehr angenehmen Anblick gewähren. Die Verkäufer weissen hierlands [?] aus jeden Gattung von Waaren Säulen und Gruppen zu bilden, die zusam[m]en ein ordentliches Fablean [?] ausmachen. Später gingen I[hre] M[ajestät] die Kaiserin ins Theater, das gröster, als alle jene in Wien, und äußerst schön und gefällig ist. Es ward an diesem Tage zum erstenmahl eröffnet. In Rovigo sind die Beute S[eine] M[ajestät] sehr anhänglich, sie gaben hievon in den letzten Kriege

²⁶² Ferrara je město ležící 43 km jižně od Roviga. Ferrara je hlavní město stejnojmenné provincie, městem protéká řeka Pád.

werkthätige Beweise, welche ihnen hätter sehr theuer [?] zu stehen kom[m]en können, und jetzt überhäuften sie jeden, auch die letzten der Suite mit Höflichkeit und freundschaftlichen Antwägen. Am 7te verliesen wir Rovigo um 8 Uhr früh; die Strasse wor beÿ [fol. 3v] dem dermahligen regnerischen Wetter weich, da es der Gegend an Steinen mangelt, wir kamen jedoch zim[m]lich gut fort, da das ganze Land sehr eben ist, auf $\frac{3}{4}$ Meilen von Ferrara fuhren wir über den Po²⁶³ auf hübschen Schiffen die der Papst hatte vorrichten laßen, die Canio von Venedig²⁶⁴ und einige k[aiserlich] k[öniglich] Kanonier Schalluppen waren auch zugleich da, und salutieten S[eine] Majestät, welches alles ein schönes Spectakl gab, wir kamen zimlich zeitlich in Ferrara an, wo S[eine] Majestät, und wir alle von der Suite im Schloße des Cardinal Legaten der alten, in innern gut vorgerichteten Burg der ehmahligen Herzoge von Ferrara abstigen. Der Cardinal Legat von Ferrara ist ein sehr angenehmer freundschaftlicher Mann, der in Dresden²⁶⁵ und Petersbürg²⁶⁶ Nuecius war, und viele Lebensart besitzt. S[eine] Majestät empfinden gleich beÿ der Ankunft alle distinguiten [?] Personen von Ferrara. Allerh[eiligen] dies[er] speisen, seit dem wir über die Gränze von Kärnten²⁶⁷ nach Italien kam[m]en, im[m]er abgesondert von und, luden aber an diesen Tage den Cardinal Legat und unsern Nuncius, der sich da befand, zu Höchst ihrer Tafel, Gleich nach der Tafel fuhren S[eine] Majestät ins Castel, das sehr schon gebauet war, aber zerstöhrt ist, jedoch noch einen morastigen Wassergraben hat, und sich vertheiligen kann, dann beschen S[eine] M[ajestät] die prächtigen Kaserne, die blos der k[aiserlich] k[öniglich] Garrison in Ferrara gewidmet [fol. 4r] ist, von da wurde das Gefängniß des Tahso²⁶⁸ und die Wohnung eines andern alten italienischen Poeten, deßen Namen mir in diesem Augenblicke nicht beÿfällt, und endlich die Domkirche besucht; Abendt war Concert in den schönen ganz aus Mauerwerk gebaueten Theater, welchem S[eine] Majestät beÿwohnten, und das ganz gut war. Gestern den 5te um $\frac{1}{4}$ 9 Uhr fuhren wir von Ferrara ab, und kamen vor 12 Uhr hier in Ratagna an, wo S[eine] M[ajestät] im Ratais des Prinzon Herzog von Leuchtenberg²⁶⁹ ehemahligen König abstiegen, und vom hiesigen Cardinal Legat Oppizoni²⁷⁰ hiesigem Erzbischof von unsern Nuncius und allen distinguiten [?] Personen, welche sich I[hre] I[hre] M[ajestät]

²⁶³ Pád (it. Po) je nejdělsí řekou v Itálii, teče Pádkou rovinou ze západu na východ.

²⁶⁴ Venedig (česky Benátky) italské město ležící 48 km východně od města Padova.

²⁶⁵ Drážďany hlavní město Saska.

²⁶⁶ Petrohrad město ležící v severozápadní části Ruska.

²⁶⁷ Korutany dnes spolková země na jihu Rakouska.

²⁶⁸ Torquato Tasso (1544-1595) italský renesanční básník.

²⁶⁹ Evžen de Beauharnais (1781-1824) byl francouzským princem, italským místokrálem, dědičným frankfurtským velkovévodou, vévodou z Leuchtenberku a knížetem z Eichstättu.

²⁷⁰ Carl Oppizzioni (1769-1855) byl kardinálem v Boloni.

M[ajestät] nachdem sie früher die Damen, worunter es mehren schöne gab, empfangen hatten, noch vor der Tafel vorstellen ließen. Die beyden Cardinäle und der Nuncius speistten mit I[hre] I[hre] M[ajestät] M[ajestät] und gleich nach der Tafel wurde auf die ehemahlige Cartosa²⁷¹ /: Kartaus :/ gefahren, die zu einem prächtigen Freudhafe zugerichtet wurde; es befinden sich auf demselben mehren schöne Säulengänge in denen unendlich viele schöne Momente jedoch meist alle nur von Gyps angebracht sind – Abendt war ein Concert bey dem Cardinal Legaten das Cresentini von weiten Dirigirte, bey diesem Concerte gieng das Orchester vortrefflich zusammen, die Sängerin war zimlich gut die Sänger waren aber schwach. Heute am 6te wurde um 9 Uhr auf [fol. 4v] die Universitet gefahren, die mit prächtigen Säulen ganz mit allen möglichen physicalischen Vorrichtungen, einem sehr schönen Naturhystorischen Museum, einer schönen an Instrumenten reichen Sternwarte, einer Sammlung von anatomischen Preparaten [?] /: die wir wegen der Erzherzogin nicht sohen :/ und einer prächtigen Bibliothek versehen ist. Ich konnte von allen wegen den vielen Anwesenden wenig sehen – jedoch unterhielten wir Ducca [?] und ich uns sehr gut mit dem Bibliothecar und Profefhor Mezzofante²⁷² der orientalischen Sprachen - Er kennt bey 30 Sprachen, und spricht die nesten [?] sehr gut, ohne auch selbst die ähnlichen zu vermischen, und ist dabey ein recht vernimftiger und äußerst bescheidener Mann. Mit aus sprach er sehr rein deutsch- böhmisch – Slowakisch – Illirisch – rußisch – polnisch - Walachisch und ungrisch mit der besten Aussprache, er übertrifft bey weitem alles, was man bisher von Genien in Sprachkentniß erzählen hörte, und kam nie weiter als Verona²⁷³; Dann fuhren wir in das Museum der Kunstwerke in welchem ein prächtiges Bild von Raphael²⁷⁴ 3 von Dominickino ein besonders schönes von Guido der Mord der unsch[icklich] [?] Kinder nebst mehren Prachtstücken von diesem und von anderen großen Meistern sich befinden, dann sahen wir die äußerst prachtige Sammlung Herr Manescatchi. Sehr verdrüßlich ist mir auf dieser Reise der Postlauf. Seit Padua²⁷⁵ erhielten wir keinen Brief vor Wien, und können auch nicht oft dahin schreiben. Die Heißigkeit [?] von S[eine] M[ajestät] ist ganz vergangen, und wir sind alle ungeachtet es seit mehren Tagen immerfort regnet, gesund. Morgen reisen wir und halb 6 Uhr vor hier nach Florenz²⁷⁶ ab, wo wir, da die Strasse dahin sehr fest und gut

²⁷¹ Kartuziánský klášter. Kartuziánský řád vznikl v roce 1084, jedná se o katolický polopoustevnícký řád.

²⁷² Giuseppe Gasparo Mezzofanti (1774-1849) byl italský kardinál, lingvista a knihovník.

²⁷³ Verona je hlavní město provincie Verona v Benátsku.

²⁷⁴ Raffael Santi (1483-1520) byl italským malířem v období vrcholné renesance.

²⁷⁵ Padua (česky Padova) je italské město ležící ve stejnojmenné provincii, nacházející se 56 km severně od Roviga.

²⁷⁶ Florenz (česky Florencie) hlavní město Toskánska, ležící 118 km jižně od Boloni.

ist, vor der Dämmerung anzukom[m]enhoffen . Theilen Sie alle diese Nachrichten alle diese Nachrichten allen meinen lieben Angehörigen und H[err] Hofrath von Liedenonn mit, und vermelden Sie ihnen alles erdenkliche Schöne von mir Liben Sie recht wohl e[t cetera].

R[udolph] G[raf] Wr[bn]a m[anu] p[ropria]

[fol. 5r] Copie

Florenz am 10te März 1819

Seit dem letzten Posttag habe ich von meiner Art vom Journal nicht geschrieben; Mein Leben hier ist zimlich einfach, und ich schreibe dir hier ein Kurzen, wie ich meine Tage zubrachte, für dich und die unsrigen [?]. Die ersten 2 Tage schonten sich S[eine] M[ajestät] wegen Ihrer Heißrigkeit, ich empfang und machte einige Visiten und sah etwas von den prächtigen Bildern und andern Kunstwerken die sich im hiesigem Palaste befinden. Ich sah die Gräfin Appony²⁷⁷ sprach natürlich viel mit ihr von Ihrer Causine der Gräfin Ernestine,²⁷⁸ an die sie mir vor ihr recht viel vermelden zu laßen auftrag, welches ich hier mit durch dich meinem lieben Eugen vollziehe, und dich zugleich bitte mich der Gräfin Ernestin zu Gnaden zu empfehlen. Seit dreÿ Tagen gehe ich im[m]er Vormittags mit S[eine] M[ajestät] spazieren, welche sich an alles hier sehr genau erin[n]ern und mich herumzuführen die Gnade haben - Am ersten Tage giengen wir den ganzen Schloßgarten durch, dieser Garten ist sehr groß, mit schönen Statuen besetzt, und in der gegenwärtigen Jahr[e]szeit [fol. 5v] wo noch alle übrigen Bäume mit Ausnahme der traurigen Oliven Bäume die ihr Blätter im[m]er behalten, ganz winterlich sind, sehr angenehm, weil er ganz aus im[m]er grünen Eichen Quencus Ilex: [?] und andern solchen Bäumen gepflanz ist, und man sich denken kann, man seÿe auf einmahl in Som[m]er versetzt. Gestern führten mich S[eine] Majestat durch eine große Allée von Cipreßen und Quencus Ilex zum Lustschloße Imperiale ein sehr schönes Gebäude und von da einen andern Weg durch dass Land zurück. Auf diesem befinden sich hübsche 4 eckichte [?] Häuser mit einen kleinen obern Stockwerke in der Mitte, das einen kurzen Thurm öhnllich [?] sieht – In jedens solchem Hause befindet sich ein Pächter, dem gerade so viel Grund zugetheilt

²⁷⁷ Maria Teresa hraběnka Apponyi de Nagy-Appony roz. de Nogarola (1790-1874), manželka rakouského diplomata Antona hraběte Apponyi de Nagy-Appony (1782-1852).

²⁷⁸ Ernestine Johanna Baptista von Lerchenfeld-Prennberg (1798-1863)

ist, als er mit seiner Familie zu bearbeiten vermag, und er muß dem Eigenthümer die Hälften von allem, was im[m]er produziert, abführen; Einige dieser Pächter sind so scrupulos, daß Sie, wen[n] S[eine] Majestät beÿ dem einem oder andern in Höchst ihrer Jugend einige Weintrauben aßen, und sie beschenkten, dem Eigenthümer die Hälfte des Geschen kes abführten. Wiberhaupt ist der Taskanische Bauer von jenen im größten Theile vom übrigen [fol. 6r] Italien sehr verschieden; Ihre Weiber sind sehr viele recht hübsch und auch schön mit sanften gar nicht italienischen Zügen. Heute fuhr ich mit S[eine] M[ajestät] früh zu dem Wald Caschnie genannt, der ganz am der Stadt liegt und so wie der Prater in Wien in der schönern Jahrszeit zur Spazier fahren, Reiten, und gehen von den Florentinern benützt wird. Dieser Wald ziehet sich über eine halbe Meile an Arno-Fluße²⁷⁹ ist mit Strassen durch schaitten – es ist auch ein Art von Lusthaus und ein Haus für den Fasangärtner in denselben befindlich, da dieser Wald zimlich schmal ist, hält sich in demselben kein Hahwild, auch kein Rehwild auf; Nachmittags fuhren S[eine] Majestät mit der Höchsten Familie spatziren, und ich gieng für mich in der Stadt cherum. Abends ertheilten S[eine] Majestät Audienzen – Gestern besuchten Allehöchst dieselben das Theater, welches groß und schön ist und prächtig beleuchtet war. Das Publicum, welches über die Gegenwart S[eine] Majestät sehr viele Freude begeugte, empfing Allerchs dieselben mit lautem Vivat Rauffen [?] und heftigem wiederhallten Hände Klatschen. Ich habe hier wehr Ruhe als gewöhnlich und ließ mir heute und gestern [fol. 6v] recht wohl geschechen, indem ich viel an Euch meine lieben schrib. Lebe recht wohlen. [fol. 7r] Ich muß mich begnügen Ihnen zu eröffnen, daß ich am 8ten um 4 Uhr Nachmittags von hier weg fuhr nach Portici²⁸⁰ um den Vesuv²⁸¹ zu besteigen. In einer Stunde kam[m] ich dort an, wir setzten uns Falkenheim, Gerzabek, Karess, um ich auf Eseln, und ritten auf solchen bis an den Kögel des Vesuvs, von wo wir dann über die alten Lavan, bis zum dermahligen Ausfluß der selben. In den gegenwärtigen Ausbruchs Epoche war an diesen Tag der Ausfluß der Lava zim[m]lich am stärksten aber gerade so, daß man von den Eruptionen sich einen deutlichen Begriff in der Nähe machen kann, ohne dabey viel zu leiden, der nicht unmittelbar von Krater a) sondern, wie gewöhnlich an einen tiefern Arte b) statt hat; nachdem wir uns einige Zeit da aufhielten, dieses schöne schönomen betrachteten fließenden Lava mit unsern Striken aus dem Strome ohne

²⁷⁹ Arno je řeka protékající mimo jiné městy Florencie a Pisa.

²⁸⁰ Portici je město ležící v italském regionu Kampánie, dnes již spadá do předměstí metropole Neapol.

²⁸¹ Vesuv stratovulkán ležící v pohoří Masív Vesuv v nadmořské výšce 1 281 m nad Neapolským zálivem. Vrchol Vesuvu je cca 16 km od města Portici.

besonderer Unbequemlichkeit heraus zahn, [fol. 7v] und Münzen darein eindrückten gingen wir bis auf den Gүpfel des Berges zum Crater a) aus welchen Stoßweis Flam[m]en, wie eine Gerbe von Raketna [?] mit geschmolgenen Stücken von Lava herausströmmt, wir umgingen den ganzen Kraben der zwey öffnungen hatte, die erstere von der ich eben schriek, und die 12 bis 15 fuß im Durchmesser haben mag, und die Zweite sehr Große die ganz voll Rauch war, und deren Tiefe und Größe man nicht recht beurtheilen kannte; nachdem wir alles recht gensu [?] betrachtet hatten, gingen wir zum Einsiedler herab bey den wir um 11 Uhr Nachts ankam[m]en, wir fanden bey ihm recht gute Frösche, weich gesottene Eyer, Wein, und Brot hatten wir mitgenohmen, und das Ganze gab uns ein sehr willkom[m]enes Soupee. Um 12 Uhr gingen wir nach vor das Haus um [fol. 8r] den Vesuv anzusehen, und dann schiefen wir jeder auf einen sehr reinen weißgewaschenen Überzuge bedeckten Canape bis 3 Uhr. Wir tranken ein Glas Wein, und ritten dann eine Streke, und gingen nachher um den ganzen Berg Som[m]a²⁸² b) der besonders an der innern Seite sehr steil ist, im[m]er auf den Kamp desselben bis hinter den Vesuv, wo wir dann in das tiefe Thal herabstiegen, welches sich um den Vesuv zwischen denselben, und den ihn um schlingenden Berg Som[m]a befindet, und welcher wie die Leute glauben [?] der (Crater der) enorme Eruptice seyn soll, der die Städte Herculaneum²⁸³ und Pompeja²⁸⁴ verschüttete; Längst diesen Thale, und etwas dann auf steigend kom[m]en, wir zur großen Grotte, welche durch den ansehnlichen Ausbruch der Lave von Jahre 1818 gebildet wurde, Sie hat ein sehr schönes Ansehen, da sie ganz in innern mit abwechseln der schwarzer und rother Lava mit Schwefel [fol. 8v] Anflug, und schneeweisen Saliter überzogen ist. Von der Grotte kehrten wir zum Einsiedler zurück, tranken schwarzen Koffe [?], und verfügten und über Portici nach Neapel zurück, wo wir und ¼ auf 12 Uhr eintraffen. Dieser Ausflug auf, und um den Vesuv war zim[m]lich mühsam[m], aber sehr lohnend; es waren die ersten Stunden die ich seit Florenz nach meiner Willkühr verwenden konnte. [fol. 9r] Am Sontage den 25ten sollte ein Pferde Rennen mit Reitern /: denn in Italien giebt es auch Pferde Rennen, bey welchen die Plerde ohne Reitern laufen, und durch Kugeln mit Stacheln die man ihnen anhängt getrieben werden :/ statt huben, aber mehrere sehr starke Regengüße vereitelten dieses dest, und es wurde solches auf die Zurůbkunft S[eine] M[ajestät] verschoben. Am 25te

²⁸² Somma je hora asi 3 km severovýchodně vzdálená od vrcholu Vesuvu.

²⁸³ Herculaneum je město, které v roce 79 n. l. bylo zničeno při výbuchu sopky Vesuv. Znovu objeveno bylo v roce 1738. Pozůstatky starověkého města se nachází 4 km jižně od města Portici.

²⁸⁴ Pompeje město, které v roce 79 n. l. bylo zničeno při výbuch sopky Vesuv. Znovu objeveno bylo v roce 1748. Pozůstatky starověkého města se nachází 21 km jižně od města Portici.

verließen wir Rom²⁸⁵ bald nach 5 Uhr früh, von Rom bis gegen Albero²⁸⁶ sahen wir mehrere alte Ruinen besonders ehemals sehr prächtige und (zum Theil verfallene) Requeduhnen die aus lauter Bögen bestehen. Die Gegend ist zim[m]lich hübsch mehr bebaut als auf der andern Seite von Rom, man fährt anfangs zim[m]lich eben, weiters aber steigt man zim[m]lich hoch, und steil, wobey man jedoch öfters schöne Aussichten, deren mehrere bis an den Schluß Horizont des Meeres reichen, genießet, wir hatten Früh ganz leidtliches Wetter dann [fol. 9v] aber öfters Regen. Von Valettri²⁸⁷ aus fuhren wir dann abwärts und gelaugten bey Eisterra zu den fast ganz troken gelegten Poutinischen Sümpfen die man bis Teracina²⁸⁸ 8 ½ Post durchfährt. Man sieht jetzt nur in zim[m]licher Entfernung und dann gerade vor Teracina an beyden Seiten der Strasse die vortrefflich ist nach einige Sümpfe, der übrige Terän besteht fast durchgehends aus Wiesen und feldern, auf denen an mehreren Orten, lange Reyen von einer besonderen Gattung von Rüsten gepflanzt sind, und man bemerkt nur aus den sehr an manchen Stellen 4 bis 5 Klafter breiten Abzugsgräben, in denen das Wasser einen zim[m]lich starken Lauf hat, daß man die ehemals so bemächtigten Pontinischen Sümpfe durchfährt, demnach ist die Luft in den sogenannten pontinischen [fol. 10r] Sümpfen auch noch jetzt im hohen Som[m]er, und im aber [?] noch immer sehr schädlich. In Teracina speißten wir noch vom Papsten nahmen da von seinen Herrn Abschied und sezten unser Reise Port, auf beyleufig auf halben Weg zwischen Teracina und der nächsten Post-Station die Fondi²⁸⁹ heißt, ist die Gränze zwischen den Römischen und Neapolitainschen; bey Fondi fand [?] ich daß man überzeugend bemerke daß man sich würrklich in Italien, nach den Begriffen die sich die Meisten von diesen Lande machen befinde, wir sahen da große Gärten von Orangen Limonen und Cedraden=Bäumen die im Stram[m]en, und in der Krone unsern größern Obstbäumen gleich kom[m]en, und mit schönen reifen Früchten sehr reich besetzt sind, auch findet man hie und da an der Strasse [fol. 10v] große Aleen wie im Ragusnischen Ungeachtet wir 14 ½ Posten an diesen Tage zu machen hatten, kammen wir doch noch bey sehr hellen Tag in unser Nacht Station Molodi=Gaeta²⁹⁰ an, der König war unsern Herrn bis dahin entgegen gekommen, Sie waren beyde ganz als Schwiegervater und

²⁸⁵ Řím je hlavní město Itálie, nachází se ve střední části Itálie v regionu Lazio.

²⁸⁶ Albero malá obydlená osada v provincii Metropolitní město Firenze v regionu Toskánska, nachází se 336 km severně od města Řím.

²⁸⁷ Velletri je město 40 km jihovýchodně od Říma.

²⁸⁸ Terracina je město nacházející se v provincii Latina, 96 km jihovýchodně od Říma.

²⁸⁹ Fondi je město ležící v provincii Latina. Nachází se 23 km severovýchodně od Terraciny.

²⁹⁰ Molo di Gaeta je městská čtvrť ve městě Formia v provincii Latina. Město Formia se nachází 23 km jihovýchodně od města Fondi.

Schwiegersohn über ihr Wiedersehn vor Freude entzückt und von den Ceremoniel gekrönter Häupter war zwischen ihnen nichts zu merken. Abens gab uns der König ein sehr gutes Soupee - Molo di Gaeta lieget so wie Teracina ganz am Meern, und hat eine äuserst schöne Lage, die Festung Gaeta²⁹¹ welche wenig entfernt ist und ganz eine ins Meer hervorragende Halbinsel einnim[m]t giebt einen prächtigen Ansichtspunct, das Haus in welchen ich wohnte war mit unendlichen ausgedehnten vielen Gärten von großen Orangen=Limoni dan[n] Cedrade=Bäumen umgeben. Fondi Molo di Gaeta haben eine wärmere Gage als Neapel, denn hier muß man dach die Orange-Bäume [fol. 11r] etwas denken, und daher können sie hier zu keinen so großen Bäumen, wie an beyden erwähnten Orten erwachsen. Dinstag am 27ten Aprill verließen wir Molodi Gaeta um ½ 7 Uhr Früh S[eine] M[ajestät] der Kaiser setzten sich zu S[eine] M[ajestät] den König in dessen Kaleß, und ich fuhr mit den im[m]erfort diensthueden Käm[m]erer Fürsten Viscemi einen braven angenehmen Mann in der Pritschka unsers Herrn. Wir fuhren in einer gut bebauten und bepflanzten bald breitem bald schmälern Ebenen, die Strasse läuft in derselben bald näher oder mehr von dem Meere oder von dem Gebürge welche dieselbe, diese link und jenes rechts brgränzen, entfernt, weiters bey Itri²⁹² nachdem wir doch ein Hügel passirten fanden wir die Ebene schon sehr breit, und endlich von einer sehr ansehnlichen Ausdehnung, der Baden hingegen vortreflich schwarz dabey nicht schwehr [fol. 11v] und wie man es bey den Grundabrißen sehen kannte viele Fuße tief im[m]er gleich, die Wiesen waren mit sogenannten rothen türkischen Klee bedeckt einer Gattung Hedisarum die man in Wien wegen der schönen Blume in Blumentöpfen verknuft. Mit dem Stande der Feldfrüchte ist man heuer hier zufrieden und dieses Jahr wird als eines der gesegneten angesehen, ich fand den Waitzen /: meistens Barthwaitzen :/ sehr stark in Blättern die Ühren die nur hie und da ausgeschossen sind zim[m]lich schön, aber gegen dem was wir auf unsern guten Feldern in guten Feldern zu sehen gewohat sind stehet der Waitzen hie und da etwas schütter; Man will Hierlandes alles auf den Feldern haben, Körner=Früchte, wilde Bäume, nähmlich zim[m]lich große etwas ausgeästete Rüsten und Weißbuchen /: so weit ich [fol. 12r] sie im schnellen Fahren ausnehmen könnte:/ und an diesen Bäumen hohe Weinweben, die einen Wein liesern, den ich mir nichts wählen würde. Es trifft hier verhältnißmäßig gegen die Güte des Badens, und des Klimas, das Sprichwart ein wer zu viel haben will erhält weniger. Von Molo di Gaeta bis Neapel sind sechs und eine halbe

²⁹¹ Gaeta je přístavní město ležící v provincii Latina, v Gaetském zálivu. Gaeta se nachází cca 9 km jižně od města Formia.

²⁹² Itri je město v provincii Latina, leží cca 15 km jižně od města Fondi.

Post, die den Deutschen nichts nachgeben, und ungeachtet wir nur 3 Amspannungen hatten (weil man hierland keine Bauern vorspann hat) legten wir diese 6 ½ Posten in 6 ½ Stunden zurück. Gleich nach der Ankunft wurde zum Speisen gegangen /: den hier ist bey Hofe die Mittagseß=Stunde um ½ 1 Uhr:/ Die Tafel allhier ist für uns weit angenehmer als in Rom, wo im[m]er für uns bey dem Kardinal Consalvi²⁹³ ein großes Dinee von 20 bis mehr als 50 Person[n]en war, und in höchstens ¾ Stunden vorüber seyn mußte die Speisen waren ganz gut, aber die Bedienung so schnell, und abgesetzt, daß man oft während 10 [fol. 12v] Minuten nichts zu eßen hatte; für die Gesundheit war es sehr gut, aber dabey habe ich mich in Rom an keinen Tage zu Mittag satt gegeben, hier ist blas der Graf Lachesi von neapolitanischen Hofe, bey unser Tafel, er macht die Ehren hiervon und außer unser speiset niemand bey dieser Tafel, die recht gut ist.

Deník z Dalmácie 28.4.-15.5.1819

[fol. 2r] Heute haben wir nachdem wir die Messe gehört hatten Fiume²⁹⁴ um 7 Uhr verlassen und fuchren dann über Bullari und Novi²⁹⁵ hieher, die Strasse geht über einige Gebürge, durch mehrere Bergschluchten meistens aber am Ufer des Meeres, doch fast im[m]er zim[m]lich Hoch über demselben am Abhange des Gebürgs: diesse Strasse ist durchgehends in besten Stande, ohne allen Geleise, das Meer hat aber in dieser Gegend mehr das Ansehen eines auserordentlich breiten Flusses, da es zwischen dem festen Lande auf den wir fuhren, und sehr grosse Inseln lieget, so das man nirgends die Aussicht auf die offenen See hat, auser der Strasse und dem Meer ist auf unser Reisse wohl nicht viel schönes zu sehen, dem wir kamen nicht zu dem sehr schönen Hafen, vor Porto[...]dem wir vor zwey Inhren sahen, der aber weil man so schwer in demselben [fol. 2v] einfahren kan[n], von keinem Nutzen ist, die Stadt Bunoei [?] liegt an einen schönen Bahsin in einen tifen Kössel und gewährt von der Anhöhe gesehen einen ganz schönen Anblick. Novi ist ein äuserst kleines Städtchen, mit 4 fuss breiten Gässen, und Zeng hat zwar innem Platz und sehr hohe Reigmaunen [?] die vor den Bora /:einem unmenschlich starken Winde:/ schützen, ist ebenfalls klein und unansehelich, und hat einen unbedeuteten kleinem Hafen. Die ganze Gegend von Fiume bis hieher so weit man sieht besteht aus kahlen Gebürg von grössere und kleinen Gewölbe eines Übergangs

²⁹³ Ercole Consalvi (1757-1824) působil v letech 1814-1823 jako kardinál a státní sekretář v Římě.

²⁹⁴ Rijeka (it. Fiume) přístavní město v severním Chorvatsku, ležící v Kvarnerském zálivu Jaderského moře.

²⁹⁵ Novi Vinodolski město vzdálené cca 12 km jižně od města Crikvenica.

Kalsteines, so dass man auch keinen eigentlichen Felsen auf allen diesem zim[m]lich hohen Bergen auf mehrere Mailen in Umkreise sieht, und solche nur auf dem entfernten auch jetzt noch mit Schnee etwas bedekten Gebürgen denn äuseren Ansehen nach vermuthen kan[n], wo nicht der ganz auserordentliche Fleiß der hiesigen [fol.3r] Einwohner etwas gepflanzt hat ist besonders zwischen Novi und hier kein Baum zu sehen, sondern es finden sich nur hie und da Streucher meistens von Wachholder und Rtannus [?] poliunus [?] hingegen wächst zwischen den Gerölle viel Laventl nebst Tamian, Spaich und andere Aromattischen Kräutern, vor Novi waren auch kleinen Fraxinus, Ornus, Manna Esche ebene in der Blëthe die hübsch und wohlrichend ist zu sehen, für Schafe ist diese Gegend sehr gut, jedoch bedürfen auch diese eines sehr grosen Terains um hiereichende Nachrung zu findem, jene die die Leute (Hier) haben sind so wie die Zaikeln, ihr Woll ist grob sehr schütter zweÿschürig, und sehr lang, sie haben sehr feine Knochen und scheinen auf Fleisch sehr gut genignet zu seÿn. In diesen von der Natur so übel theilten Lande ist der Fleiß der Menschen ausewordentlich, so daß ein freÿlich sehr kleinen Theil derselben besonders das sogenante Vinodul ein artiges Ansehen hat, obwohlen man auf der ganzen Oberfläche des Landes kaum hie und da wo sich einige quadrat Fuße Wasser bilden konten, einige Erde übrigens aber keine [fol. 3v] sieht, haben doch die Leute von Bukarÿ und der weitem Gegend die Steine sorgfältig ausgehoben, und die hieund da befindliche Erde gesamelt, dann mit dem Steinen hohe Tamaßirungen gebaut, und mit der Erde sich kleine Felder zugerichtet die auch noch mehr aus kleinen Steinen als Erde bestehen, auf denen sie keine Frucht mit zim[m]lichen Erfolg bauen und Weinstöcke und Bäume, hauptsächlich Feugen und Kirschen, dan[n] Nußbäume setzen, die gut fortkom[m]en. In Winadol und in der nähe dieses Thals wo das Terrain viel weniger Stiel, und auch hie und da fast flach ist, haben die Leute aus den Steinem 6 bis 7 Fuß breite bey 2 ½ Fuß hohe Mauere lange Mauere, und zwisechen diesem Mauere die beyläusig 15 fuß breiten langen Steinselder mit der zusam[m]engekrazten Erde in sehr langen Beten zugerichtet, auf diesen bauem sie Körner Früchte, längst der beÿdem tienden [?] der eindere Mauere setzen sie Weinstöcke und biegen solche ganz Horisonthal von beyden Seiten über diese Mauer welche dadurch ganz bedeckt werden, zwischen dem Weinstock stehen viele Feigen Baume die so wie der Wein gut forkkom[m]en, da besonders die Weinrebe selbst erhalten, durch die Reberberation der darunter liegendem Steine viele Wärme und die Wurzele der Stöcke in diesem warmen Lande dadurch eben diese Mauere kühl und Funcht erhalten werden. [fol. 4r] Heute verließen wir Zeng eine Stadt deren Einwohner noch vor dreÿsig Jahren

recht vermöglich waren, nun aber sehr arm sind, sie treiben großen Handel mit Holz, Körner. Früchte und Salz, allein diesen findet nun seit ziemlich viel Jahrem nicht mehr statt, weil die nächsten Waldungen bereits abgetrieben sind, und so wohl die Trennung dieser Stadt von der Monarchie im Jahr 1809 als die letzten Mißjahre die Quellen des Zenger Komery versiegen machten. Gleich auserhalb Zeng fingen wir an aufwärts zu fahren, und gelangten endlich auf den Rücken des Berges Wrabny der wenigstens anderthalb mal und echer noch einmal so hoch als der Semmering²⁹⁶ von Schottwien²⁹⁷ aus ist, die Straße über den Wrabny ist beßer als über den Semmering angelegt, und in sehr guten Stande ohne allen Geleise; Anfangs hatten wie noch an beyden Seiten die kahlem Abhange von abgerolten Kalksteinen, die wir seit Adelsberg nie verließen, dan[n] waren aber die Abhange doch mit Gebüsch, dan[n] mit jungen Wald und endlich mit schütter halbgewachsenen Eichen und Buchen bewachsem, und wir waren froh einmal wieder etwas grüne und höhere Pflanzen und nicht blos Steine und einige sparsam zwischen denselben wachsende Sträucher und Pflanzen zu sehen, als wir über den [fol. 4v] Rücken des Wrabny herabfuhrem waren auch die Rücken aller höhern Berge mit schicttere Wald bedeckt, in welchen (in) den höhere Regionen noch Schene lieget, vor unser hatten wir einen recht ebenen Keßel won einer halben Stunde Wegs länge und einer Viertelstunde breite, und hübsche ebene Felder ohne Steinen, eine Saise die wir seit Adelsberg nicht gesehen hatten, wir fuhrem dan[n] durch diese Ebene, und weiters in einen abfallendem bald etwas schmalere und breitem doch in ganzen etwas engen Thale, bis wir entlich in das hiesige Ein und = eine halbe Meile lang und Einehalbe Meil breite Thal gelangten. Dieses Thal köm[m]t uns schön vor, und gefällt nus recht gut, weil wir jetzt im[m]er in recht heßlichen /: kann (nicht) sagen greßlihen Gegenden die imponiren, weil sich in denselben keine Felsen Maßen befinden :/ waren, sonst dürften wir verumthlich einer andere Meinung seyn, weil doch die Hëgele sehr steinig manche gar sehr schëtter mit jungen kleinen Baumchen bewachsen sind, und ein guter Theil der Ebene aus Morästen bestehet, die von denn hiesigen Fluße Gadchka der aus einen Felsen entspriengt, und sich wieder in mehre Felsen Höhlen und Löcher verliert, entstehen. S[eine] Majestat der Kaiser haben einen Ibarum [?] Bascha haupt einer Truppe von Serezaaren, daß ist von aus gesuchten vertrauten Gränz Soldaten, die die Räuber verfolgen, für [fol. 5r] die öffentliche Ruhe sorgen, und unter denn Volke allhier gut angesehen sind, die Silberne Militär Verdiest Medaille eigenhändig [?] vor der Fronte

²⁹⁶ Semmering je obec v Rakousku.

²⁹⁷ Schottwien je město v Rakousku.

verliehen, welches unter allen Gränzen einen unaussprechliche Freunde erweckte. Heute unter 29. April verließter wir Ottechaz um 7 Uhr Früh fuhren eine gute Meile lang in diesen grosen erhabenen Gebüregs Keßel, und kam[m]en dan[n] an die Berge die diesen Keßel umfaßen; Wir stiegen zwischen einer Schlucht dieser Berge bis auf ihr vereinigt sehr unebenes Platten das aus Hügel und beträchtlichen Gruben besteht; diese Gegend ist jener von Krast zimlich ählich, nur sind in derselben die abgesonderten Felsen Stücke die da übereinander liegne, und so auch die Gruben größer als am Karste; diese Gegend lieget wohl weit über 500 Klafter Höher als das Meer, den man fährt zimlich abwärts um in das Gosspitscher²⁹⁸ Thal zu kom[m]en welches gegen 500 Klafter Ober dem Meere lieget; die größte Fläche um Gospitsch und besonders der Weg zu diesen Orte welcher sobald als man von der oberwöhtem Hohem Region herab köm[m]t, fastim[m]er, zwischen Häusere und Obstgärten läuft, gewährt einen zimlich angemchmen Anblick, schon auf der ganzen Obere Region sieht man im[m]er den Hohne Bergrücken Velibyt der in eine ohne durch ein eiziges [fol. 5v] Thal abgescheitten zu seÿn, nahe an der Meersküste von Anfang Groatiens bis tief nach Dalmatien, und nachdem er den emzigen Fluß Narenta²⁹⁹ in das Adriatische Meer durchgelassen hat, winder weider verzieht, und so hoch ist, daß auf denselben seiner Mittägigen Lage ungeachtet, weit gegen das Thal herab, noch sehr veil Schnee liegt ab, der Ort Gospitsch ist freundlich hat hübsche Häuser, schade, daß der Bodees auf der Fläche in welcher dieses Städichen lieget, blos aus mit gelben Lehm vermisechten Sande bestecht und sehr unfruchtbar ist, mindestens nur zimlich schlechte Hutweidem darbietet, und das die die Fläche beschränkten kleinen Berge aus fast vollkom[m]en kahlen Kalk Gewölbe von Stücken von einigen Kubik Klafter bis zu einen halben Kubickfus bestehen. [fol. 6r] Am 30te April fuhren wir von Gospitsch nach Grachacz Anfangs im[m]er 1 ½ Meile auf der Hohen Eben die durchgehends sich in Ansehung des Bodnes zimlich gleich verhält, auf der rechten Seite hatten wir im[m]er die Ansicht des sehr hohen Velebyter Gebürgs: Rücken und links ebenfalls in immer zimlichen Entfernung jene von aus Gewölle bestehenden nicht sehr Hohen Bergen, worunter sich ein veilleicht 50 bis 60 Klafter ganz insolirten Kögelförmiger Berg Vital genant mit einer Ruine auf seinen Gipfel dir das Schloß des Kaiser Vitelius gewesne seÿn soll, und ein zweÿter sehr Hoher Berg in dessen sehr steilen Gipfel sich Löcher befinden in denen die Binnen Stöcke ansetzen, die die Leute heraus nehmen dadurch auszeichnen, daß sie aus ganzen Felsen zum grösten Theile bestehen,

²⁹⁸ Gospić město nacházející se Licko-senjské župě v Chorvatsku.

²⁹⁹ Neretva je řeka, která teče přes Bosnu a Hercegovinu a ústí do Jaderského moře v Chorvatsku.

wir gelangten dan[n] an die Hügele die die Gospischen [?] ebene beschränken blos aus Gewölle das mit Standen und hie und da mit einer schüttene Walde besetzt ist bestehen, und fuhren so fort bis Grachacz, auf diesen Wege unterschiedete sich blos ein kleines Thal das hübsche Felder hat, an welchen so wie an den Wegen und am kleinen Bache hübsche Bäume stehen, ein Keßel mit hübschen [fol. 6v] feldere un dan[n] das Grachacz Thal von der übrigen sehr öden Gegend – Um Grachacz befindem sich wohl Felder die aber nicht von den besten sind, daß Thal ziehet sich von Westen gegen Osten, die Mitternächtigen Hügel sind ganz Kahl die Mittägigen hingegen mit Wald ganz hübsch auf diesen ihren mittägigen Abhange besetzt, so das wenn man von einen fenster unr diese Seite sieht sie ganz hübsch aus sehen, Grachacz ist ein kleiner Ort, ich hatte daselbst im Hauptman[n]s Quartier ein sehr kleines, aber recht reines und ruhiges Zim[m]er. Am 2te Maÿ verließen wir Grachacz und gelangten bald an die niedrigste Stelle des Velebyter Bergrükens, wir hatten sehr hoch zu steigen bis wir die oberste Region desselben die schon die Alpen höhe hat und wirkliche Alpen Pflanzen liefert einrichten, wir fuhren sehr lange auf diesen breiten unebenen Rücken, zwischen den Hügeln die sich auf denselben befinden, alles ist auf diesen Rücken zimlich Öde mintens siecht man nichts als Steine, hie und da ein schütterns Wäldchen und Gebüsche. Endlich kamen wir auf den anderen Abhang des Bergrükens der weit höher als jener ist den wir hinauf fuhren, und kamen nach Zermania³⁰⁰ das weit tiefer als Grachacz lieget. In Zermania und noch früher als wir dahin kamen, fanden wir hübsche Felder, Wiengarten, fingen Bäume im freÿen, und überhaupt ein warmens Klim[m]a, da hingegen auf den Gebürgs Rücken die Vegetation noch sehr zurück war. Allmählig geriethen wir aber je mehr wir uns der Dalmatieschen Gränze näherten, abermahl in ganz steinigte Gegenden, und als wir die Gränze Dalmatiens erreichten [fol. 7r] in eine äuserst grosse Ebene, die ganz mit Steinen bedeckt einen großen sanft bewegten See ähnlich ist, die einstens in einer zimlich grosen Entfernung von gang kehlen Bergen, und nur von der einen Seite von Velebiter mit Schene noch zimlich bedenkten Bergrükens begränzt ist. Endlich gelangten wir zu den sehr tieffen Keiner Thale, welches eigentlich ein sehr tiefer Einschnitt des Kerka³⁰¹ Flußes ist, in welchen die Festung eigentlich das Schloß Knin³⁰² auf einen abgesonderten Berge lieget, die Stadt desselben Namens ist klein und befindet sich theils an den Berg

³⁰⁰ Zřejmě se jedná o řeku Zrmanja, která protéká Zadarskou a Šibenicko-kninskou župou v Chorvatsku a ústí do Novigradského moře.

³⁰¹ Krka je řeka protékající územím Šibenicko-kninské župy, a pramenící u města Knin.

³⁰² Pevnost Knin se nachází cca 1 km jižně odd města Knin.

der Festung und zum theil am Fluße desselben, der vormals oft ganz und auch jetzt manchmal doch viel schwächer überschwemmt wird. Im Thale von Knin³⁰³ befinden sich Kniner und Kohsoverfelder, überhaupt ist das Thal zimlich fruchtbar, wen[n] es nicht so sehr den Überschwenm[m]ungen eines Baches und des Flußes Krka ausgesetzt wäre, und wenn nicht 1500 Joch beyläusig stäts unter Wasser stünden, und einen im[m]erwährenden Morast bildeten, da die Krka und der Knin in eine sehr enge Felsenschlucht läuft, und dort im[m]erwährende Halaeticae [?] ansetzt, die zu einer ordentlichen Wehr erwachsen seid, so wird dadurch das Wasser Krka zurückge dämte, und in denoberwäheten Moraste aufgehalten, welche die Luft in Knin sehr schlecht macht. Der H[err] Gouverneur ließ schon einen Theil dieser Halaetuti [?] abraumen, und hiedurch bewirkte er beriets [fol. 7v] so veil, daß die Überschwem[m]ung nicht mehr so hoch, wie vormals steigen. Wen[n] mit dieser Arbeit fortgesetzt wird, so dürften wohl der ganze Mornast trocken gelegt werden kän[n]en da die Krka unterhalb sehr viel Fall hat. Ich ken[n]e keinen Fluß der so viel Tropfsteine, wie die Krka absetzt, den[n] nicht nur das sie hindurch ganze eigene Wehren bildet, sonder in kurzer Zeit werden die Wasser Gräben, die man zur Ableitung führt, auch mit Halatut [?] gefüllt, den man sodan[n] ausbrechen muß. Nachmittags ertheilten S[eine] Majestät Audienzen, und ich fuhr mit Ihrer Majestät der Kaiserin Grafın Lazanzky und Grafen Wurmbrand den auf eine halbe Stunde entlegenen Wasserfall des Grticza Bachs anzusehen. Dieser Wasserfall liegt zwischen zwey Kahlen obenstailen Felsenwänden, und auch die natürliche Wehrn über welche er herabfällt, ist ganz Felsen und ganz kahl. Ich habe den Wasserfall nur vor unter gesehen, habe aber deutlich beurtheilen kön[n]en, daß der Spiegel welchen der sehr beträchtliche Bach ober der Wehr bildet, wenigstens 30-40 Klafter breit seye. Aus diesen Spiegel fällt nun der Bach nach meinen Augenmaße von einer höhe von [fol. 8r] 12 bis 14 Kl[a]ft[e]r fast senkrecht ist 15 theils grössere theils kleinere Abtheilungen, die sich theils wieder zertheilen, wieder vereinigen, und mehrere Spiegel, alles so mach lerisch bilden, daß ich nicht glaube, daß man sich etwas schöneres ideann kän[n]e, als die Natur von selbst darstellt. Dieses schöne Natur Ereigniss wird dadurch noch mehr verherlicht, daß gerade unter dem Wasserfall Kertieza der gange Fluß Krka aus einer Höhle Heraus strömt. Am 2te May verliesen wir Knin, so bald wir das steile und sehr hohe Gebürg des Kniner Thales überstiegem hatten, fanden wir uns wieder auf einen meistens ebenem Steinfeld. Gerade an der Strasse sahen wir die Ruinen den alten Stadt Supplania, die vor Zeiten Trajanopolis

³⁰³ Knin je město nacházející v Šibenicko-kninské župě, město je vzdálené cca 100 km severozápadně od města Split.

hieß, und von der noch ein schöner Triumph bogen mit 2 Nebenbögen zu sehen ist. Sehr nahe von diesen Bogen sachen wir abermal 2 recht schöne Wasserfälle des Krku Flußes, die weit mehr Wasser, als der aben beschriebene beÿ Knin haben, und sich von jenen hauptsächlich dadurch unterscheiden, daß sie sehr dicht mit den schönsten grünen Bäumen und Streuchen bewachsen sind. So genau jedoch kon[n]ten wir diese Wasserfälle nicht sehen, weil wir wohl über 50 Kl[a]f[te]r hoch über demselben standen. Bis auf beÿ läufig 2 Posten von Zara³⁰⁴ nämlich bis gegen [fol. 8v] Benkovacz³⁰⁵ sahen wir fast gar keine Felder, dan[n] fanden wir aber ihrer ziemlich viel, manche auch von ganz hübschen Grunde, viel jedoch sind Überschwem[m]ung ausgesetzt, und rükwärts sahen wir abermal einen sehr beträchtlichen Morast, auch mangelt es zur gehörigen Beurbarung der Felder an Menschenhänden und Vieh, so daß die meisten Felder einer 1 auch 2 Jahre brach liegen und dan[n] erst wieder angebaut werden. Weiters kannen [?] wir wieder auf ein beträchtliches Steinfeld bis ganz an Zara an, wo Felder und Weingärten zimlich müchsam[m] angelegt sind. In Zara empfangen S[eine] M[ajestät] gleich alle Autoritäten; den 9te blieben wir in Zara. S[eine] M[ajestät] sachen verschiedene Kassernen. Kanzleÿen und Gebeude an; Graf Wurmbrand und ich fuhren in der recht artigen Hafen mit General Koning, die kleine Flotille ansehen, mit welcher Ihre M[ajestät] die Kaiserin die Reise von Spalatro³⁰⁶ bis Ragusa³⁰⁷ und Gattaro vornehmen werden. Wir bestigen die 3 Brighs, und den Jacht, welches letztere Schiff der Person Ihrer M[ajestät] selbst bestim[m]t ist. All diese Schiffe, besonders aber das letztere, sind charmant eingerichtet, und es hat mir recht leid gethan[n], nicht auch diese Senfahrt mitmachen zu kan[n]em. Am 4te [Mai] machten wir eine Excursion nach Pago.³⁰⁸ Gleich auser Zara finden wir wieder nichts als Steine bis gegen. Nona,³⁰⁹ wo die Huwiedem [?] nicht steinigt sind, es auch Anker giebt, die sich da sehr vermehren ließen, wen[n] nicht die Luft daselbt ungesund wäre. Wir fuhren beÿ dem sogemanten Magazeni in 20 Minuten über den Meer Arm, der die Insel Pago von dem Kontinente trennt, fanden [fol. 9r] auch nichts auf der Insel als Stein, nur beÿ den dörfe Povian etwas felder, bis wir endlich an den Kanal kam[m]en der zu den Saliene führt, wo wir uns einschiften, und in diesen Kanal und in der Bucht längst den Salinen nach Pago gelangte, wo dan[n] wieder

³⁰⁴ Zřejmě se jedná o město Zadar nacházející se na pobřeží Jaderského moře, 50 km jihozápadně od města Obrovac.

³⁰⁵ Benkovac je město nacházející se v Zadarské župě, 40 km na východ od města Zadar.

³⁰⁶ Split je město na pobřeží Jaderského moře nacházející se ve Splitsko-dalmatské župě.

³⁰⁷ Dubrovnik je přístavní město v Dubrovnicko-neretvanské župě. Nachází se 250 km východně od Splitu.

³⁰⁸ Pag ostrov je součástí Kvarnerských ostrovů v Chorvatsku.

³⁰⁹ Nin je město v Zadarské župě, nachází se 20 km jižně od Zadaru.

alle Authorithäten empfangen wurden, und dan[n] später S[eine] M[ajestät] Audienzen ertheilten. An den untere Gegange der beyden Hügel zwischen welchen die Saliene der erwächete Kanal und die Bucht liegen, sind Weingarten und Felder, zugerichtet welche einigen Emwohnere von Pago zugehören. Die Stadt Pago ist mit einer gut conservirten Mauer umgeben, hat aber wie alle hiesiegen Städte an der See sehr enge Gässen. Die Häuser alle aus quader Stücken gebaut ohen Anwurf, und wir fanden recht saubere Quartire und es gibt da einge wohlhabende Menschen, die grössere Zahl aber ist sehr arm, lebt meistens von der Arbeit bey den Saliene, und den Weingärten dan[n] von der Fischerey [?]. Die Salinre von Pago sind ansehlich; in einen mittern [?] vor kennen Jahre liefere Sie wohl 70-80,000 Mtz Salz. Die Manipulation ist zimlich einfach. Die Salienne bestehen aus 4 kigen [?] gut gestauchten sehr ebenen Flächen von 4 bis 5 Kl[a]f[te]r in Quartral, die jede mit einen auch 9 Zoll hohen, beyläufig 1 ½ Zoll breiten dam von allen Seiten umgeben, eigentlich abgetheilt sind. Diese Kiereke werden auf 2 erley Art behandelt, während man in der einen das See Wasser 4-6 Zoll hoch einläßt, bleiben die andere troken und der Son[n]e aus gesetzt, damit sie sich recht erwärenen. Wenn nun das eingelassene Wasser in dem [fol. 9v] einen Viereck zum Theil verdunstet, und also verdikt ist wird es mit Schaufele auf die trokene Abtheilung geworfen. Schon durch des werfen verdunstet wiender etwas Wasser welches dan[n] durch die Berührung des sehr erwärentenü [?] Bodens und durch die mitwirkende Son[n]e noch stärker geschieht, und der Satz fällt sich dan[n] in kuyen [?] Kristalisert zu Boden wo als dan[n] zusam[m]engekehrt wird. Die Erzeuger neüßen alles Salz gegen einem bestim[m]ten Kreiß dem Bancali einliefern, welches dasselbe weiters a 3 F[lorin] [.] verkauft. Am 5te [Mai] kehrten wir denselben Weg bis an die Magazini zurück, fuhren dan[n] durch die Stadt Nona in der ein guten Theil der Häuser wegen der bösem Luft verlassen und eingefallen ist, auf das sogenannte Stabilimento. Dieses Stabilimento ist eine Anlage, welche der verstorbene Tabak Abaldo Pächter der Venetianischen Republik Monfrin unternahmen hat. Er bekam hie zu eine Strecke von 2500 Joch Anker und Wiesen, mit etwas sehr weigen Wald. Er legte da viele Kolonisten Häußter nebst einen Wirthschafts Gebeute an, welches noch es istirt [?] und erhalten ist. Es besteht in Stallungen, Scheuern und großen Schüttboden, die sehr veile tausend Metzen fassen, auf denen wir aber in allen 15-20 Metzen verschiedene Getreide fanden, welches zwar natürlich ist, da die Früchten in so hohen Preiß standen, und also verkauft wurden. Der Viehstand so wie ich ihn in der Schnelligkeit übersah, besteht aus 30-40 schlechten Ochsen, die theils zum Betrib der Felder, die sich noch in eigener Regie befinden, verwende, theils an die Koloner gegen

Bezahlung ausgeliehen werden, dan[n] aus einen Hübschen Italienisechen Stier und 6-8 so schlechten Kühen, daß ich mich keine [fol. 10r] so schlechten gesehen zu haben besinne. Dieses Unternehmen hätte sehr schön seyn ken[n]en, denn der fech [?] Monfrin war ein sehr unternehmender geschikter Mann; sein Sohn lebt aber im[m]er in Venedig, und wilt auf Stabilimento gar nichts verwenden; Ein grosses Hindernis aber, welches der Vater selbst nicht überwunden haben durfte, liegt in der schlechten Luft die da herseht, und von welcher die Inwohner, hauptfächlich die Kolonisten, zum grossern Theil in Krankheiten verfallen. Von da kehrten wir nach Zara zurück wo wir zum den Mettugessen [?] eintensen [?]. Den 6-7. und 8te [Mai] Verblieben wir in Zara. Diese Hauptstadt ist der Sitz des Guvernements von Dalmatien, und zugleich eine sehr gute, nach neuer Art, noch von den Venzianen angelegte Festung, welche fast nicht zu belagern ist, da sie ganz in der Fläche liegt, eingends demonirt wird, und das ganze umliegende Terrain auf vielleicht einen halben Schuh Tiefe aus Stein und ganzen Felsen besteht, in dennen man keine Trencheen eröffnen kann. Beide Majestäten waren 2 mal im Theater, das recht hübsch ist. Das eine mal wurde die Uemenza von Tiher blos als Schauspiel aufgeführt, das 2te mal gab man [fol. 10v] ein Concert, der Eintritt ins Parterre, in welchen auch besondere Plätze für I[hre] I[hre] M[ajestät] M[ajestät] hergerichtet waren, und den man wie einen Saal ohne Bänke zubereitete, war nur gegen Billets distinguirter Personen gestattet, in welchen beyde Majestäten vor Anfang des Concerts sprachen; und man hatte nur hiezu das Theater gewählt, weil kein anderer Platz zu solcher grossen Versam[m]lungen in Zara vorhanden ist. Die Logen und Gallerien waren auch mit recht gut gekliedeten Personen besetzt, und das ganze sah recht gut aus. In Zara befinden sich sehr viele Kassernen, Militair und Dicasteal Gebeunde, dan[n] ein Gÿmnasien. Die Dalmaziner und besonders die eigentlichen Morlaken, um die Gegend von Knin unterscheiden sich besonders durch ihren ansehnlichen Körperbau, und haben zugleich äuserst viel Talend mit vielen Feuer; mehrere Knaben unter ander einer, der höchstens 6-7 Jahr alt ist, hielten S[eine] Majestät Anreden, und declamirten solche so vortrefluch und mit so vielen Gefühle, als man es nur von einen erwachsenen gut geübten Manne erwarten könnte. Eine der merkwürdigsten Baulichkeiten in Zara ist, die dortige Cysterne [?], welche S[eine] M[ajestät] besahen, und zu diesen Ende ganz beleuchtet wurde, Ich haffe einen Plan von derselben zu erhalten.[fol. 11r] Am 9te [Mai] verließen wir Früh um 6 Uhr Zara um nach Scardona³¹⁰ zu reißen. Wir musten bis Benkowicza und bey Ostrowicza³¹¹ denselben Weg

³¹⁰ Skradin je město nacházející se 93 km severozápadně od Splitu.

³¹¹ Ostrovica vesnice nacházející se v Zadarské župě 23 km severně od města Skradin.

zurückfahren auf welchen wir von Knin nach Zara gekom[m]en waren. Wir sahen abermalen viel Steine, doch von weiten bey den dorfe Bribir³¹² und dann bey einen andere dorfe hübsche Felder; als wir nur eine Stunde von Scardona entferet waren, gerithen wir in die Schlucht, in welcher Scardona liegt, und die im[m]er tiefer und tiefer wird. An beyden Gehängen dieser Schluchten sind hübsche Weingärten mit zimlich viel Feigen und noch mehr Olirenbaume; der oberste Theil der Gehänge, die bey Scardona schon sehr hoch aufsteigen, sind Kahl, und dieses Kahle Thail nim[m]t in in dem Maaße gegen den cultivirten zu als man näher gegen Scardona kom[m]t. In Scardona wurden beide M[ajestät] M[ajestät] von der Geistlichkeit empfangen, und mit den sogenante Him[m]el durch die zwar sehr schmale jedoch sehr lange Stadt in die Kathe[d]ral Kirche, und von da nach Hauße geführt. Bey der dermaligen Hitze von 21 bis 22 Grade in Schatten war dieser lange Spaziergang um ½ 2 Uhr in der Son[n]e eben nicht sehr angenehen. Vor dem Essen emptingen S[eine] Majestäten noch die Autheintäten, gaben Abends Audienz, und arbeiteten die übrige Zeit an Höchsthren Geschäfte. Ich gewan[n] hiedurch auf etwas Zeit für mich, um etwas zu arbeiten. [fol. 11v] Heute ist Pfingstsontag.³¹³ Schon um 6 Uhr früh fuhren wir zu Schiffe den prächtigen Wasserfall anzusehen, den der Fluß Kerka auf etwas üben eine halbe Stunde von hier bildet. Man fährt von hier bis dahin im[m]er zwischen kahlen Felsen, und als man zum Falle kom[m]t findet man – auf einmal die schönste Grüne von Bäumen, Streuchen, und Graß mit welchen der quarükens [?] von neuen Felsenufer zum andere, der dem eigentlichen Fall verursacht, bedeckt ist. Ein Hauptarm des Flußes bildet ein einenfort 18-20 verschiedene Cascaden und eben so viele Bahsins einen ober den andere; mehrere andere, theils stärkere theils schwächere Arme des Flußes stürzen an verschiedenen Stellen des quarükens in ebenfalls verschiedener Masse, Höhe und Form gerade zwischen den Bäumen heraus, so daß man nur Bäuem um das schäumende Wasser dieser Fälle aben nirgends ein Reirsaal [?] diesen Sträm[m]e sieht. Dieser Wasserfall ist, wen[n] man i[h]n ganz übersieht, äuserst prächtig, hat aber auch noch das besondere an sich, daß er, weil er aus so vielen Fällen besteht, wohl 20 und mehr verschiedene schöne Bilder liefert, nach dem man ihm von verschiedenen, Punkten des herabgefallenen unter sehr ruhigen Flußes, oder des Abhangs dersteilen Seiten Felsen, an welcher von jeder Seite ein Fußweg vorgerichtet ist, betrachtet, und mehr oder weniger, oder diese oder jene einzelnen Wasser Falle, übersieht. Richtig beschreiben läst

³¹² Bribir vesnice nacházející se v Šibenicko-kninské župě 15 km severně od města Skradin.

³¹³ Letnice svatodušní svátky slaví se 7. neděli po Velikonocích. V roce 1819 se tento svátek slavil v neděli 30. května.

sich dieses [fol. 12r] schöne Natur Eringeiß wohl nicht und es wären wohl 20 und mehr schön und richtig gemahlte Bilder nothwendig, um es ganz in seiner Pracht darzustellen. Nach unserer Zurückkunft hörten wir das Hochamt in der Domkirche, und brachten den übrigen Tag wie es auf unserer Reise gewähelich ist, mit Anfragen, Antworten, Audienzen e[t] c[e]t[era] zu. Den 10te [Mai] setzten wir, nachdem wir Gespeist hatten, unsere Reise nach Sebenico³¹⁴ fort; gleich am Ende von Scardona setzten, wir in Schiffen über den dort sehr breiten Fluß Kerka, und haten gleich am anderen Ufer einen sehr hohen und steilen Berg zu besteigen. Einige wenige Weingärten ausgewon[n]en, sahen wir abermahls nichts, als kahle Steine, und viel arme Menschen; Vor Sebenico war eins recht gut gezeichnete Triumphpforte für S[eine] M[ajestät] errichtet; wir musten alle aussteigen, und dan[n] durch die ganze Stadt zu Fuß gehen, weil die Gäßen so eng sind, daß kein Wagen darin fahren kan[n]. I[hre] I[hre] M[ajestät] M[ajestät] gingen vor allen, wie überall in Dalmazien in die Kirche, und dan[n] in die 2 zur Höchst Ihrer Wohnung vorgerichtete und vereinigte Häuser. Ich war bey Grafen Soppe einlogirt. Ich hatte ein Quartier von 9 Zim[m]ern, und wurde von Grafen und Gräfin Soppe einer gebornen Gräfin Galbiani, mit Höflichkeit überhäuft. Den folgenden Tag fuhr ich um 6 Uhr Früh mit S[einer] M[ajestät] auf das Fort S[an]t Nicolo,³¹⁵ welches auf einer fast ganz von Lande getrenten Halbinsel am Eingenge der Bucht von Sebenico liegt, und dieselbe versperrt. Dieses Fort ist nach von den Venezianern äuserst schön erbaut, und durchaus mit so prächtigen hohen Koßemallen versehen, daß man wohl nicht anderwärts schöner, prächtiger antreffen würde. Wir hörten dan[n] Meße in der Domkirche von Sebenico, die in ihrer Art sehr schön ist. Sie besteht aus den Prasbiterium, ober welchen eine Kuppel steht, und aus dem Körper [fol. 12v] der Kirche, den 3 Reichen von Gewölbere bilden. In der Mitte dieser Kirche sind 3 Reichen schöner Säulen, mit auserordentlich prächtig und nēchsam [?] ausgearbeiteten Kapitälere. Diese Saulen sind der Länge nach mit halb Zirkelförmigen Gewölbern verbunden, auf welchen Gewölbern wieder eine senkrechte Mauer recht, die durch ein Zirkelförmiges langes grosses Gewölb bedeckt ist. Zwischen den Säulen und zwischen den seitenmauern der Kirche hiegegen sind eine Art von flachen gotischen Gewölbern gespannt welche unmittelbar auf den Kapitälern ruhen, und daher weit niederer, als das hohe Gewölb sind, die gange Kirche und alle Gewölber derselben seid blos aus Quarter Stücken ohne allen Gewölbe gebaut und im ganzen ist sie ein Gemisch von Gotischer und neuerer Architektur. Nachmittags produzirten viele Barken

³¹⁴ Šibenik město ležící cca 18 km jižně od města Skradin.

³¹⁵ Pevnost San Nicolo nachází se v Sant'Alessandro v provincii Trento v Itálii.

blos von Weibern besetzt, die ungemein geschückt ruderten in einen Wettrennen, während welchen einige Eouots [?] der Marien [?] und auch mehrere Priwat Schiffe mit vieler Geschüklichkeit in allen Dirictionen mit Segele herumfuhren. Nach dem Wettren[n]en wurden noch 2 Tänze produzirt, die sogenante Moresca, welche einen Streit zwischen Dalmatinere und Türken vorstellt, bei welcher aber die Dalmatiner in römischer Klendung, statt in Zara in National Klendung erscheinen. Jeder Kämpfer oder Tänzer war mit einen Schwert oder Dolch versehen. Sie machten in Tanzen viele Figuren, und kämpften dabey sehr regelmäßig und genau nach dem Takte, den zweyten Tanz, den man hier die Charchiata nen[n]t, ist eine Art von Ballet mit Schäffer und Schäfferinen, die fast mit Rosen ganz überzogene Bögen in den Händen hiltten, und viele, sehr hübsche figuren machten. In der ersten Nacht war auch die ganze Stadt, die mehr als 6000 Einwohner zählt, und in der mehrere Adelige wohnen, prächtig illuminirt. [fol. 13r] Am 12te [Mai] reisten wir um 6 Uhr früh von Sebenico ab obwohlen wir noch im[m]er viele kahle, und doch nicht aus schönen Felsen sondern aus Gewölbe bestehende Berge vor Augen hatten, so war doch der Weg von Sebenico bis Trau,³¹⁶ wo wir zu Mittag speisten, nicht gar so hässlich, wie mehrere der vorhergehenden. Wir fuhren im[m]er in den Anhöhen, und sahen doch in der vertiffungen dieser Anhöhen hie und her hübsch viel Weingärten, etwas Felder und hie und her viele Olivenbaume; endlich etwas, was wir in Dalmazien noch nicht gesehen hatten einige Berge, die bis an ihren Gipfel mit zwar sehr ungleichen, aber dichten Wald besetzt waren. Als wir endlich auf den äuserst tieffen Abhang bis Trau kamen, änderte sich die Szene. Der steile Abhang, und der darauf von den Franzosen zimlich gut angelegte schlangelete Weg sind imposant, und die darunter liegende Stadt Trau befindet sich fast im Meere an einer Ebenr, die ganz mit Weingärten, dann Onhl [?] und auch viel Mandelbaumen, die am Abhange des Berges stehen besetzt. Die Hecken in den Ebene sind sehr dicht, und es befinden sich in denselben sehr viele Bistatzen und eben blühende Granaten Bäume, und italienisches Gais blatt; Luniiier graprifolium. Vor Trau gingen wir eine Schaffherde anschauen der Herren Garagnin³¹⁷ Sie haben einige wirkliche spanische Original Widder, die sie von dem vorigen Vizekönig von Italien erhielten, und wovon 2 sehr düchte und starke Wolle haben, und sehr dicht bewachsen sind, wie es aus den Wollmuster, und aus der Wolle der nicht ganz geschornen Köpfe

³¹⁶ Trogir je město nacházející se ve Splitsko-dalmatské župě na pobřeží Jaderského moře, 28 km západně od Splitu.

³¹⁷ Zřejmě se jedná o Ivana Luka Garanjina (1764-1841) byl to významný přírodovědec, hospodář a zakladatel botanické zahrady ve městě Trogir.

sehen konnt. Ihre nun verbesserte Zucht ist aber noch weit zurück, besonders würde unsere Schafmeist[...] bey denselben, sehr müßfallen, das alle diese eigene Zuchtschafe roth und braune Füße, ganz schäkiche Köpfe und auch wohl selbt schwarz und braune Flecken am Körper haben, dann sahen wir den Garten dieser Herren, welcher ein gemischter Obst, und [fol. 13v] Küchengarten ist, in den sich auch andere wilde Bäume befinden, ist aber nur in Dalmazien angesehen zu werden verdient. In Trau speisten wir in Bischofhofe, sahen vorhero die Kirche, welche groß und ebenfalls ganz aus Quarterstücken, aber mehr blos gotisch als jene in Sebenico gebaut ist. Die Stadt ist ganz hübsch und auch mit sehr engen Gassen versehen, daß man nicht hineinfahren kan[n] S[eine] M[ajestät] nahmen auch die Brücke über einige Meerarmen, und einige Gebäude, die nichts besonders an sich haben in Augenschein Nachmittags fuhren wir im[m]er in der Ebene zwischen stark mit Oliven Bäumen besetzten Weingärten und besetzten Hecken auf guten Wegen nach Spalato; es war auch allda ein zahlreiches Puplikum versam[m]lt, das ganz erbärmlich Vivat rufte, und ebenfalls in allen Gassen man ebenfalls nicht fahren kan[n] Ihre M[ajestät] M[ajestät] bis zum Hauße, wo Allerhöchst, dieselben woheten, begleitete. Obwohlen nur auch auf dieser Reise in mehr oder weinger Entfernung viele kahle Berge vor Augen hatten, so war doch diese Fahrt ganz angenochen, weil durch hübsche lebende Gegenstände umgeben waren selbst der Hügel um Spalato ganz mit Weinbergen und Bäumen besetzt ist, und das ganze in Verbindung mit dem Meere eine schöne Ansicht liefert. Spalato ist eine den Hübschsten und grösten Städte Dalmaziens und enthält Alterthüm[m]er von Diocletians Zeiten, die wen[n], sie nicht alle übrigen, die man kan[n]t, übertreffen, doch gewiß wohl weniger etwas nachgeben durften. Ich werde mich in der Beschreibung derselben nicht einlassen da andern die mehr Muße dazu hatten und deren Fach es war, sehr schöne Beschreibungen und Kupferstiche im Druck heraus gegeben haben, und der K[aiserlich] K[öniglich] Antiquen [fol. 14r] Kabinets Adjunct H[err] v[on] Steinbüchl, der sich hier befindet, die erwäheten Beschreibungen rectificiren, und mit mehreren neuen Bemerkungen und Zusätzen vermehren wird. Am 13te Maÿ gingen wir gleich in der Früh folgendes anzusehen: die Domkirche, gewesener Tempel des Jupiters samt den darin befindlichein Merkwürdigkeiten, als das Orakel das Grab von Bischof Doimo die Basrelief ringsherum 4 Säulen von vorzüglichen Werthe, ganz von rothen und weisen Propfir, Souterrains mit einer kleinen Quelle. Neben der Domkirche den Sphinx und das Vestibulum das bischöfliche Gebeutn zur Porta onea hinaus in das Dominikaner Kloster und Schule. Gegenüber das Verpflegs Gebeude das Lazareth mit Mauth da befindet sich ein

Colossaler Dorso, der aber auf dem Bauche liegt, den man uns um kehren ließ, wodurch sich hübsche Verzerrungen an Harnische zeigt. Das Generalathauß mit der Artillerii Karseren, Platz Comando, und Genii Local Direction dan[n] das Salz Magazin Die 3 Verhallen von Diocletians Pallast an der Merien und die Porta argentca. Eine Schwefel Quelle und das Kloster San Francesco mit einen römischen Basreliq. Am 14te May fuhren wir nach Salona,³¹⁸ wo man noch einige Spuren der dortigen Stadtmaurre und einigen Gebeuten bemerkt, und sich viele Grabsteine befanden, und noch zum theil vorhanden sind. Wir sahen dort eine von H[err] Solitro entdenktes, und dan[n] von H[err] Steinbüchl noch mehr eröffnetn Grabstatt mit einen ganz ins Felsen gehauten Sarkophag, auf [fol. 14v] welchen sich ein schönes Basrelief befindet. Vorher waren wir zu den Ruinen der Dioklatoanischen Wasser leitungen geritten. Als wir zur Stadt Spalato zurück kam[m]en, sahen wir die 2 sehr merkwürtigen Münz Collection der H[err] Lanza und Solitro an, beÿde sind verdinte, eifrige Sam[m]ler der Antiquitoten, und dabey äuserst gefällig. H[err] Steinbuchl hat mit Ihnen einige dem K[aiserlich] K[öniglich] Münz Kabinet sehr vortheilhafte Tausehn getroffen, Abends sollten verschiedene Tänze unter den Fenstern I[hre] I[hre] M[ajestät] M[ajestät] produziert werden, allein der Regen machte es unmöglich. Am 15te May gingen wir auf den hiesigen Fort Grippa beÿ welchen die schöne Aussicht über die Stadt und über das Meer und auch das Städchen und die Dörfer Canali genan[n]t das beste ist da besuchten wir den Tempel des Heseulapl [?], welcher jetzt zum Baptisterium damit er nicht groß, aber schön; vor demselben befindet sich ein sehr schöner Sarkophag mit einen vorzüglichen Basrelief, die samt der Marin [?] Kasaren ganz gut ist, und das Gymnasium und Seminarium, welche vereinigt sind, und wo der Director dann mehre Knaben und Jungliegn mehrere Anreden an S[eine] M[ajestät] hielten. Diesen [...] en wurden zimlich gut doch beÿ weiten nicht so wie von den Jungliegen in Zara declamirt.

Deníkové zápisy z roku 1822 (1820,1821)

[fol. 165r] Verona Samstag am 2. [Dezember] schlief ich shon recht hübsch, stand zeitlich auf, und blieb auch den ganzen Tag auf, und hatte eine unendlich grosser Freude, indem ich von unserem lieben Carl [?]³¹⁹ einen Brief mit der so sehr erwünschten Nachricht

³¹⁸ Solin město ležící cca 7 km severně od Splitu.

³¹⁹ Zřejmě se jedná o prince Carla Borromäuse Franze Antona z Liechtensteina (1790-1865) manžela Františky Marie Leopoldiny Bernardi (1799-1863) dcery Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna (1761-1823).

nohielt, daß unsere liebe Fanni³²⁰ am 28. Oct[o]b[er] ausserst gluklich und nach 5 Stunden mit einem lieben kleinen 2te Mädchen entbunden worden ist. Diese Nachricht war das beste Stärkungs Mittel für mich, obwohl ich mich ohnehin shon Gottlob! jezt seit 3 Tagen ohne mindester Alteration und in der vollkom[m]ensten Rekonvaleszenz befunde. Den ganzen Tag hindurch hatte ich Besuche. Die liebe³²¹ Trotti war vor und Nachmittag sehr viel bey mir und die liebe Lazanzky³²² Kam wir gewöhalich, als sie frey [?] wurde, welches erst um 9. Uhr Abends erfolgte, mich besuchen. Beyde theilten recht von Hnezn menie Freude über Famus glukliche Entbindung Heute den 3te diktire ich eben dieses Journal, nachdem ich dir vergangene Nacht recht zut und mehr als je in einer Nacht seit 20 Jahren geschlafen habe; wozu die gute Nachricht sniher [?] das ihrige beygetragen hat.

R[udolph] G[raf] Wrbna Copia

[fol. 167r] Verona Sonntag den 3. [Dezember] [1]822. Ich schlief, wie ich es bereits in meinem erwähnte Journale erwähate, recht gut, und äußerst lang, nehme auch jezt augenscheinlich an meinem Aussehen, was im Grunde auch wir zu jetziger Jahreszeit in Wien, wo man nicht risquirt, in Kellerkalten Zimmern warten zu müssen, so wurde ich schon ausgehen. Ich hatte die grosse Freude, einen Brief von meiner lieben Tochter Kinsky vom 29te [November] zu erhalten, mit den angenehmen Nachrichten daß ausern liebe Fanni nach ihre äußerst glüklichen Entbindung sehr gut schlief, und über ihr liebes Tochterchen recht glüklich ist, daß die liebe neugebohren Therese ohne den mindesten Austain die Brust nahm, und fortfährt, von der besten Kündigte zu segn, und achthalb Stunden unausgesetz und sehr sanft schlief. Sehr glüklich wärich freylich Augenzege von dem allein zu segeunterdessen [?] aber muß man in meiner Bogimmer [?] das jenige genießen, man genießen kan[n] [fol. 167v] und diese erfreulichen Nachrichten sind für mich ein sehr grosser Genuß. Auch vom Freund Liedemann erhielt ich einer Brief, worum er mir erzählt, daß die liebe Nani, als er sich bey ihrer Großmama zu ihr setzte, ihn von selbst ohne Veranlassnug sagte immer Schönes schreiben an Großvater. Den Tag brachte ich zwischen Visiten und Geschäften zu. Wir hielten auch wegen eines Balls, der Dienstag den 5 [Dezember] gegeben werden

³²⁰ Františka Marie Leopoldina Bernarda (1799-1863) dcera Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna (1761- 1823).

³²¹ Zřejmě se jedná o Giuseppe Trotti, Conte di Santa Giulietta (1778-1840) člen rodiny, kteří byli donátoři Teatro alla Scala. Také byli pokrevně spřízněni s hraběcí rodinou Oppizzioni.

³²² Zřejmě se jedná o Prokopa II. hraběte Lažanského (1771-1823), zastával post dvorského kancléře jak pro české země, tak i pro Halič.

wird, eine kleine Berathung zwischen G[ra]f Tezaghi, F[eld] M[arschall] L[ieutenant] Kutschera³²³ Kam[m]erfrurier, Mayer und mir. – Ich hatte auch viel Freude, durch Freunde Liedemannes Brief zu erfahrendß [?], mein guter Bruder Eugen³²⁴ gestern bey sich recht wohl befindet, und von sehr guter Laune ist. –

R[udolph] G[raf] Wrbna Copia

[fol. 168r] Heute den 4. Oct[o]b[er] bleibt mir nur viele Zeit übrig zu schreiben, daß Ladislau,³²⁵ Rudolph³²⁶ und ich alle recht gesund befinden.

R[udolph] G[raf] Wrbna Copia

[fol. 169r] So, mir aller Officiere aus dem Lager, wenige ausgenommen, zu Niemanden in der Stadt. Abends gieng ich zu Grafen Brunswik³²⁷ auf den Ball nach Ofen.³²⁸ Donnerstags dem 5te manocuvrivton [?] die zwey andern Divisionen, bey denen sich die beyden Uhlanen Regimente, Kaiser und Karl Uhlanen³²⁹ befanden. Das Manoeuvre ging recht gut vor sich, obwohl das Terrain gerade bey der Attaque von Kaiser Uhlanen äußerst ungunstig war. Das weitere Journal habe ich eigenhändig durch Estaffette expedirt. Nachdem ich schon geschrieben hatte, diktirte ich nach ein paar Briefe, und legte mich begläufig $\frac{1}{2}$ 11 Uhr zu Bette, weil es im Zimmer doch etwas Kühl war. Ich schlief sehr gut, und mehr, als Vielleicht seit ein paar Fahren in einer Nacht. Ich hatte gar keine Schmerzen, wie ich es vorgesehen hatte, und, wenn mir Geržabek die Kalten Umschläge auflegte, so wurde ich oft darüber gar nicht munter, oder schlief gleich augenblicklich wieder ein Ich hatte mit sehr gutem Appetit zu Mittag mit Rudolphen, den ich mir dazu lud, gegessen; aber auch für den Fall, daß ich wider meine Vermuthung Schmerzen bekäme, etwas geschont. Ich war als [fol. 169v] Abends wieder hungrig, und soupirte in der Gesellschaft meines lieben Ladislaw mit recht gutem Appetit. Seine Majes[tat] der Kaiser hatte auch die Gnade, mich zu besuchen, und trugen Ladislawen die Aufsicht über mich auf, daß ich meinen Arm nicht bewegen solle. Heute den 6. Oct[o]b[er] hatte ich

³²³ Jan svobodný pán von Kutschera (Kučera) (1766-1832) byl pobočníkem císaře Františka I., později se stal generálním pobočníkem a podmaršálkem.

³²⁴ Evžen hrabě Bruntálský z Vrbna (1766-1841)

³²⁵ Ladislav hrabě Bruntálský z Vrbna (1794-1849) syn Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna.

³²⁶ Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna (1802-1874) syn Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna (1761-1823).

³²⁷ Ludwig Brunswik von Korompa (1793-1864) byl císařským důstojníkem.

³²⁸ Budín část Budapešti.

³²⁹ Huláni byli součástí rakouského jezdeckva, původně tvořili polskou kavalérii.

shon in aller Früh viele Besuche, den ersten vom Rudolphem, und dann vom B[ar]on Kutschera. Kaiser Uhlanen muß heute exerciren; Ladislaw konnte daher nicht herein kommen. Um ½ 9 Uhr fuhr alles zum Manoenore, und ich benützte diese Zeit, um dieses Journal zu dictiren, und solches ins Purrens zu setzen. Zu Mittag hatte ich das Vergnügen, mit Rudolphem zu speisen. Ladislaw konnte nicht kommen, da sein Regiment heute exercirte, wobey es vielen Beyfall fand; er ist aber nun so eben bey mir; beyde befinden sich Gottlob recht gesund, und lassen durch mich allen lieben Angehörigen alles Verkindliche Schöne melden. Ich befinde mich sehr gut, habe nicht den müdesten Schmerzen, und muß mich blos schonen, damit die Armbänder wieder ihr vorigre Instigkeit erhalten.

R[udolph] G[raf] Wrbna copia

[fol. 171r] Mittwoch den 6. Dezember Ich schließ die Nacht sehr gut, und bin nun vollkommen hergestellt. Ich war heute mit Einwilligung des D[okt]or [?] Hoht nun die Mittags stunde bey S[eine] M[ajestät] ud dann über eine Stunde im Iregen spatzirz, Zum Spatzirgang und zurück führ ich aber wegen der Kühle der Gässen in einen 2 sitzigen 1 tagen [?]; welches mir alles sehr gut anschlug. Bey dieser Gelegenheit sahe ich einr Mashine, die ein Gutsbesitzer hier erfundem hat, um Erde von einem Orte auf das andern zu transpartiren; er selbst hat bereits vor ein paar Jahren einen Trichterförmigen grossen Grund, den er besitzt, und wo sich in der Mitte sehr gute Erde im Uiberfluße gesam[m]elt hatte, und der übrige Theil des Grundes ganz von guter Erde entblößt war, letztern mit dem denn Uiberfluße der guten Erde ganz überdeckt, und sehr fruchtbar gemacht. Die Maschine ist sehr einfach; ich werde von derselben eine Zeichnung sicher erhalten, und es scheint, daß sie zu dergleichen Uiberführungen und hie und da zu Ubraummungen nützlich verwendet werden könne. [fol. 171v] Uiber die dauer des Congresses weiß man leider noch gar nichts, und Niemand ohne Ausnahme kann hier über was sagen, weil solche politische Verhandlungen oft ganz durch ein Incident weit hinausgezogen, und durch ein anderens oft zu Ende geführet werden. – Ich aß schon mit weit besserem Appetit, Suppe, Eingemachtes und Braten. Nachmittags erhielt ich verschiedene Besuche, und Abends leisteten mir dir liebe Cousine Lazanzky, die mit ihrem dienste zeitlicher fertig wurde, und die liebe Cousine Trotti, Visite. Um 11 Uhr gieng ich schlafen. –

R[udolph] G[raf] Wrbna copia

[fol. 173r] Donnerstag am 7. [Dezember] In der Früh blieb ich zu Hause; dann fuhr ich um 10 Uhr zu Fürst Wolkonsky,³³⁰ um ich zu bitten, S[eine] M[ajestät] dem Kaiser Alexander³³¹ meinen allenutert [?] dank zu Füßen zu legen, da Höchstdieselben so lang, als ich unpaß war, täglich seinen Beibkam[m]erdiener zu mir schickte, um sich zu erkundigen, wie ich mich befinde. Dann wollte sich F[eld] M[arschall] L[ieutenant] Bubna³³² besuchen, fand ich aber nicht; ich blieb dann zu Hause, erhielt verschiedene Besuche, bis ich erfuhr daß Staatsnth [?] Kübeck³³³ sein Referat geendigent hatte, und S[eine] M[ajestät] der Kaiser Sich allein befinden. Ich ging zu Allerhöchst demselben um beyläufig $\frac{1}{4}$ auf 1. Uhr und blieb bis $\frac{3}{4}$ 1 Uhr wo Fürst Mettenich³³⁴ zu A[lexander] e[t cetera] kam. Ich fuhr dann vor dir Stadt, stieg vor dem Thare [?] aus, und gieng beglaufig 40 Minuter lang spatziren, machte hierauf nach eine kleine Spatzir fahrt, und kehrte zum Essen nach Hause, welches mir ganz gut schmeckte. - Nachmittags erhielt ich mehrere Besuche, bis die liebe Cousin Trotti mit ihren Sohne kam, und mir Gesellschaft leistet. Um $\frac{3}{4}$ 9 Uhr kam auch die liebe Cousine Lazanzky, und beyde blieben noch eine Weitm bey mir. Es war ein Beurlaubungs Besuch der lieben Cousine Trotti, denn sie reiste in der Nacht nach Meiland³³⁵ zurück. Es hat mir recht leid gethan, [fol. 173v] ihre angenehme Gesellshaft zu verlieren. Sie ist so äusserst herglich, und unserer Familie so anhänglich; sie gab mir auch an alle so unendlich vieles auf, ihr Louis [?] hat sich auch recht gut ausgewachsen, ist rechtartig und wohl erzogen; ein Frühjahre wird er im Militär eintretz [?] wozu er viele Neigung hat. Unter andern habe ich erfahren, daß man so vieles über meine Unpässlichkeit aussprengte, das auch nicht den mindesten Grund hat. G[ene]ral Salins³³⁶ erzählte mir selbst, er habe nach Prag geschrieben, mein Abweichen hätte sich einer Ruhr genähert, jedoch sey ich schon auf dem Weg der Besserung. Mein Abweichen war mit [?] rüksichtswürdig, im[m]er ohne allem Zwang und Schmerzen, und ist, seit dem die Truppen damals ausrückten, und ich einen Klenien Ritt machte, vollkommen vergangen. Meine weitere Unpaßlichkeit, die nun Gottlob! auch ganz

³³⁰ Princ Nikolaj Sergejewitsch Wolkonsky (17753-1821) byl generálem v armádě Ruského impéria.

³³¹ Car Alexandr I. Pavlovič (1777-1825) byl ruský imperátor v letech 1801-1825.

³³² Ferdinand Antonín hrabě Bubna z Litic (1768-1825) byl ve službách císaře Františka I. a od roku 1818 byl vrchním velitelem v Lombardii.

³³³ Karl Friedrich von Kübeck von Kübau (1780-1855) pracoval jako koncipista u Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna (1761-1823). Od roku 1807 pracoval u Dvorské komory, také se podílel na organizaci kongresů Svaté aliance v Lublani a ve Veroně.

³³⁴ Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže z Metternich-Winneburgu, vévoda z Portelly, hrabě z Kynžvartu (1773-1859) byl rakouským ministrem zahraničí.

³³⁵ Milano město nacházející se v regionu Lombardie, leží na severu Itálie.

³³⁶ Zřejmě se jedná o Franze Karla Ferdinanda Ludwiga Adolfa von Salisch (1790-1846), který byl pruským generálmajor.

vorüber ist, war nichts als die Folge des Lebens was ich seit mehreren Monaten führte. Die Natur half sich selbst, es ging viel Gall von mir weg, und das Abweichen, welches ich vorher hatte, war für diese [fol. 174r] Unpäßlichkeit recht ersprießlich [?]. Meine Gedärme waren von dem, was sich versessen hatte, von selbst gereinigt; ich bin wohl etwas mägerer geworden, aber meine Gesichtsfarbe ist weit besser, als sie seit Monaten gewesen ist, wo dieselbe und selbst meine Augen etwas gelblich waren. – Von [?] der lieben Kinsky³³⁷ erhalte ich jeden Tag ein Briefchen, und Gottlob! immer mit den erfreulichsten Nachrichten von dem Befinden der lieben Fanni, ihrer beydem lieben Kleinen und auch aller lieben Kinskischen. -

R[udolph] G[raf] Wrzna copie

[fol. 177r] Samstag am 9. [Dezember] Meine Journale sind jetzt sehr einfach. Bis zum Abgang der Post arbeitete ich; um 11. Uhr gieng ich zu S[eine] M[ajestät] dem Kaiser, kehrte dann wieder nach Hause zurück; erhielt einige Besuche, unter andern jenen des Feldzeugmeisters Grafen Giulay³³⁸ den es mich sehen freute. Als alle Besuche weg waren, fuhr ich auf der Chauhsée spatziren; es hatte stark geregnet, man konnte nicht gehen. – Abends besuchte mich die Cousine Lazanzky, und so endigte ich meinen Tag. – Ich erhielt heute keinen Brief von meiner lieben Tochter Kinsky, wußte aber solches schon voraus, weil der Vermöhlungstag [...] lieben Cousine Nandini eintrat; Schindlöcker hingegen schickte mir den gewöhnlichem Rapport, woraus ich (mit vieler Freude) vernahen, daß sich alle unsere lieben Kinskyschen und Karlischen Gottlob! recht wohl befinden.

R[udolph] G[raf] Wrzna copia

[fol. 179r] Sonntag am 10. Dezember Blieb ich zu Hause, hatte Visiten, und verschiedene Beschäftigung bis $\frac{1}{4}$ 11 Uhr; dann fuhr ich zum Prinz von [?] Salerno³³⁹ in die Messe, erhielt wieder Besuche, an denen es nie fehlt, und gieng dann gegen 1 Uhr zu S[eine] M[ajestät] dem Kaiser; dann fuhr und gieng ich spatziren bis gegen $\frac{3}{4}$ 3 Uhr, wo ich mit gutem Appetit zu Hause speiste. Ich erhielt Briefe von meiner lieben Tochter Kinsky und

³³⁷ Zřejmě se jedná o Franze de Paula Josepha knížete Kinského z Vchynic a Tetova (1784-1823), který byl manželem Terezy (1789-1874) dcery Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba (1761-1823).

³³⁸ Ignaz hrabě Giulai (1768-1831) byl rakouským generálem a v letech 1830-1831 prezidentem Dvorské válečné rady.

³³⁹ Leopold Jan Josef Michael princ ze Salerna (1790-1851) neapolský a sicilský princ.

ihren 3 alteren lieben Kindern mit den besten Nachrichten [...] Befinden unferer lieben Fanni, ihre lieben Neugeborene, die nun stärker trink, und dadurch ihrer lieben Mama die Erlaubniß verschafft, mehr zu essen, und überhaupt von allen lieben Karlichen und Kinskyschen. – Der Beief des lieben Rudolph machte mir unendlich viel Freude; denn ich muß bekennen; ich war um ihn sehr beküm[m]ert, weil ich die Sache aus eigener Erfahrung kenne, und es mir ganz unnatürlich war, daß er am 9te Tag nach gar nicht die Achsel bewegen konnte, da solche doch, wenn der Arm gut eingerichtet ist, wohl welche [?] thut, doch zu allen Bewegungen fähig ist, besonders, wenn man den Arm leitet, welches bey mir in dem Augenblick, als mein Arm eingerichtet wurde, der Fall war; jezt [fol. 179v] bin ich aber ganz beruhigt. Rudolph schrieb mir, daß er gleich den Tag nach dem Eintreffen in seiner Stazion zum Stab fuhr, um seinen Arm dem Regiments arzte zu zeigen. Rudolph kon[n]te selbst nicht einsehen, warum er den Oberarm gar nicht bewegen konnte, und nicht im Stande war, nur eine Spanne vom Leib zu bewegen. Er hatte noch nicht den Rok [?] ausgezagen, so sah den Regimentsarzt schon, daß Rudolphs Arm nicht ganz eingerichtet war - also, schrieb Rudolph, fieng der Spaß vom neuen an. Da bereits 14 Tage vergangen waren, war der Arm in seiner schlechten Lage ganz fest, wurde aber freylich nicht ohne Mühe und vollkom[m]en gut eingerichtet. Rudolph konnte gleich Bewegungen machen, und sogar auf dem Kopf greifen; dann bekam er eine Bandage, in welche der Arm fest eingebunden war, welches ebenfalls mit mir geschah. Nun bin ich also vollkom[m]en beruhigt, und es ist mir ein sehr schwerer Stein vom Herzen gehoben; denn ich war wirklich sehr besorgt, und es zeigt sich nun, daß meine Sorgen sehr gegründet waren. [fol. 180r] Nachmittag hatte ich einige Besuche, auch zu schreiben. Abends besuchten mich alle unsere Einheimischen d[...] Wurmbrand, F[eld] M[arschall] L[ieutenant] Kutschera, Oberst Eckhart, Eugen Falkenhage und Waldhtein, und F[eld] M[arschall] L[ieutenant] Kutschera, Oberst Eckhart und Falkenhage blieben bey mir, um mit mir eine Parthie Tappen zu spielen, die mich sehr gut unterhielt. Meine Gesundheit geht mit vielen Fortschritten besser, von Krankheit ist schon gar keine Rede; ich vermeide nur noch die Früh- und Abendluft, und gar zu kalte Zimmer. – Uiber die dauer des Kongresses kann leyder! Niemand noch nichts sagen, und herrscht hierüber eine allgemeine Ungewißheit. –

R[udolph] G[raf] Wrbna copia

[fol. 181r] Montag am 11. [Dezember] Den ganzen Vormittag war ich mit kleinen Geschäften und Visiten äußerst überhäuft. Um 1 Uhr gieng ich zu S[einer] M[ajestät] und der Mailändische Ceremonienmeister Graf Gettola legte den geheimen Raths Eid ab. Als ich nach Hause zurück kehrte, fand ich auch noch ein paar Besuche, und ich kam daher erst um 2 Uhr zum Spatzirenfahren. Das Wetter ist schön, und die Sonne warm. Ich ging eine ganze Stunde zu Fuß spatziren, und kam erst gegen 4 Uhr zum Essen. Nachmittags kamen wieder Visiten, die hier sehr häufig sind. Abends 7 Uhr bis gegen halb 10 spielte ich abermal eine Parthie Tappen mit eben denselben Personen, wir am vorigen Tage. Anton Meraviglia³⁴⁰ kam auch dazu. Um 8 Uhr trinke ich immer Cioccolade und da übernahm Meraviglia mein Spiel während 2 Spielen und in einem, während er König war; in dem einzigen Spiel, das er statt mir spielte, machte er Solo Volat, die hier mit 500 bezahlt wird; demungeachtet gewann ich zu Ende nur 100 Points; ich hatte nie ein Spiel. Ich erhielt einen Brief von unserem Eugen³⁴¹ aus Horzowitz³⁴² vom 2. Dezember. Alles befindet sich Gottlob dort vollkommen wohl; sie werden wohl noch [fol. 181v] einige Zeit in Horzowitz verbleiben, und ich hoffe zuversichtlich, daß der Scharlach, welcher in Prag mit dem Eintritt der kältere Witterung stark abgenommen hat, bis zur dahin kunft unserer lieben Horzowitzer ganz verschwunden seyn werde. Vom Schindlöcker erhielt ich einen Brief, in dem er mir grosse Details von unserem lieben Rudolph schrieb, welche ich aber bereits von ihm selbst erhalten hatte, und die mich über meine, wir es sich zeigte, ganz gegründete besorgung ganz beruhigte. –

R[udolph] G[raf] Wrbna copia

³⁴⁰ Anton hrabě Meraviglia Crivelli (1782-1844) byl generálmajorem.

³⁴¹ Evžen hrabě Bruntálský z Vrbna (1786-1848) syn Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna (1761-1823).

³⁴² Hořovice

Závěr

V této diplomové práci byl stručně vylíčen vývoj šlechtického rodu Bruntálských z Vrba. Také zde byl uveden historický vývoj tří hlavních rodových sídel za držení hrabat Bruntálských z Vrba. Další cíl, který byl vymezen v samém úvodu práce, se rovněž podařilo splnit. Rudolf hr. Bruntálský z Vrba zde byl popsán nejen jako vynikající průkopník v železářském průmyslu, ale hlavně jako všestranný člověk s velkou vášní pro mnoho vědních oborů, které dokázal studovat i při práci v dvorských úřadech ve Vídni. V průběhu bádání se vyskytlo mnoho otázek, především, zda bylo vůbec časově možné, aby hrabě Rudolf zvládnul uskutečnit tolik věcí, jestliže byl většinu roku ve Vídni ve službě u císaře. V blízkém okolí hraběte bylo zprvu mnoho nenápadných osobností, jenž se podílely na úspěších hraběte Bruntálského z Vrba. Vzhledem k tomu, že nebylo od věci zde uvést údaje i o těchto osobnostech, byly veškeré prosopografické informace uvedeny v poznámkách pod čarou. I díky těmto osobnostem byl chronologicky a z mnoha hledisek sestaven život Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba i navzdory zničené velké části hořovického archivu v roce 1852.

Dochované ego dokumenty pouze potvrdily zájmy hraběte Rudolfa, které byly popsány v první části práce. Hrabě i přes své povinnosti k císaři, si dokázal všimnout veškerých přírodních zajímavostí nebo významných historických objektů, se kterými přišel ve vzdálených krajinách do styku. Jeho zápisy jsou důležité nejen pro poznání jeho osobnosti, ale hlavně jsou zajímavým dokladem diplomatických cest, především jejich zákulisí. Pochopitelně i z hlediska poznání Itálie a Dalmácie na počátku 19. století, především z pohledu Středoevropana na tamější přírodní bohatství.

Velmi cenným zjištěním bylo při zpracovávání zápisků nejvyššího komořího, že z téže cesty po Itálii z roku 1819 existuje cestovní deník rakouského císaře Františka II. (I.), což nabízí další uplatnění této diplomové práce. Zajímavé by bylo tyto dva deníky sloučit tak, aby vznikl celistvější pohled na jednu z diplomatických císařových cest. Zmíněný císařův deník edičně zpracovaný pod názvem *Das italienische Reisetagebuch Kaiser Franz I. von Österreich aus dem Jahre 1819: Eine kritische Edition* vydal v roce 2008 Kuster Thomas. Tato diplomová práce by mohla sloužit i jako počáteční podklad pro další ediční zpracování všech deníkových zápisků významného představitele hraběcího rodu Bruntálských z Vrba.

Prameny

Archivní prameny

- Moravský zemský archiv Brno, Rodinný archiv Vrbnů G 361, 1482-1957.
- Státní oblastní archiv Praha, Rodinný archiv Hanau, Hořovice, 411, 1557-1945.
- Státní oblastní archiv Praha, Velkostatek Hořovice, 416, 1509-1948 (1951).

Sekundární literatura

- ANTONÍN, Robert - JIRÁSEK, Zdeněk - FUKALA, Radek. *Slezsko v dějinách českého státu*. Slezská univerzita v Opavě: NLN, 2012. ISBN 978-80-7422-167-5.
- BALCÁREK, Pavel. *Rodinný archiv Vrbnů Holešov 1482-1957*. Brno. 1981.
- BARTLETT, Robert - SOMMER, Petr – TŘEŠTÍK, Dušan - ŽEMLIČKA, Josef (ed.) *Přemyslovci: budování českého státu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7106-352-0.
- BAUŠE, Bohumil. Z dějin chemie v Čechách. In: Vesmír-časopis pro šíření vědy přírodní, země- a národopisné. Praha: Václav F. Kumpoš, 1903. roč. 32. č. 8,
- BLÁHOVÁ, Marie. *Historická chronologie*. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-024-1.
- BOBKOVÁ, Lenka – HRUBÁ, Michaela. *Cesty a cestování v životě společnosti: [sborník příspěvků z konference konané 6.-8. září 1994 v Ústí nad Labem]*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1997. Acta Universitatis Purkynianae. ISBN 80-7044-136-4.
- *Božkův parovůz*. Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1940. roč. 48. 17.9.1940. s. 3. ISSN 1802-6265.
- BRŇOVJÁK, Jiří – ZÁŘICKÝ, Aleš (ed.) *Šlechtic podnikatelem - podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18.-19. století* : výstup z mezinárodní konference pořádané ve dnech 8.-9.11.2007 Ostravskou univerzitou v Ostravě a statutárním městem Ostrava. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2008. ISBN 978-80-7368-520-1.
- *Budovatel moderního českého hutnictví*. Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1892. roč. 32. č. 217. 7.8.1892. s. 8.

- *Budovatel moderního českého hutnictví*. Národní práce. Praha: Lidová knihtiskárna A. Němec, 1944. 16. 2.1944. s. 8.
- BŮŽEK, Václav, a kol. *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*. Praha: NLN, 2010. ISBN 978-80-7422-062-3.
- Časopis českého lékařnictva. V Praze: Emil Graf, 1902. roč. 21. č. 32. 15.11.1902.
- *Český Paganini Josef Slavík*. Dalibor časopis pro všechny obory umění hudebního. Praha: Mojmir Urbánek, 1883. roč. 5. č. 19-20. 21.05.1883. s. 182.
- DVOŘÁK, Jan - FIALA, Oldřich – FIALOVÁ, Anežka. *Holešov: město ve spirálách času*. Brno: nákladem města Holešov vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 2018. Vlastivědná knihovna moravská. ISBN 978-80-7275-106-8.
- FRIEDL, Jiří - JUREK, Tomasz – ŘEZNÍK, Miloš – WIHODA, Martin. *Dějiny Polska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017. ISBN 978-80-7422-306-8.
- FRYAUFOVÁ, Kateřina. *O provozu vrbovských železáren v Komárově – Bergmannova zpráva z roku 1816*. Minulostí Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně. Beroun: Okresní úřad Beroun, 2012. roč. 15. s. 171-206. ISSN 1211-9512.
- FRYŠ, Josef. *120 osobností Podbrdská*. Plzeň: Starý most, 2017. ISBN 978-80-87338-70-4.
- FUKALA, Radek. *Počátky panského rodu Bruntálských z Vrbna. Slezsko-Moravské vztahy v genealogii rodu*. Královéhradecko: historický sborník pro poučenou veřejnost. 2007, č. 4, s. 181-197. ISSN 1214-5211.
- Genealogické a heraldické informace. Brno: Moravská genealogická a heraldická společnost. 2008. ISSN 0862-8963.
- GERSTNER, František Josef. *Lebensgeschichte Sr. Exzellenz, des hochgebornen Grafen Rudolph von Wrbna und Freudenthal*. Prag, 1827.
- HAAS, Antonín. *Archiv žerotínsko-vrbenský: listiny a listy z let 1497 - 1624*. Praha: Zemský národní výbor, 1948.
- HANUŠ, Josef. *Národní museum a naše obrození*. Svazek 1., Praha, 1921
- Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. Praha, 1998. roč. 9. č. 11-12. ISSN 1210-6097.

- Historický obzor: časopis pro výuku dějepisu a popularizaci historie. Praha, 2011. roč. 22. č. 7-8. ISSN 1210-6097.
- Hlas lidu - Časopis hájící zájmy čtvrtého stavu. Prostějov: Stanislav Manhardt, 1908. roč. 23. č. 96. 2.12.1908. ISSN 1803-9901.
- HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela – BĚLINA, Pavel. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XI. a. Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-347-8.
- HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela – KAŠE, Jiří – KUČERA, P. Jan. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Svazek XI. b. Praha: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-348-5.
- HLAVAČKA, Milan. *Cestování v éře dostavníků: všední den na středoevropských cestách*. Praha: Argo, 1996. ISBN 80-7203-015-9.
- HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta - PRAHL, Roman (ed.) *Naše Itálie: stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 31. ročníku symposia k problematice 19. století: Plzeň, 24.-26. února 2011*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2032-1.
- HORYNA, Mojmír. *Zámek Hořovice*. Praha: Památkový ústav středních Čech, 1996. ISBN 80-85094-50-9.
- *Hořovice - státní zámek, město a okolí*. Brno, 1954.
- HRABÁK, Václav. *Václav rytíř Rosenbaum*. Podbrdské noviny. roč. 3, 1995. č. 14, s. 2.
- HRABAL, Jiří (ed.) *Fenomén cestopisu v literatuře a umění střední Evropy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4876-3.
- HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého: edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. století*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2196-0.
- HRDLIČKA, Josef. *Jan Nikodém MAŘAN BOHDANECKÝ Z HODKOVA*. Autobiografie Jana Nikodéma Mařana Bohdaneckého z Hodkova. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity, 2003. ISBN 80-7040-522-8
- JÍLEK, František – JÍLKOVÁ, Jaroslava. *Zrození velkých vynálezů: příběhy mužů, kteří změnili život*. Praha: Práce, 1988.
- JÍLEK, František – LOMIČ, Václav. *Dějiny Českého vysokého učení technického*. Praha: SNTL, 1978.

- KAUSEK, Antonín. Úryvky z dějin hospodářského zvířectva. In: Zemědělský archiv - časopis věnovaný vědě a praxi výroby zemědělské. Praha: Zemědělský archiv, 1922. roč. 13. č. 5-6. s. 300.
- KLÍMA, Stanislav Václav. *Josef Slavík (1806-1833): život a dílo velkého českého houslisty*. Praha: SNKLHU, 1956. Hudební profily (Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění).
- KNÍŽEK, Libor. *Hořovice zámek*. Libice nad Cidlinou, 2011. ISBN 978-80-87216-22-4.
- KOLÁČNÝ, Ivan. *Řády a vyznamenání Habsburské monarchie*. Praha: Elka Press, 2006. Militaria (Elka Press). ISBN 80-902745-9-5
- *Královská česká společnost nauk – seznam členů 1784-1884*. Praha, 1884.
- KRAUS, Ivo. *Dějiny technických věd a vynálezů v českých zemích*. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1196-x.
- KUČA, Karel. *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 1996-2011. ISBN 80-85983-13-3.
- LABOUTKOVÁ, Irena. Rudolf hrabě Vrbna - nejšťastnější horník a hutník své doby. In: Z dějin hutnictví. Praha: Národní technické muzeum, 2003. roč. 33. s. 90-96. ISSN 0139-9810.
- LANG, Martin. *Příběh starý 555 let*. Komárov: Buzuluk, 2015. ISBN 978-80-270-2538-1.
- MALÍŘ, Jiří – RÁJA, Martin (ed.). *JUDr. Václav Kounic a jeho doba*. Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2009. Země a kultura ve střední Evropě. ISBN 978-80-86488-61-5.
- MAŠEK, Petr. *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0294-9.
- MATOUŠKOVÁ, Anna. *Aristokrat v roli podnikatele*. Minulostí Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně. Beroun: Okresní úřad Beroun, 1998. roč. 1. s. 38-59. ISSN 1211-9512.
- MENCL. J.B. *Rodina Slavíků*. Dalibor časopis pro všechny obory umění hudebního. Praha: Mojmir Urbánek, 1859, č. 32. 10.11.1859. č. 32. s. 1-2.
- MĚŘIČKA, Václav. *Český šlechtický kříž a sním spojená moje historie*. Numismatické listy. Praha: Numismatická společnost československá, roč. 51, 1996. č. 3. s. 69-74.

- MÍRKOVÁ, Marie. *Rodinný archiv Lažanských z Bukové, Chyše (1625) 1630-1939*. SOA Plzeň, 2011.
- MYSLIVEČEK, Milan. *Erbovník, aneb, Kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*. Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-070-3.
- MYSLIVEČEK, Milan. *Erbovník, aneb, Kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*. Praha: Horizont, 1997. ISBN 80-7012-070-3.
- NERUDA, Jan - NOVOTNÝ, Miloslav. *Podobizny III., 1885-1888*. Praha: Československý spisovatel, 1954.
- *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Praha: J. Otto, 1907.
- Památky archaeologické a místopisné organ Archaeologického sboru Musea království Českého a Historického spolku v Praze. Museum Království českého. 1868. roč.7. č. 5.
- PÁNEK, Jaroslav - LAKOSILOVÁ, Jarmila - HURTOVÁ, Milena, (ed.) *Idea českého státu v proměnách staletí: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: NLN, 2008. Knižnice Klubu Vltava. ISBN 978-80-7106-985-0.
- POKORNÝ, Pavel. "Sestřenice" Sisi. *Její královská Výsost, hraběnka Elvíra z Wrtna-Kounic, rozená princezna bavorská (1868-1943)*. České Budějovice, 2011. diplomová práce.
- POLÁNEK, Karel. Z dějin dopravnictví. In: *Epocha - rozhledy a úvahy časové o novějších objevech moderní techniky a přírodovědy se zvláštním zřetelem na vzduchoplavbu*. Praha: E. Weinfurter, 1906-1907. roč. 12. č. 9. s. 136.
- *Pomník Josefa Slavíka v Pešti*. Světozor - Obrázkový týdeník. 1872. roč. 7. č. 7. 16.2.1872. s. 82.
- PROCACCI, Giuliano. *Dějiny Itálie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 978-80-7106-721-4.
- PŘIBIL, P. Historie těžby v Banské Štiavnici. In: *Zborník Slovenského banského múzea*. roč. XII, Vydavateľstvo Osveta, 1985. s. 23.
- PŮLPÁN, Rudolf. Dominik Zafouk. In: *Slévárenství - časopis ministerstva strojírenství a ministerstva hutního průmyslu a rudných dolů*. Brno. roč. 2, 1954 (leden 1954). č. 1. s. 27-28.

- RAISE, K. V. Tiché duše. Dalibor časopis pro všechny obory umění hudebního. Praha: Mojmír Urbánek, 1881. roč. 3. č. 8. 10.3.1881. s. 8.
- RANK, Josef. *Všeobecný slovník příručný jazyka českého i německého ; sestavil Josef Rank*. 9. vyd. Prag: A. Haase, 1920.
- RASL, Zdeněk – LABOUTKOVÁ, Irena. *Přehled dějin českého hutnictví*. Praha: Národní technické muzeum, 2014. Práce z dějin techniky a přírodních věd. ISBN 978-80-7037-246-3.
- RICHTER, Karel. *Sága rodu Kinských*. 2008. ISBN 978-80-254-3592-2.
- Rozpravy Československé akademie věd: společenské vědy. Praha: Academia, 1959. ISSN 0069-2298.
- RUDOLFOVÁ, Renée. *Dějiny okresního archivu Holešov do roku 1960*. Pardubice, 2017. bakalářská práce (Bc.). Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická.
- RUTH, František. *Kronika královské Prahy a obcí sousedních- 3. Purkyňova ulice – Žofín*. Praha: Pavel Körber, 1904.
- RYANTOVÁ, Marie - VOREL, Petr. *Čeští králové*. Praha: Paseka, 2008. Historická paměť. ISBN 978-80-7185-940-6.
- RYCHLÍK, Jan – PERENČEVIĆ, Milan. *Dějiny Chorvatska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-885-3. s. 54.
- SAMEC, Zdeněk. *Proměny a příběhy Hořovic*. Hořovice: Podbrdské vydavatelství, 2014. ISBN 80-239-7236-7.
- Sborník archivních prací. Praha: Ministerstvo vnitra, 2018. roč. 68, č. 2. ISSN 0036-5246.
- SEALSFIELD, Charles. *Rakousko, jaké je*. Odeon, 1992. ISBN 80-207-0269-5.
- SEDLÁŘOVÁ, Jitka. *Hugo Franz Salm: průkopník průmyslové revoluce: železářský magnát - mecenáš - sběratel - lidumil : 1776-1836*. Kroměříž: Národní památkový ústav, územní památková správa, 2016. ISBN 978-80-87231-35-7.
- SCHREIBER, Georg. *Habsburkové na cestách*. Praha: Melantrich, 1997. ISBN 80-7023-242-0.
- SKOPEC, Jindřich (ed.). *Paměti Františka J. Vaváka z 1770-1816. část druhá*. Praha, 1912.

- SOMMER BATĚK, Alexandr. *Kapitoly z dějin chemie*. Triumf techniky - sborník článků ze všech oborů technického vědění. Praha: Borský a Šulc, 1927. č. 1. s. 66-70.
- STREIT, Jiří. *F. J. Gerstner*. Praha: Orbis, 1947.
- Středočeský vlastivědný sborník: Muzeum a současnost. V Roztokách u Prahy: Středočeské muzeum, 2004. ISSN 0862-2043.
- ŠTĚPÁN, Václav. *Historie zámku Bruntál*. Bruntál: Muzeum v Bruntále, 1998. ISBN 80-238-3266-2.
- ŠTĚPÁNKOVÁ, Marie. *Velkostatek Hořovice 1509-1948 (1951)*. Praha, 1979.
- TUČEK, Karel. *Kapitoly z dějin mineralogicko-petrologického oddělení v Národním muzeu v Praze*. Časopis Národního muzea: řada přírodovědná. Praha: Národní muzeum, 1978. č. 1- 4. s. 1-87. ISSN 0139-9497.
- UHLÍŘ, Dušan. *Čas kongresů a tajných společností*. Praha: Epoque, 2017. ISBN 978-80-7557-0871.
- VINTR, Josef - PLESKALOVÁ, Jana. (ed.) *Vídeňský podíl na počátcích českého národního obrození: J.V. Zlobický (1743-1810) a současníci: život, dílo, korespondence*. Wiener Anteil an den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung : J.V. Zlobický (1743-1810) und Zeitgenossen: Leben, Werk, Korrespondenz. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1183-8.
- VONDRA, Roman. *Osobnosti české historie*. Praha: Aleš Skřivan ml., 2009. ISBN 978-80-86493-24-4.
- WINKELHOFER, Martina. *Viribus unitis: císař a jeho dvůr: nový pohled na Františka Josefa*. Praha: Ikar, 2011. ISBN 978-80-249-1484-8.
- Z dějin hutnictví. Praha: Národní technické muzeum, 1999. roč. 28. ISSN 0139-9810.
- ŽÁK, Vincenc Pavel. *Böhmische Sprachlehre für Deutsche*. Brünn: Carl Winiker, 1849.

Internetové zdroje

- KOLEKTIV. Biografický slovník. URL:< <http://biography.hiu.cas.cz>>.
- KOLEKTIV. Eugen Dominik Rudolf von Wrbna und Freudenthal. 2019 [cit. 2019-3-11]. URL:<<https://www.geni.com/people/Eugen-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000016417087915>>.
- KOLEKTIV. Eugen Václav Josef, Graf von Wrbna und Freudenthal. 2020 [cit. 2020-24-2]. URL:<<https://www.geni.com/people/Eugen-V%C3%A1clav-Josef-Graf-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000016393618063>>.
- KOLEKTIV. Mapy. URL:< <http://mapy.cz>>.
- KOLEKTIV. Marie Theresia Aloisia von Kaunitz-Rietberg-Questenberg. 2019 [cit. 2019-20-11]. URL:<<https://www.geni.com/people/Marie-Theresia-Aloisia-von-Kaunitz-Rietberg-Questenberg/6000000016417270855>>.
- KOLEKTIV. Nabídkový katalog na aukci dne 8. prosince 2007. 2007 [cit. 2019 16-12]. URL:<<https://www.aurea.cz/Katalog19/19kat3351.htm>>.
- KOLEKTIV. Rudolf, Graf von Wrbna und Freudenthal. 2020 [cit. 2020-24-2] URL:< <https://www.geni.com/people/Rudolf-Graf-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000015506321120> >.
- KOLEKTIV. Wrbna und Freudenthal, Rudolf Graf. 2019 [cit. 2019-20-11]. URL:<https://www.europeana.eu/cs/item/92062/BibliographicResource_1000126021054>.
- KOLEKTIV. Würben und Freudenthal Grever. 2001-2010 [cit. 2020-8-1]. URL:<http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/adel/bohemia/Wrbna_grever>.
- KOLEKTIV. Členové rodu. Veltrusy. [cit. 2020-21-2]. URL:< http://www.veltrusy.net/hrabata-chotkove/clenove-rodu/cs_CZ-14069.html >.
- KOLEKTIV. Kartuziánský řád. 2007 [cit. 2020-20-5] URL:<<http://www.kartuzija-pleterje.si/ces/zgodovina.html>>.
- KOLEKTIV. Uměleckoprůmyslové práce. 1993-2020 [cit. 2020-3-6]. URL:< http://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/detail-ces_us_cat-psb0001372-17-Umeleckoprumslove-prace/?iset=1&qt=mg >.
- KOLEKTIV. Vrbnovský palác. 2015-2019 [cit. 2019-8-10]. URL:< <https://www.pamatkovykatalog.cz/vrbnovsky-palac-15574346>>.

Seznam zkratek

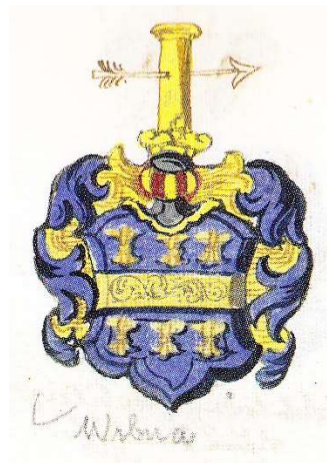
- aj. - a jiné
- apod. - a podobně
- atd. - a tak dále
- cit. - citace
- č. - číslo
- č. j. - číslo jednací
- ed.- editor
- hr. - hrabě, hraběnka
- inv.č. - inventární číslo
- kart. - karton
- MNV - místní národní výbor
- MZA - Moravský zemský archiv
- např. - například
- ONV - okresní národní výbor
- pozn. - poznámka
- RA - rodinný archiv
- roč. - ročník
- s. - strana
- SAP - Sborník archivních prací
- sig. - signatura
- SOA - Státní oblastní archiv
- tzv. - tak zvaně
- v - verso
- viz. - více
- ZNV - zemský národní výbor

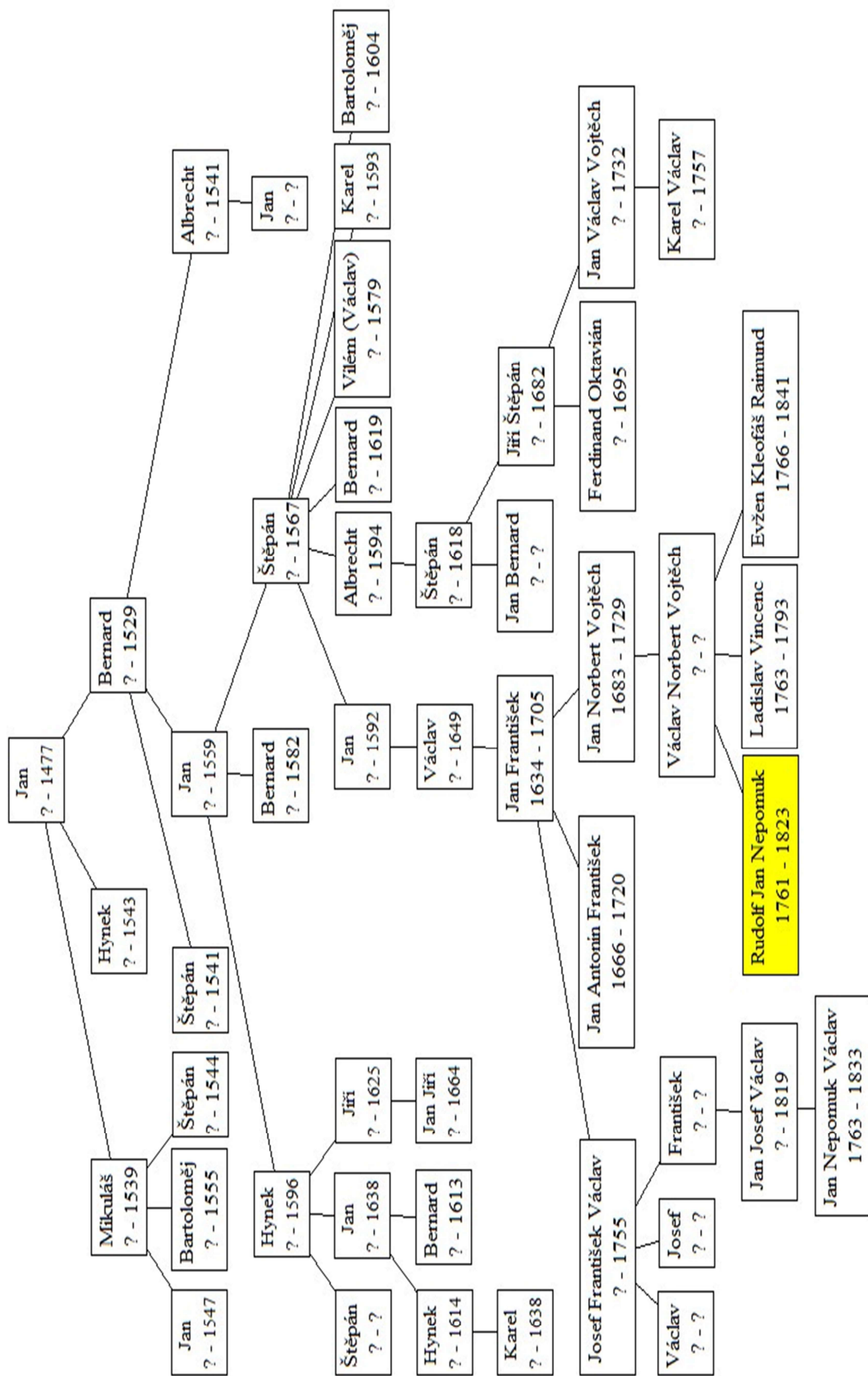
Seznam obrazových příloh

1. Erb hrabat Bruntálských z Vrbna ve dvou variantách (zdroj: SOA Praha, RA Hanau, Hořovice (1557-1945) sig. II 86/1, inv.č. 703. Historicko-genealogické vývody)
2. Erb hrabat Bruntálských z Vrbna (zdroj: KOLEKTIV. Rudolf, Graf von Wrbna und Freudenthal. 2020 [cit. 2020-24-2]
URL:<<https://www.geni.com/people/Rudolf-Graf-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000015506321120>>.)
3. Erb hrabat Bruntálských z Vrbna (zdroj: HRDINOVÁ, Martina. *Erby ctihodné šlechty slavného Království českého: edice a analýza dvou erbovníků české šlechty z 80. let 17. století*. Praha: Academia, 2013. s. 595.)
4. Rodokmen Bruntálských z Vrbna (zdroj: autorka práce)
5. Rodokmen Rudolfa Jana Nepomuka Bruntálského z Vrbna (zdroj: autorka práce)
6. Zámek Hořovice (zdroj: autorka práce)
7. Hrobka hrabat Bruntálských z Vrbna v Hořovicích (zdroj: autorka práce)
8. Evžen Norbert Václav hrabě Bruntálský z Vrbna (zdroj: KOLEKTIV. Eugen Václav Josef, Graf von Wrbna und Freudenthal. 2020 [cit. 2020-24-2].
URL:<<https://www.geni.com/people/Eugen-V%C3%A1clav-Josef-Graf-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000016393618063>>.)
9. Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna – dva portréty (zdroj: KOLEKTIV. Wrbna und Freudenthal, Rudolf Graf. 2019 [cit. 2019-20-11].
URL:<https://www.europeana.eu/cs/item/92062/BibliographicResource_1000126021054>.)
10. Marie Theresie Aloysia z Kaunitz-Rietberg-Questenberg (zdroj: KOLEKTIV. Marie Theresia Aloisia von Kaunitz-Rietberg-Questenberg. 2019 [cit. 2019-20-11].
URL:<<https://www.geni.com/people/Marie-Theresia-Aloisia-von-Kaunitz-Rietberg-Questenberg/6000000016417270855>>.)
11. Evžen Dominik hrabě Bruntálský z Vrbna (zdroj: KOLEKTIV. Eugen Dominik Rudolf von Wrbna und Freudenthal. 2019 [cit. 2019-3-11].
URL:<<https://www.geni.com/people/Eugen-von-Wrbna-und-Freudenthal/6000000016417087915>>.)

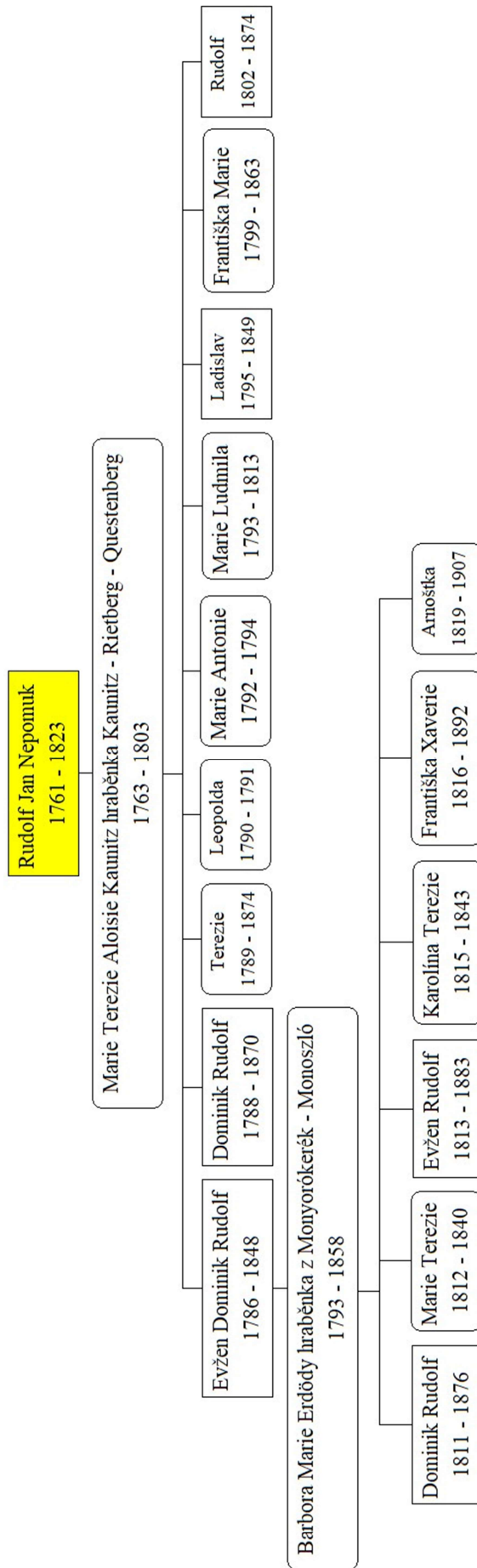
12. Vrbnovský palác v Praze (zdroj: KOLEKTIV. Vrbnovský palác. 2015-2019 [cit. 2019-8-10]. URL:<<https://www.pamatkovykatalog.cz/vrbnovsky-palac-15574346>>.)
13. Ukázka rukopisu Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrbna (zdroj: MZA Brno, G 361 RA Vrbnů, 1482-1957 inv.č. 259, kart. 33, fol. 39 v. Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, (mj. o koncertech Rossiniho v Itálii), 22.2.-23.12.1822,)
14. Ukázky podpisů Rudolfa hraběte z Vrbna – čtyři verze (zdroj: MZA Brno, G 361 RA Vrbnů, 1482-1957 inv.č. 259, kart. 33, Cestopisné biografické poznámky ve formě deníku, (mj. o koncertech Rossiniho v Itálii), 22.2.-23.12.1822,)
15. Dopis adresovaný Rudolfu hraběti Bruntálskému z Vrbna od císaře Františka II. (I.) – obálka a detail pečeti (zdroj: MZA Brno, G 361 RA Vrbnů, 1482-1957 inv.č. 249, kart. 31, fol. 7-9. Soukromá korespondence a diplomy (pisatelé: Jan hr. Nostic – 1794, arcivévoda Ferdinand a císař František – 1806, Ladislav hr. Kollonič z Kollegrádu – 1807, udělení velkokříže řádu sv. Štěpána a úřadu nejvyššího komorníka císaře v roce 1806 aj. 1794-1824, 1831)
16. Pamětní mince z roku 1817 - Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna – avers, revers (zdroj: KOLEKTIV. Nabídkový katalog na aukci dne 8. prosince 2007. 2007 [cit. 2019-16-12]. URL:<<https://www.aurea.cz/Katalog19/19kat3351.htm>>.)
17. Ukázky výrobků z komárenských železáren (zdroj: KOLEKTIV. Vrbnovský palác. 2015-2019 [cit. 2019-8-10]. URL:<<https://www.pamatkovykatalog.cz/vrbnovsky-palac-15574346>>.)

č. 1-3 Erb hrabat Bruntálský z Vrbna

Č. 4 Rodokmen Bruntálských z Vrbna

č. 5 Rodokmen Rudolfa Jana Nepomuka Bruntálského z Vrbna

č. 6 Zámek Hořovice

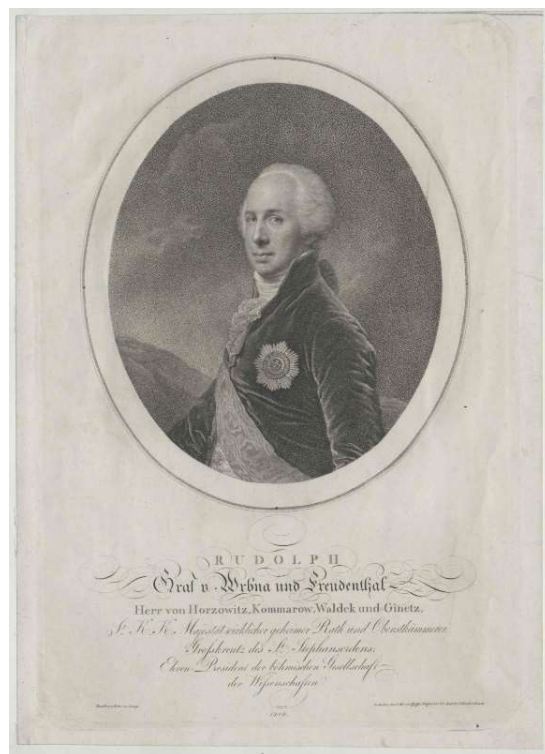
č. 7 Hrobka hrabat Bruntálských z Vrbna v Hořovicích

č. 8 Evžen Norbert Václav hrabě Bruntálský z Vrbna

č. 9 Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna

č. 10 Marie Therezie Aloysia z Kaunitz-Rietberg-Questenberg

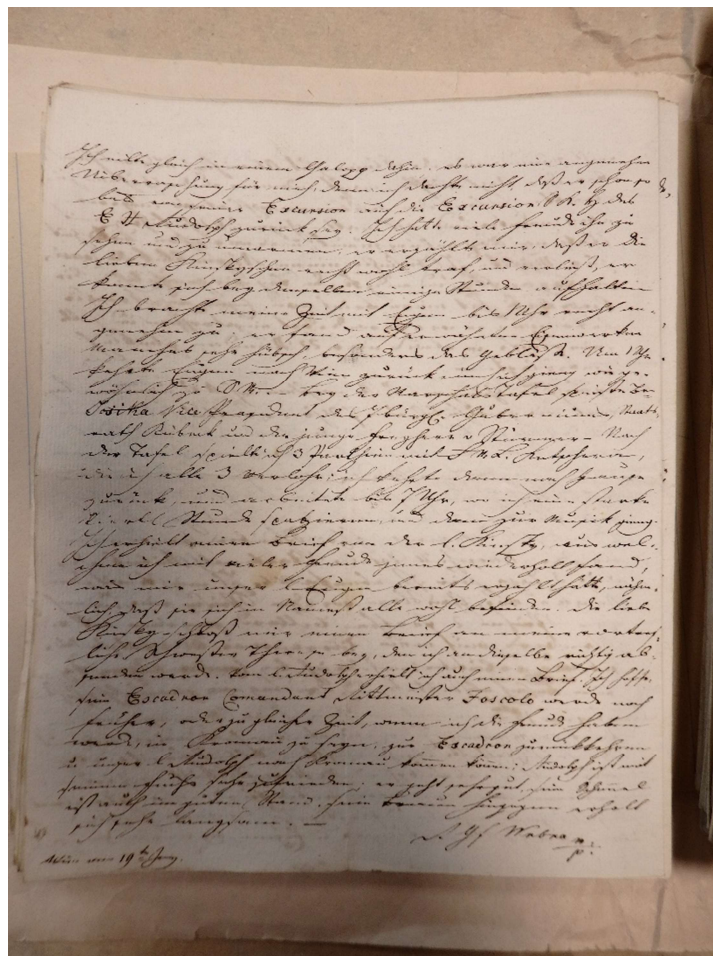
č. 11 Evžen Dominik hrabě Bruntálský z Vrbna

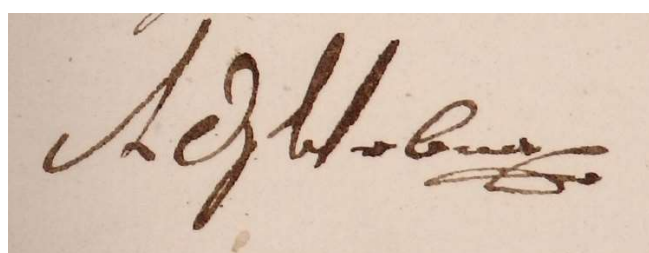
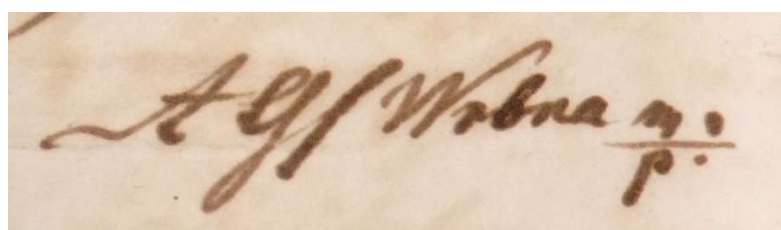
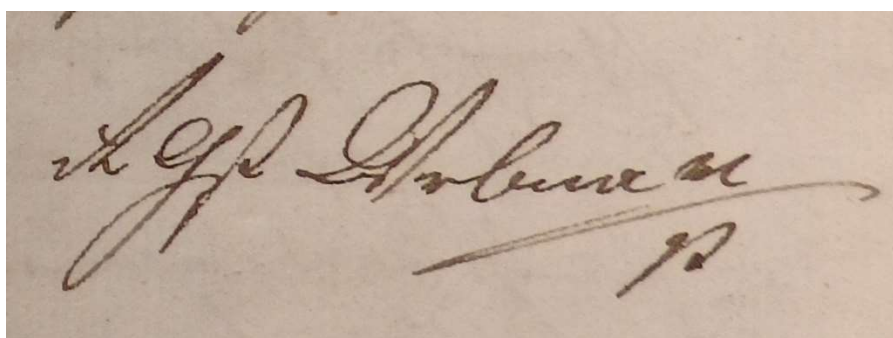
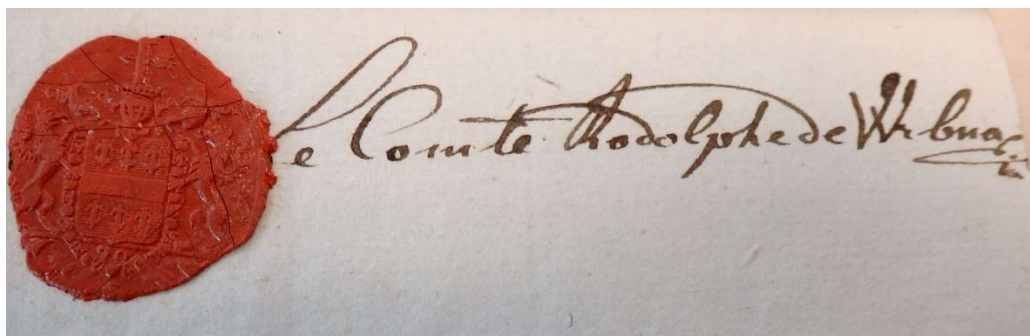
č. 12 Vrbnovský palác v Praze

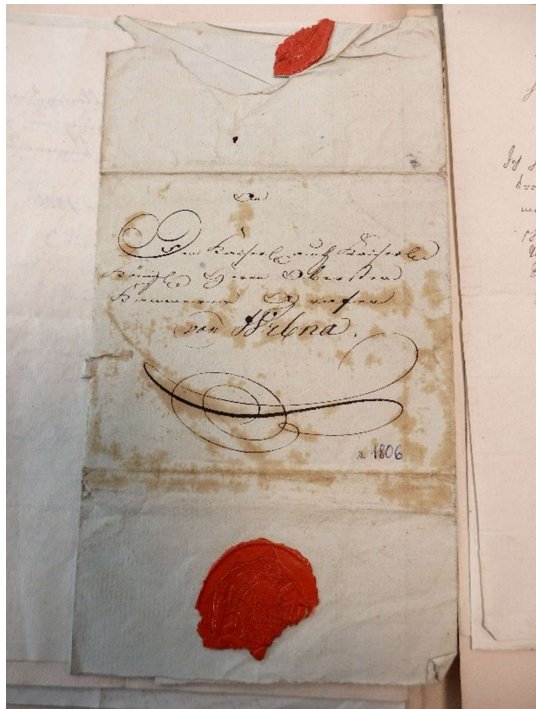
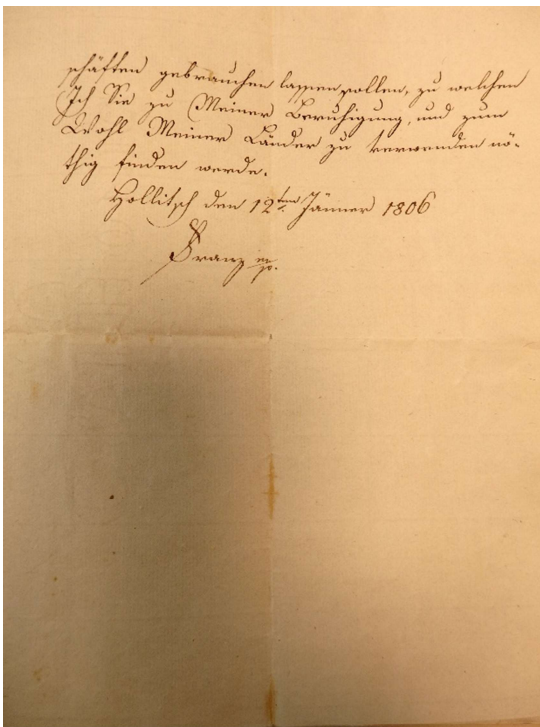
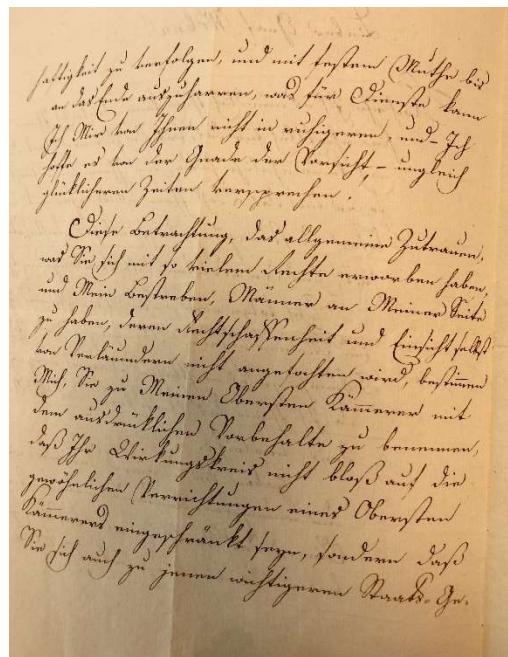
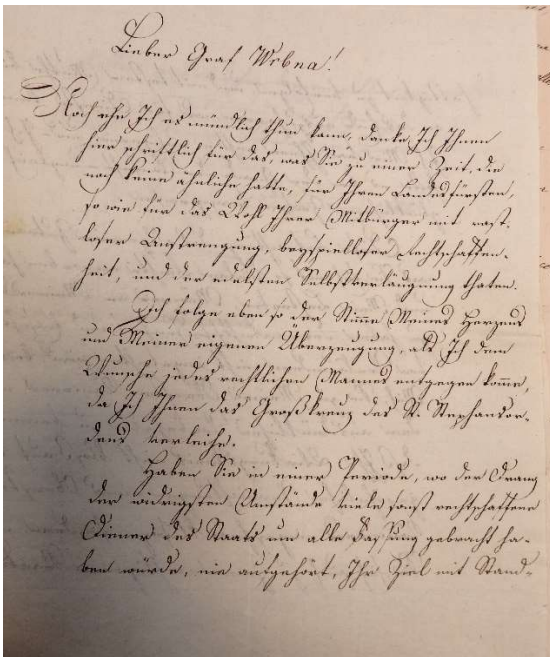
č. 13 Ukázka rukopisu Rudolfa hraběte Bruntálského z Vrba

č. 14 Ukázky podpisů Rudolfa hraběte z Vrbna

č. 15 Dopis adresovaný Rudolfu hraběti Bruntálskému z Vrba od císaře Františka II.

č. 16 Pamětní mince z roku 1817 - Rudolf hrabě Bruntálský z Vrbna

č. 17 Ukázky výrobků z komárenských železáren

